

Науково-дослідний інститут
публічної політики і соціальних наук

**ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
І ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ:
ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 10 грудня 2019 року)

Харків 2019

**УДК 34(477)(063)
Т33**

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
(протокол № 9 від 10 грудня 2019 року)

Конференція зареєстрована Українським інститутом
науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 518 від 02 жовтня 2019 року)

Т33 **Теоретичні** питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2019 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2019. 204 с.

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено сучасні проблеми теорії права, адміністративного, конституційного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального, кримінального процесуального та інших галузей права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів юридичних закладів вищої освіти, а також юристів-практиків.

УДК 34(477)(063)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники. Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів редколегії.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук (<https://pp-ss.pro>).

© Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук, 2019

ЗМІСТ

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

KNOMINA S. L.	
Legal regulation of air transportation.....	8
ВІТРЕНКО А. Р.	
Проблеми захисту шукачів притулку в Україні	10
ВОЛІК В. В., БЕСПАЛОВА О. В., БЕСПАЛОВ С. І.	
Формування поняття екологічної безпеки в міжнародному праві....	12
ВОРУШИЛО С. В., ЦЯТКОВСЬКА А. М.	
Проблеми запровадження законодавчої ініціативи народу	15
ГЛЯНЬКО О. С.	
Захист персональних даних в соціальних мережах.....	18
ЗВАРИЧ Р. В.	
Проблематика виголошення судових вироків іменем Польської республіки у Східній Галичині у 1918–1919 рр.....	20
КОЛОКОЛЬНА Н. С.	
Закріплення дискримінаційних стереотипів щодо жінок на керівних посадах як фактор стримування соціального розвитку держави	24
МАЙОР О. О.	
Право і мораль як основні регулятори діяльності суддів	26
ПАЛАМАРЧУК А. Ю.	
Територіальні спори між державами: поняття та конкуренція юрисдикцій.....	29
ПРУДКИЙ Б. О.	
Нові умови державного фінансування політичних партій в Україні.....	32
СЕМЕНОВА М. В.	
Деякі проблемні питання щодо спрощення реєстрації фактів народження та смерті на тимчасово окупованих територіях.....	35
ЧЕРНЯКОВ В. В.	
Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: загальна характеристика.....	37

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

БОРОВСЬКА І. А., ЗАТИЛЮК Г. А. Поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного та публічного права	41
ВАРЕНИК О. С. Період зародження охорони праці на території України	45
ГОРДЕЮК А. О., ЖУК Д. В. Особливості та перспективи розвитку франчайзингу в Україні	49
КАРАЩУК О. О. Припинення правової охорони на географічне зазначення	52
КОМАРНИЦЬКА М. В. Специфіка змісту міжнародного правового регулювання припинення трудових відносин в Україні	54
СЕМЕНЮК К. О. Правові аспекти розмежування плагіату від некоректної цитати в сферах вищої освіти та науки	58
СІНЬОВА Л. М. Диференційований підхід до визнання підходящої роботи в законодавстві України	62
ШИШКА О. Р. Правовий режим анатомічних матеріалів людини : деякі напрямки рекодифікації цивільного законодавства України	66
 Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення публічної влади	
БАГАНЕЦЬ В. О. Наукова інтерпретація адміністративно-правового механізму координаційної ролі як функції держави	74
БЕЗПАЛОВА О. І. Особливості адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції	79
БРУСАКОВА О. В. Сутність та складові адміністративно-правового статусу авіаційного персоналу	83
ГВОЗДІЙ В. А. Провідні тенденції адміністративно-правового забезпечення функціонування органів адвокатського самоврядування	86
ДОРОШЕНКО В. А. Деякі аспекти удосконалення чинного законодавства у сфері здійснення громадського контролю в Україні	88

ЗАВАЛЬНИЙ М. В.

Щодо доцільності легалізації виготовлення самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення без мети збуту.... 92

ІНШИН М. І.

Нормативно-правове забезпечення державної служби в Україні:
теоретико-правова характеристика 96

КАЗАНЧУК І. Д.

Як покращити організаційно-правові засади взаємодії
правоохоронних органів з громадськими інституціями в сфері
забезпечення екологічної безпеки в Україні?..... 99

КИРИЧЕНКО О. Ю.

Соціальний захист населення як об'єкт публічного управління..... 103

КОШИКОВ Д. О.

Характеристика адміністративно-правових відносин у сфері
реалізації державної політики щодо забезпечення економічної
безпеки держави..... 105

КУВАРЗІН О. С.

Удосконалення системи розрахунків з використанням
електронних платіжних засобів за товари (послуги): аспекти
інформаційної безпеки 108

МИКОЛАЄЦЬ В. А.

Види ознак типових справ в адміністративному судочинстві:
загальнотеоретична характеристика 110

НЕВЯДОВСЬКИЙ В. О.

Повноваження суб'єктів щодо здійснення контролю за якістю
вищої освіти в Україні 113

ПАРХОМЕНКО П. І.

Деякі особливості провадження у справах про адміністративні
правопорушення, що стосуються «булінгу» 115

ПРОХОРОВ К. О.

Порушення порядку подання декларації про майновий стан і
доходи військовими посадовими особами..... 119

ТЕРЕЩУК В. В.

Правовий статус суб'єктів публічного адміністрування сектору
національної безпеки і оборони України..... 121

ФЕДОРЕНКО Т. М., ІСКРА Т. О.

Електронне урядування як ефективна форма організації
державного управління..... 123

ШОПІНА І. М.

Система військового права України..... 126

ЩЕРБАК М. Ю.

Взаємодія уповноважених підрозділів (осіб) з питань
запобігання та виявлення корупції із державними органами при
здійсненні перевірок Е-декларування..... 128

ЯЦЕНКО В. П.

Окремі питання пов'язані з розглядом справ про
адміністративні правопорушення..... 131

***Теоретичні та практичні аспекти
функціонування системи кримінальної
юстиції в Україні***

АВДЄЄВА Г. К.

Теоретичні та практичні аспекти забезпечення принципу
змагальності під час залучення експерта у кримінальному
провадженні..... 135

АВТУХОВ К. А., ЯКОВЕЦЬ І. С.

Значення міжнародних стандартів у процесі виконання
кримінальних покарань 138

ВАХРУШЕВ О. В.

Щодо криміналістичної класифікації службової недбалості..... 142

ВЕРЬОВКІНА Д. І.

Чинники незаконного видобування бурштину (кримінологічний
аспект)..... 144

ГОЛОВКО А. С.

Поняття «виконавець кримінального правопорушення» у
кримінальному законодавстві зарубіжних країн 148

ГОЛУБОВ А. Є.

Щодо удосконалення механізму забезпечення виконання
підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному
провадженні України 151

КЛЕПКА Д. І.

Деякі аспекти вдосконалення інституту оскарження рішень, дій
чи бездіяльності під час досудового розслідування..... 154

КОВАЛЕНКО М. В.

Особливості проведення судової експертизи віконних блоків 157

КОЖАКАРЬ І. Ю.

Афтіскопія, як дієвий метод ідентифікації особи 160

КОРНЄВ О. В.

Деякі особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час
розслідування порушення недоторканності житла 163

ЛУКАШЕВИЧ С. Ю.

Синергетичні підвалини теорії запобігання злочинності..... 165

МЕЛАЩЕНКО О. П., РОГ В. Є.

Застосування регресійного аналізу у кримінологічних
дослідженнях 168

МУХАЙ А. А., СОБОЛЬ О. І.

Смертна кара як найсуворіший вид покарання..... 170

НЕМЧИН О. І.

Поняття роботоздатності та справності механізмів замків в
трасологічній експертизі..... 173

ПЕРАЛІН С. І.

Окремі напрями розвитку криміналістичної техніки у галузі
дактилоскопії 177

САЛМАНОВ О. В.

Щодо індивідуального оцінювання роботи прокурора в часи
реформування органів прокуратури 179

СИРОТА О. О.

Визначення за допомогою судової експертизи відповідності
характеристики товару коду Українського класифікатора
товарів зовнішньоекономічної діяльності 182

СЛИВКА І. Ю.

Про доцільність направлення відмичок до замків на експертизу
спеціальних технічних засобів 186

ТАРКАН О. М.

Структура криміналістичної характеристики прийняття
пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди
службовими особами органів поліції..... 188

ТКАЧ А. О.

Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції щодо
неповнолітніх 191

ЦІНИК А. І.

Огляд сучасних засобів контролю доступу на основі
дактилоскопічної інформації 194

ШЕСТАКОВ В. І.

Щодо удосконалення процесуального порядку розгляду під час
підготовчого провадження у суді скарг на рішення, дії чи
бездіяльність слідчого або прокурора 197

ЮРТАЄВА К. В.

Напрями реформування інституту примусових заходів
виховного характеру в кримінальному законодавстві України..... 199

Актуальні питання державно-правового розвитку України та міжнародного права

LEGAL REGULATION OF AIR TRANSPORTATION

S.L. KHOMINA,

student of National Aviation University

Scientific adviser: Pokhilenko I. S

Raising people's interests in communication and expanding economic integration processes requires satisfying them by using such fast and safe modes of transport as air travel. Since the invention and further refinement of one of the aircraft types of aircraft, these transportation needs have increased. And, of course, this could not be disregarded by the regulatory influence of the state.

For Ukraine air transportation provides the access of Ukrainian manufacturers to the world markets, in addition, a large part of the population chooses air transport for world travel. The Ukrainian government has made considerable efforts to ensure that national legislation in this area is in line with world standards. Ukraine has signed major international agreements governing the contract of carriage of goods and passengers by air. In general, our country's legislative acts are in line with international legal acts adopted in the world.

Airlines are divided into domestic and international traffic. Domestic transportation is a carriage at which the point of departure and destination are located in the territory of one state and the transportation does not involve stopping in the territory of another state. International carriage is a carriage performed in accordance with a contract of international air carriage at which the point of departure and destination, irrespective of the presence of an overload or interruption of carriage, are located: 1) in the territory of two states, 2) in the territory of the same state, if a stop is provided at the territory of another state.

Separately defined so-called mixed transportation. They are transportation of passengers, luggage or cargo, carried by carriers of different modes of transport [1, p. 85].

International air transportation occupies a special place among foreign trade. In inferiority to other modes of transport, international air transport favorably differs from them by other indicators. The main advantages of international air transportation are the speed of delivery, which is due to the high speed characteristics of flights; significant reduction of the distance

between the points of the routes due to the lack of influence on the terrain; the possibility of choosing alternative routes; variety of flights; opportunities to respond promptly to changing demand for destinations and types of transportation.

The most common are international transport treaties. They are concluded on behalf and on behalf of the government by the central bodies of transport management - ministries and other institutions that are in charge of rail, sea, river, air transport [2, p.86].

The international regulation of air transport relations begins with the Paris Convention on Air Navigation (1919). It affirmed the principle of sovereignty of the state over the air space over its land and water territories and established the right of «peaceful passage» of foreign aircraft in the air space of other states in this area. This gave an impetus to the beginning of the Warsaw system. Ratified by Ukraine on August 14, 1959. In total, more than 100 States have signed the Convention.

The 2011 edition of the Air Code of Ukraine regulates in detail the issues of air transportation and proceeds from the fact that Ukraine has full and exclusive sovereignty over Ukraine's airspace [3, art. 2].

International air services are governed by several multilateral treaties. Among them is the Chicago Convention on International Civil Aviation of December 7, 1944. It became a compromise agreement between the states involved in its preparation. The Convention is the basis for national rules. By establishing the principle of recognition of state sovereignty, the Convention thereby affirmed the right of each state to regulate air services within its territory, the commercial activities of road transport undertakings and exercise jurisdiction over transport. The Chicago Convention establishes general requirements for civil aviation in international flights. These are principles and rules of flight, aircraft registration and documentation; investigation of air accidents, procedure for establishing technical standards.

Summarizing the above, it should be noted that air transportation is an important part of any civilized country, including Ukraine. Like any industry, it needs legal regulation. The basis for such reunification is international treaties and conventions, in particular the Chicago Convention.

References

1. Онищенко Н. А. Международное частное право. Киев, 2015, 258 с.
2. Міжнародне приватне право / За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. К., 2006. 366 с.
3. Повітряний кодекс України від 2011 р. *Відомості ВР України*. 2011. №48-49. Ст. 536.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ШУКАЧІВ ПРИТУЛКУ В УКРАЇНІ

Лінда Русланівна ВІТРЕНКО,

*Студентка Університету державної
фіскальної служби України*

При дослідженні проблем захисту шукачів притулку в Україні потрібно виходити з визначення терміну «шукач притулку». Поняття «шукач притулку» нерідко вживається у вигляді синоніму слова «біженець» як ідентичне йому поняття. Часто дослідники даної тематики не проводять відмінності між ними і застосовують термін «біженець» як до тих, хто просить притулку, так і до тих, хто його вже отримав. Проте, якщо виходити із норм національного законодавства та положень конвенцій і міжнародних договорів, необхідно зазначити, що шукачі притулку – це окрема група осіб. У правовому сенсі за цими термінами стоять різні поняття, які мають різні наслідки.

Сьогодні жодним Законом України не визначено такого поняття як «шукач притулку». Єдине визначення поняття «шукач захисту» було надано у Інструкції Міністерства внутрішніх справ від 10.08.2016 № 772, відповідно до якої шукач захисту – це іноземець або особа без громадянства, яка звертається із заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту [2].

На практиці «шукач притулку» - це особа, яка бажає бути прийнятою в якості біженця, чия заява з проханням про це знаходиться на стадії розгляду. На цьому етапі органи Державної міграційної служби України мають вирішити, чи підпадає шукач притулку за своїм становищем під статус «біженця», чи відповідає він усім встановленим критеріям. Наприклад, заявник повинен підтвердити, що у нього є підстави побоюватися переслідувань і що він не вчинив жодних серйозних злочинів таких як злочини проти людяності та воєнних злочинів.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» біженцем визнає особу, яка не є громадянином України і яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками громадянства, віросповідання, раси, національності, належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [1].

Таким чином, особа, яка спочатку звертається за захистом, визнається як «шукач притулку», а офіційного статусу біженця набуває лише після отримання рішення органу ДМС України. До моменту винесення рішення така особа користується довідкою про звернення за

захистом в Україні. Така довідка є документом, що засвідчує законність перебування на території України на період до остаточного визначення статусу особи.

З огляду на вищезазначене, можна виділити такі основні проблеми:

По-перше, довідка, яка надається особі до моменту винесення рішення Державною міграційною службою України про надання їй статусу біженця не є документом, що посвідчує особу. У такому випадку шукач притулку втрачає можливість отримати ідентифікаційний код, відкрити банківський рахунок та отримати банківську картку для забезпечення своїх потреб і т.п.

По-друге, чинним законодавством України не визначено чіткого переліку прав та обов'язків для шукачів притулку, через це снують певні проблеми, що пов'язані із можливістю реалізації своїх прав такими особами, які звернулись за захистом. Слід зазначити, що шукачі притулку в Україні можуть реалізовувати тільки право на справедливий розгляд свої заяви на отримання притулку і право залишатись на території країни, у якій просять захисту, до отримання відповіді на своє клопотання. Проте, з метою захисту їх прав необхідно виходити з того, що вони повинні мати ті ж гарантії, що й біженці до офіційного визначення їх статусу.

Шляхами вирішення даних проблем можуть слугувати внесення наступних змін до законодавства: 1) передбачити у законодавстві чітку процедуру та порядок надання документів, що посвідчують особу, шукачам притулку на той проміжок часу, коли такі особи очікують на винесення рішення щодо їх статусу органами Державної міграційної служби України; 2) визначити чіткий перелік прав і обов'язків для шукачів притулку, це може бути, наприклад, право на безоплатну медичну допомогу, право на тимчасове працевлаштування, тобто надати їм ті ж самі гарантії, що передбачені для біженців до офіційного визначення їх статусу органами ДМС України.

Список використаних джерел:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

2. Про затвердження Інструкції про порядок дій посадових осіб Державної прикордонної служби України та взаємодії з територіальними органами Державної міграційної служби України під час звернення іноземців чи осіб без громадянства із заявами про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 772. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1212-16>

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Вячеслав Вікторович ВОЛІК,

*доктор юридичних наук, професор
кафедри права та публічного
адміністрування Маріупольського
державного університету*

Ольга В'ячеславівна БЕСПАЛОВА,

*аспірант кафедри права та публічного
адміністрування Маріупольського
державного університету*

Святослав Ігорович БЕСПАЛОВ,

*аспірант кафедри економіки
та міжнародних економічних
відносин Маріупольського
державного університету*

З огляду на останні кліматичні зміни та все більше занепокоєння міжнародної спільноти екологічною ситуацією у світі у вигляді оголошення Генеральним Секретарем Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) в серпні 2019 році надзвичайної екологічної ситуації, та прийняття в листопаді 2019 року Європейським Парламентом (далі – Європарламент) аналогічної за назвою резолюції, актуальність забезпечення екологічної безпеки є безумовною. Вже загальноприйнятим є той факт, що необхідною умовою розвитку будь-якого успішного суспільства виступає, зокрема, якісне правове регулювання охорони довкілля і використання природних ресурсів, закріплення поняття екологічної безпеки та шляхів її підтримання. При цьому, саме поняття екологічної безпеки як у міжнародних, так і в національних правових актах коригується час від часу з огляду на значну кількість політичних, економічних, соціальних факторів, які постійно змінюються. Тому, потребує уваги аналіз міжнародних еколого-правових угод, які закріплюють правові основи забезпечення екологічної безпеки.

Метою роботи є визначення основних міжнародно-правових документів, які заклали основи формування поняття екологічної безпеки в сучасному світовому співтоваристві.

Екологічна безпека є міждисциплінарним поняттям, сьогодні воно трансформоване з природознавчих наук та доповнено юридичним змістом. На міжнародному рівні вона визнана одним з головних компонентів міжнародної безпеки, що підтверджується відповідними резолюціями Генеральної Асамблеї ООН (від 05.12.1986 р. та

07.12.1987 р.). Досліджуючи питання генези розуміння суспільством сутності поняття екологічної безпеки, стає зрозумілим, що поняття не нове, однак, саме формулювання «екологічна безпека» введено в науковий обіг в середині минулого століття.

Серед великої кількості міжнародних актів у всіх сферах діяльності, які можна виділити як основу формування розуміння сучасним світовим співтовариством поняття екологічної безпеки, є наступні (Таблиця 1) (перелік не є вичерпним).

Таблиця 1. Міжнародні нормативні акти у сфері забезпечення екологічної безпеки¹

Назва документа	Рік прийняття	Обов'язки щодо забезпечення екологічної безпеки
Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни	1907 рік	Було передбачено, що держава-агресор мусить зберігати ліси та сільськогосподарські угіддя та керувати ними згідно правил користування.
Міжнародна конвенція щодо запобігання забрудненню моря нафтою	1954 рік	Визнається першим багатостороннім актом, укладеним з першочерговою метою захисту навколишнього середовища, зокрема, морів та біоти в них.
Женевська конвенція про відкрите море	1958 рік	Встановлено обов'язок кожної держави формувати правила для попередження забруднення води нафтою з кораблів або трубопроводів.
Договір про Антарктику	1959 рік	Передбачає використання Антарктики тільки в мирних цілях, встановлює обов'язок збереження та охорони живих ресурсів, видалення радіоактивних відходів.
Міжнародна конвенція щодо втручання у відкритому морі у випадку аварій, які призводять до забруднення нафтою	1969 рік	Визначає умови заходів, які можуть вживати у відкритому морі прибережні держави задля запобігання загрожуючій їм узбережжю небезпеки.
Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів	1972 рік	Визнано, що людство зацікавлене в забезпеченні управління морським середовищем таким чином, аби її якість та ресурси не погіршувались.
Стокгольмська декларація про навколишнє середовище	1972 рік	Визначено 26 принципів, які повинні стати основою діяльності людини по збереженню та покращенню навколишнього середовища. Серед цих принципів 19 відносяться до питань охорони навколишнього середовища 5 - до соціальної сфери і 2 - до економічних аспектів розвитку.
Міжнародна конвенція щодо запобігання забрудненню із суден	1973 рік	Головною метою визначається запобігання забруднення морського середовища шкідливими речовинами або стоками. Окреслено також порядок виявлення порушень та визначається обов'язок накладення відповідних санкцій.
Белгородська хартія	1975 рік	Визнається необхідність екологічної освіти
Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище	1976 рік	Акцентовано увагу на можливостях використання науково-технічного прогресу в мирних цілях з метою підтримання та покращення стану довкілля.

¹ Складено автором на підставі джерел [1, 2].

Назва документа	Рік прийняття	Обов'язки щодо забезпечення екологічної безпеки
Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу	1980 рік	Встановлено зобов'язання не застосовувати ядерні засоби впливу на природне середовище з метою запобігти непередбачуваним і широкомасштабним екологічним наслідкам такого застосування.
Всесвітня Хартія природи	1982 рік	Вперше ставиться питання про моральний кодекс поведінки людини та визнання цінності всіх живих створінь.
Конвенція про охорону озонового шару та Монреальський протокол до Конвенції про охорону озонового шару про речовини, що руйнують озоновий шар	1985 рік, 1987 рік	Закріплено поняття несприятливого впливу та визначено його зв'язок зі здоров'ям людини та станом природи, покладено зобов'язання на сторони щодо наукового співробітництва та постійного моніторингу озонового шару.
Нарада Політичного консультативного комітету держав-учасниць Варшавського договору – «Наслідки гонки озброєнь для навколишнього середовища й інші аспекти екологічної безпеки».	1988 рік	Було розроблено основи концепції міжнародної екологічної безпеки, покликаної сприяти стійкому і безпечному розвитку всіх держав і створенню сприятливих умов для життя кожного народу і кожної людини, та програму негайних дій по забезпеченню екологічної безпеки на основі відкритого міжнародного співробітництва, що являла собою значний переворот в сфері забезпечення міжнародної екологічної безпеки для пострадянських країн.
Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням	1989 рік	Пріоритетним завданням цього документа визначається охорона довкілля від негативного впливу відходів.
Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій	1992 рік	Визнається необхідність прийняття національного законодавства щодо регламентації дій при промислових аваріях та можливостях їхнього попередження.
Рамкова конвенція ООН про зміну клімату	1992 рік	Визнається глобальність процесів зміни клімату через промислову діяльність людства.
Конвенція про біологічне різноманіття та протоколи до неї (Картахенський протокол про біобезпеку, 2000р., Нагойський протокол від 2010р., Нагойсько-Куала-Лумпурський Додатковий протокол від 2010р.)	1992 рік	Наголошено на відповідальності людства за збереження біологічного різноманіття.
Кіотський протокол	1997 рік	Відповідно до цього протоколу країни-учасниці повинні зменшити середньорічні обсяги викидів парникових газів.
Паризька угода	2016 рік	Виражає особливе занепокоєння світових лідерів станом клімату та наголошує на нагальній необхідності зниження викидів діоксиду вуглецю. Жорстких обов'язків при цьому не містить.

Аналізуючи вищевказані документи можна дійти висновку, перше, про те, що на міжнародному рівні формування ідей підтримання природного середовища в належному стані має витоки з порядків ведення воєнних конфліктів, міжнародного гуманітарного права, в подальшому – це були цілеспрямовані конференції світових лідерів та

профільні договори та конвенції. По-друге, в міжнародних документах приблизно до 1992 року передбачається обов'язок держави по підтриманню довкілля, визначення форм порушень та можливий перелік санкцій, в подальшому, обов'язок відсутній, превалюють загальні формулювання та модельні пропозиції, по типу «необхідно», «сприяти», «здійснювати усі необхідні дії» тощо. Однак, не можна не відмітити, що на підставі міжнародних актів, було сформовано значний масив національного законодавства з питання екологічної безпеки, аналіз якого може стати основою для подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Шульга Є. В., Міжнародно-правова охорона навколишнього середовища від впливу військових конфліктів: проблеми ефективності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки»*. Вип.№1(1). 2017. С. 63-69

2. Краснова Ю. А. Міжнародно-правове регулювання забезпечення екологічної безпеки. *Адміністративне право і процес*. Вип.№1(15). 2016. С.96-105.

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДУ

Сергій Вікторович ВОРУШИЛО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права і процесу Юридичного інституту
ДВНЗ «Київський національний
університет імені Вадима Гетьмана»*

Альбіна Миколаївна ЦЯТКОВСЬКА,

*аспірантка кафедри конституційного
та муніципального права Юридичного
інституту ДВНЗ «Київський
національний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Відповідно до Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (частини друга, третя статті 5). Преамбула Конституції України тлумачить поняття «народ» як «громадяни України всіх національностей» [1].

Проект Закону про внесення змін до статті 93 Конституції України (щодо законодавчої ініціативи народу) № 1015 від 29.08.2019 ставить за мету забезпечення ефективного механізму законодавчої ініціативи в Україні через розширення переліку її суб'єктів. Законопроектом пропонується внести зміни до статті 93 Конституції України, додавши до існуючого вичерпного переліку суб'єктів законодавчої ініціативи народ.

На думку Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, положення Законопроекту викладені повно, чітко, є несуперечливими та дадуть змогу системно регулювати відповідні суспільні відносини на конституційному рівні. Законопроект не потребуватиме прийняття до нього пропозицій і поправок, у тому числі редакційно-уточнювального характеру [2].

Натомість Конституційний Суд України у своєму висновку від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019 по справі № 2-250/2019(5582/19) визнавши законопроект таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, наголосив що «народ» не може бути визначено суб'єктом законодавчої ініціативи без встановлення в Конституції України відповідної кількості громадян України, які мають право голосу, для здійснення законодавчої ініціативи. Запропоноване Законопроектом положення унеможливає реалізацію такої ініціативи. При встановленні випадків і порядку реалізації права законодавчої ініціативи Верховна Рада України не може обмежувати права законодавчої ініціативи будь-кого із суб'єктів цього права, визначених Конституцією України [3].

Фактично законопроект має намір лише внести зміни до Конституції, в частині розширення суб'єктів законодавчої ініціативи та додати слово «народ» до статті 93 Основного Закону. Проте суть таких змін має зводитись не до технічної зміни законів, а до впровадження реального дієвого механізму розширення народовладдя. Пояснювальна записка до законопроекту [4] також не містить жодної інформації щодо способу впровадження такої норми. Зрозумілими є політичні прагнення та амбіції авторів законопроекту. Такий проект Закону нібито спрямований на розширення влади народу, прагне задовольнити попит на зміни у державі, але реально в цій редакції є порожнім та не несе за собою жодних змін. Тому його цінність та важливість його прийняття є дещо сумнівною.

На сьогодні вже довгий час існують великі прогалини у сфері нормативного забезпечення народовладдя. Так, наприклад, відсутні закони, які б регулювали проведення всеукраїнського та місцевого референдумів. Ми підтримуємо прагнення до позитивних змін в Україні та вважаємо, що проблемні питання необхідно вирішувати комплексно та послідовно. Інститут народної законодавчої ініціативи поширений в європейських державах і полягає в можливості громадян ініціювати конституційні або законодавчі зміни через внесення законопроекту до парламенту або через референдум. Разом із тим в ході реалізації запропонованих змін можуть виникнути деякі труднощі, які мають бути передбачені та вирішені наперед. Так, наприклад, як слушно відмічає Олена Зеленіна, постає загроза накопичення «законодавчого спаму»,

тобто дрібних, малоактуальних або лобістських ініціатив з приватних питань. Як демонструє практика електронних петицій, питання, що піднімаються дуже часто не відповідають рівню, на якому вони мають бути вирішені. По-друге, необхідно закріпити обов'язкові умови для законодавчої ініціативи народу: вік, кількість, пропорційно-територіальне представництво, тематика законопроекту тощо. Наприклад, Конституцією Іспанії, заборонено внесення в порядку народної ініціативи проектів економічних планів і державного бюджету. Конституція Швейцарії дає право громадянам, які мають право голосу (їх повинно бути не менше 100 тисяч), подавати поправки до конституції, але не проекти федеральних законів. Конституція Латвійської Республіки передбачає право ініціювати законопроект 1/10 частини виборців [5].

Підсумовуючи викладене вище вважаємо, що на сьогодні законопроект № 1015 від 29.08.2019 є таким, який за умови його прийняття буде неможливо застосувати через відсутність відповідного механізму. Впровадження інституту народної законодавчої ініціативи має бути цілісним, тобто поряд із запропонованими змінами до Конституції України мають бути внесені проекти актів спеціального законодавства з цього питання. Це дозволить усім зацікавленим сторонам процесу зрозуміти яким є бачення авторів змін та яким чином ці зміни призведуть (або не призведуть) до забезпечення народовладдя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*, 1996 р., № 30, ст. 141
2. Висновок комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 02.09.2019. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66254 (дата звернення 14.11.2019).
3. Висновок Конституційного Суду України від 13 листопада 2019 року № 5-в/2019 по справі № 2-250/2019(5582/19). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_v_2019.doc (дата звернення 14.11.2019).
4. Пояснювальна записка до законопроекту від 29.08.2019. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66254 (дата звернення 14.11.2019).
5. Зеленіна О. Ініціатива належить народу... В яких рамках? Стаття від 03 жовтня 2019 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://timeua.info/post/obshchestvo/iniciativa-prinadlezhit-narodu--v-kakih-ramkah--16962.html> (дата звернення 15.11.2019).

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Ольга Сергіївна ГЛЯНЬКО,

*студент б курсу юридичного
факультету Національного
технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

Сучасний світ є надзвичайно технологічним. В свою чергу технології покращують рівень життя людини, роблять його простішим. Такі покращення відображаються і на соціальній стороні життя кожної людини. Навіть таке просте спілкування на сьогоднішній день має багато форм, і основна з них це соціальні мережі. Вони мають вагоме місце в житті людей. Однак їх функції, на разі, не є лише спілкування, за їх допомогою можна навчатись, розвивати власний бізнес, переглядати новини та інше. В свою чергу, у результаті діяльності людини в соціальні мережі створюється значна кількість інформації про неї. Це стосується і тієї інформації, що особа добровільно розміщує на сторінці, і тієї, яка є невидима для по сторонніх: кількість проведеного часу в мережі, вподобання та інше. Така інформація збирається на файлах cookies, і обробляється адміністраторами соціальних мереж.

Однак на сьогоднішній день в Україні не існує механізму, який би захищав права користувачів, щодо їх персональних даних в соціальних мережах. Дослідженням даної проблеми займались такі науковці: Москаленко М. В., Гавловський В. Д., Черниш Р. Ф., Комкова К. С.

Закон України «Про захист персональних даних» поширюється на діяльність з обробкою персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматичних засобів [1]. Аналіз даного закону приводить нас до висновку: він містить основні визначення та аспекти щодо захисту даних. Однак він не містить норм, які б дозволяли застосовувати даний закон до соціальних мереж, зважаючи на їх специфіку обробку персональних даних.

Наразі в Європейському Союзі діє Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних)»[2]. Даним Регламентом встановлюються основні вимоги щодо адміністраторів соціальних мереж, а саме їх обов'язки по відношенню до користувачів. Дані обов'язки стосуються здебільшого про поінформованість користувачів: встановлюються вимоги щодо повідомлення по згоду на обробку, яка має містити детальну інформацію щодо мети обробки даних, строк проведення такої обробки даних, всі права користувача при обробці

даних. Загалом така інформація має бути простою для користувача, тобто не насичена специфічними термінами та написана на мові користувача.

Одним з прикладів застосування даного Регламенту є Німеччина, яка адаптувала німецьку законодавчу базу до Загального Регламенту, прийнявши новий Німецький Федеральний закон про захист даних (Bundesdatenschutzgesetz - «BDSG») [3]. BDSG був офіційно опублікований 5 липня 2017 року і набрав чинності разом з Загальним Регламентом 25 травня 2018 року. Метою BDSG є регламентація особливостей використання численних положень відповідно до Загального Регламенту, які дозволяють державам-членам конкретизувати чи навіть обмежити вимоги щодо обробки даних відповідно до Загального Регламенту. Поки Німецький Закон про телемедіа (Telemediengesetz - «TMG») застосовувався для цілей конфіденційності в Інтернеті. TMG впливає як із закону BDSG, так і із закону про безпеку IT.

Комерційні оператори телемедіа-сервісів, до яких належать оператори веб-сайтів (навіть якщо послуги надаються безкоштовно), повинні, у разі автоматизованої процедури, яка дозволяє подальше ідентифікацію одержувача послуги та готує збір або використання персональних даних, повідомити одержувача послуги на початку цієї процедури (пункт 2 статті 13 (1) TMG). Крім того, вони повинні вживати технічних та організаційних заходів з урахуванням «найсучаснішої» технології для запобігання порушень безпеки та несанкціонованого доступу до своїх технічних систем та захисту персональних даних (розділ 13 (7) TMG).

Для України Регламент є прикладом для формування надійного механізму захисту даних в мережі Інтернет, і виконання вимог Загального Регламенту Україною є її обов'язком, оскільки, згідно статті 15 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони встановлено: « Сторони домовились співробітничати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи. Співробітництво у сфері захисту персональних даних може включати, *inter alia*, обмін інформацією та експертами» [4].

Німецький закон слугує яскравим прикладом для створення подібного правового механізму захисту персональних даних в Україні, оскільки Європейські тенденції розвитку у даній сфері значно випереджають Україну.

Підсумовуючи можна зробити висновок, українське законодавство не має вимог щодо захисту персональних даних в соціальних мережах. Закон України « Про захист даних» можливо застосовувати для вирішенні даної проблеми лише на загальному рівні, який має сам закон. Для побудови ефективного механізму захисту персональних даних в соціальних мережах необхідно створити законодавчу базу, яка буде

відповідати вимогам Регламенту. Для приведення такого механізму до умов сучасності необхідно враховувати досвід зарубіжних країн.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист персональних даних». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 34. Ст. 481. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/conv/print> (дата звернення 01.12.2019).

2. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року « Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних та про скасування Директиви 95/46/ЄС» (Загальний Регламент про захист даних). *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2016. №2016/679. Ст. 98. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf> (дата звернення 03.12.2019)

3. Bundesdatenschutzgesetz vom 30. Juni 2017 (BGBl. I S. 2097), das durch Artikel 12 des Gesetzes vom 20. November 2019 (BGBl. I S. 1626) geändert worden ist». URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bdsg_2018/BJNR209710017.html (дата звернення 07.12.2019).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Набула чинності 1 вересня 2017 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf> (дата звернення 07.12.2019)

ПРОБЛЕМАТИКА ВИГОЛОШЕННЯ СУДОВИХ ВИРОКІВ ІМЕНЕМ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У 1918–1919 РР.

Роман Васильович ЗВАРИЧ,

*викладач юридичних дисциплін
Коломийського економіко-правового
коледжу Київського національного
торговельно-економічного університету*

11 листопада 1918 року завершилася Перша світова війна, що стало сприятливим фактором проголошення відновленої незалежної Другої Речі Посполитої. Першу конкретну спільну гарантію з боку всіх союзників «відновлення Польщі в її історичних та географічних кордонах» надано 2 березня 1918 р. у місті Яссах в Румунії [2, с. 735]. Декларацію про відновлення Польщі публічно повторили в спільній ноті Франція, Велика

Британія, Італія та США 3 червня 1918 р. Вони засвідчили, що утворення незалежної і об'єднаної Польщі, з доступом до моря, становить одну з умов тривалого і справедливого миру і відновлення панування в Європі закону [1, с. 8].

Майже кожна з новостворених держав відтворювала, нібито в мініатюрі, ту імперію, в складі якої раніше перебували її народи, тобто включала етнічні меншини, як правило, незадоволені своїм статусом у цих нових державах, уряди яких відмовили їм у праві на самовизначення, реалізувавши його тільки для своїх народів. Більше того, становище етнічних меншин у новоутворених державах у чомусь навіть погіршилось. Сталося це тому, що претендентами на спадок колишніх імперій виступили націоналістично налаштовані лідери національно-визвольних рухів, яких схильні були підтримувати й яким недалекоглядно потурали керівники Антанти, розраховуючи на їх антибільшовицькі позиції [3, с. 105].

При формуванні остаточних кордонів Другої Речі Посполитої та її міжнародній легітимізації виникла проблема, пов'язана із претензією на територію Східної Галичини як новоутвореної польської держави, так і Західноукраїнської Народної Республіки, яка представляла інтереси більшості населення цього регіону – етнічних українців.

Ідея відновлення Польської держави мала на меті створення Польщі «від моря до моря», що супроводжувалося насильницьким приєднанням територій, на яких проживало непольське населення. У здійсненні цієї нав'язливої ідеї польські керівники використовували всі доступні засоби – дипломатію, тиск, фальсифікацію історії, війни [4, с. 191].

У державній політиці Другої Речі Посполитої значне місце посідала судова система, оскільки судочинство застосовувалося як легітимний засіб відновлення та утвердження незалежної Польської держави і як механізм політики польського окупаційного режиму в багатонаціональній Східній Малопольщі.

1 січня 1919 р. Міністерство юстиції на підставі декрету Начальника Держави взяло під свій адміністративний контроль судочинство на цій території [11, с. 624]. У відповідності з декретом начальника держави щодо змін в сфері правосуддя на колишніх землях австрійської окупації від 8 лютого 1919 р. вироки проголошувалися «іменем Польської Республіки», а статус Верховного судового касаційного трибуналу у Відні перейняв Верховний Суд у Варшаві. Колишні австрійські крайові суди перейменовані на окружні [10]. Законом від 29 липня 1919 р. «Про тимчасовий військовий устрій» [12] і декретом Начальника Держави «Про утворення Найвищого військового суду» [9], впроваджено систему військових судів, а також затверджено склад найвищої військової судової інстанції актами Верховного головнокомандувача польської армії [7; 8].

Необхідність виголошення судових вироків від імені Польської Республіки поставила суддів української національності перед складною проблемою вибору між лояльністю Польській державі, до складу якої відійшов регіон, та власною національною ідентичністю.

Вже 19 березня 1919 р. до президії Вищого крайового суду у Львові надійшов лист суддів-українців з проханням звільнити їх від складення службової присяги. Прохання полягало в тому, щоб надати можливість здійснювати судочинство без обов'язку винесення вироків іменем Другої Речі Посполитої і складення присяги на вірність польській республіці до часу визначального закінчення польсько-української війни, до остаточного встановлення кордонів між польською і українською державами [5, арк. 2 зв.]. Зазначаються імена двадцяти дев'яти осіб [5, арк. 3].

Така політика Польщі позначалася на професійній діяльності суддів-українців, які не визнавали польської влади. Того ж 19 березня 1919 р. до Львівського кримінального крайового суду надійшло звернення від керівництва Львівського повітового суду, в якому засвідчувалося, що повітовий суддя Е. Булик як приналежний до української національності відмовлявся оголошувати вирок іменем Польської Республіки із чотирма пунктами юридичного обґрунтування відмови [6, арк. 5–5 зв.].

Відповідно до рішення президії Львівського найвищого кримінального крайового суду у справі усунення від судочинства суддів української національності було відмовлено у праві відправляти судочинство суддям Львівського найвищого суду Кобринському, Макусі, Федусевичу, Грабовенському, Глібовському, д-ру Ковшевичу, Лук'яновичу, Огоновському, повітовим суддям Гумменському, д-ру Кульчицькому, Булику, Вітошинському з 24 березня 1919 р [6, арк. 13]. З 22 березня 1919 р. було позбавлено права працювати всіх осіб української національності допоміжного апарату Львівського цивільного крайового суду і у Львівському повітовому суді № 3, за винятком радника крайового суду І. Константиновича [6, арк. 14–14 зв.]. Львівський окружний кримінальний суд у своєму рішенні від 31 березня 1919 р. зазначав, що службово присягу Другій Речі Посполитій не склали А. Гебультовський, д-р Є. Батицький, які перебували тривалий час на лікарняному, Т. Макух, Е. Кобринський, І. Огоновський, д-р Р. Ковшевич, Ю. Федусевич, д-р А. Кульчицький, А. Лук'янович, А. Когут, С. Пелех-Костецький, М. Гуменський і В. Костецький, який сказав 31 березня, що хворий. Всіх було повідомлено, що їхні повноваження закінчуються 1 квітня 1919 р. Суддю В. Костецького було зобов'язано представити лікарське засвідчення відсутності на роботі, а суддів А. Гебультовського і д-ра Є. Батицького скласти присягу [6, арк. 15–15 зв.]. Це рішення Львівського окружного суду не могло поширюватися на суддів Львівського крайового суду як суду найвищої судової інстанції. Тут вбачається неправомірне перебирання юрисдикційних повноважень в самій структурі органів судової влади Другої Речі Посполитої, не говорячи вже про те, що у Східній Галичині була встановлена українська влада і саме цим мотивували свої дії судді української національності.

Як бачимо, дискримінація за ознакою української національності у судовій системі Другої Речі Посполитої була яскраво вираженою. Цілісний український суддівський корпус і судові чиновники-українці

були позбавленні польською владою можливості здійснювати правосуддя у Східній Малопольщі.

Отже, всі судді зобов'язані були присягнути на вірність Польської держави. Судді-українці, які з політичних та національних міркувань відмовилися зробити це, були звільнені з посад. У 1921 р., коли проводився перепис населення Польщі, були заведені численні дисциплінарні справи на тих працівників суду, які не хотіли визнавати себе підпорядкованими польській владі. Їх звільняли з посад або переводили на інше місце роботи.

Таким чином, представлено проблематику застосування польського законодавства у судовій системі на теренах Східної Галичини у 1918–1919 рр.

Список використаних джерел:

1. Баран З. Відродження і становлення Польської держави. 1918–1921 рр. : текст лекцій. Львів, 1995. 52 с.
2. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі. Київ, 2008. 1080 с.
3. Сич О. І. Імперська спадщина versus демократії (до питання про еволюцію політичного ладу в країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період). *Наук. вісн. Ужгородського у-ту. Сер.: Історія*. Вип. 27. 2011. С. 103—111.
4. Тищик Б. Й. Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.). Львів, 2012. 512 с.
5. Центральний державний історичний України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 151, оп. 1, спр. 20, 11 арк.
6. ЦДІАЛ України, ф. 151, оп. 1, спр. 319, 39 арк.
7. Dekret Naczelnego Wodza Wojsk Polskich o mianowaniu gen. ppor Iwanowskiego prokuratorem Naczelnego Sądu Wojskowego. *Dziennik Rozkazów Wojskowych*. 1919. R. 2. Nr. 30. Poz. 951.
8. Dekret Naczelnego Wodza Wojsk Polskich o mianowaniu gen. ppor Niżałowskiego prezydentem N. S. W. i członkow Sądu. *Dziennik Rozkazów Wojskowych*. 1919. R. 2. Nr. 30. Poz. 950.
9. Dekret Naczelnego Wodza Wojsk Polskich o utworzeniu Naczelnego Sądu Wojskowego. *Dziennik Rozkazów Wojskowych*. 1919. R. 2. Nr. 14. Poz. 502.
10. Dekret Naczelnika Państwa 8 lutego 1919 r. w przedmiocie zmian o urzędzeniach wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austriackim. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1919. Nr. 15. Poz. 200.
11. Плаза S. Historia prawa w Polsce na tle porównawczym. Cz. 3: Okres międzywojenny. Kraków, 2001. 762 s.
12. Ustawa z dnia 29 lipca 1919 r. o tymczasowym sądownictwie wojskowym. *Dziennik Praw Państwa Polskiego*. 1919. Nr. 65. Poz. 389.

ЗАКРІПЛЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЩОДО ЖІНОК НА КЕРІВНИХ ПОСАДАХ ЯК ФАКТОР СТРИМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Наталія Сергіївна КОЛОКОЛЬНА,

*студентка магістратури Навчально-
наукового інституту права
Університету державної фіскальної
служби України*

Науковий керівник: *Глух М. В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства
Університету державної
фіскальної служби України*

Попри те, що жінки мають юридично рівний з чоловіками статус, вони фактично продовжують піддаватися дискримінації внаслідок глибоко укорінених у суспільстві гендерних стереотипів. Стереотипи впливають на розподіл робочих місць на ринку праці, зменшуючи ймовірність висування жінками своїх кандидатур, їх відбору чи обрання.

За статистикою, жінки залучені до роботи на нижчих рівнях, ніж чоловіки, а орієнтовний валовий національний дохід від їх праці менший за дохід чоловіків – від 77% доходу чоловіків у Молдові до 50% доходу чоловіків у Грузії [1].

Відповідно до даних Державної служби статистики, жінки в Україні заробляють у середньому на 28% менше, ніж чоловіки при рівних посадах та навичках [2]. Варто звернути увагу на вживання фемінітивів для позначення професій : директор, лікар, програміст та ін. Для українців досить незвично додавати закінчення, яке змінює рід даних іменників на жіночий. У нашій країні ця проблема є досить актуальною, адже це ще один крок для досягнення гендерної рівності.

Нещодавно у Франції офіційно визнали фемінітиви для позначення професій. Французька академія заявила, що не заперечує проти цього, назвавши це «природною еволюцією» французької мови [3].

У Франції вже використовуються фемінітиви для позначення певних професій, оскільки дані зміни, метою яких є визнання місця жінки в світі, можна прийняти, звичайно, якщо вони відповідають фундаментальним і елементарним правилам мови.

Хотілося б зазначити досить важке становище жінки в мусульманському суспільстві. Варто звернути увагу на те, що далеко не релігія визначає ті чи інші засади звичаїв та традицій суспільства, як здавалося на перший погляд. Так, якщо до 1979 р. шах Ірану активно впроваджував модернізацію іранського суспільства так, аби воно було схоже на західне, то революція аятоли Хомейні призвела до встановлення

строгих ісламських традицій із застарілими гендерними ролями, що автоматично поставило жінку в другорядне становище в іранському суспільстві. Також під час панування в Афганістані Талібів жінкам не можна було виходити з дому та заробляти собі на життя, а натомість, хлопчики могли працювати з юного віку. Не дивно, що саме в мусульманських країнах таких як Нігерія, Пакистан, Ефіопія, Кот-д'Івуар, Буркіна-Фасо, Нігер та Ємен дівчата масово пропускають заняття. Навіть у найбагатших країнах світу, таких як Саудівська Аравія, жіноча освіта теж знаходиться на низькому рівні. У ваххабістській системі жінкам найчастіше потрібен дозвіл на отримання освіти від батька або чоловіка. Багато жінок мають обмежений час, який вони можуть провести в бібліотеках, тому що не можуть відвідувати їх без чоловіків, які повинні їх супроводжувати. Також існує серйозна гендерна сегрегація. Норми мусульманського права забороняють жінкам: слухати лекцію професора чоловічої статі; вчитися в одному класі з чоловіками (навіть, знаходитись в одному приміщенні). Після всього вище зазначеного, зрозуміло, чому мусульманський світ характеризується найнижчим рівнем жіночої писемності.

Кандидати в президенти, прем'єр-міністри авторитетно заявляють, що жінкам не місце в управлінні, і можуть дозволити собі фрази на кшталт «чоловік – це вища істота, тому що жінка створена була з ребра Адама. Відповідно вона вже стоїть на нижчому щаблі». Від українців можна почути узагальнення про те, що жінки більше підвладні емоціям, тому їм немає місця в точних науках та управлінні. Через все це жінки займають менше 20% місць у парламенті у всіх країнах, за винятком Білорусі, де 30% місць зайнято жінками¹. Мозок жінки та чоловіка абсолютно ідентичні, якщо їх дослідити за допомогою МРТ – в них однаковий рівень емоційного інтелекту та ірраціональності. Це всім довели такі знамениті жінки як: Маргарет Тетчер, Індіра Ганді, Ангела Меркель, принцеса Діана... Після всього вище зазначеного, важко не помітити, що попри всю витонченість, ніжність і співчутливість, жінки можуть бути трудолюбиві, віддані своїй справі і мати залізу витримку.

Можна наголосити на тому, що саме вони – жінки, через свої материнські інстинкти і вміння співчувати стають кращим захистом не просто для всієї країни, а для кожної людини, яка в ній проживає. Вони є опорою, на яку спирається велика кількість людей, які потребують допомоги. Багато хто вважає, через ці надокучливі гендерні стереотипи, що жінки не є добрими воєнними стратегами і якщо країні доведеться брати участь у воєнних діях, то вона просто зруйнується. Якщо зважити всі «за» та «проти» і ще раз оглянути всі приклади з життя, то можна дійти до висновку, що всі країни, де керуючі посади займали саме жінки є одними з найуспішніших і найрозвиненіших, і саме в них демократія набуває свого найбільшого соціально-орієнтованого обличчя.

Список використаних джерел:

1. Регіональне дослідження Представництво жінок у політиці в країнах Східного партнерства: посібник Ради Європи для громадських організацій. Рада Європи 2017 р., с. 7. URL: <https://rm.coe.int/regional-study-on-women-s-political-representation-in-the-eastern-part/1680741a1f> (дата звернення: 01.12.2019).

2. Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2017 році. Державна служба статистики України. URL: <https://goo-gl.su/imhyB>

3. У Франції офіційно визнали фемінітиви для позначення професій. 01.03.2019. BBC NEWS: Україна URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47418703> (дата звернення: 01.12.2019).

ПРАВО І МОРАЛЬ ЯК ОСНОВНІ РЕГУЛЯТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

Олександра Олексіївна МАЙОР,

*студентка Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Філософське осмислення етичних засад професійної діяльності суддів зумовлене практичними проблемами функціонування судової системи загалом і рівнем морального та професійного розвитку членів суддівського корпусу України зокрема. Показовим є те, що у суспільній свідомості суддя має бути провідником системи моральних і правових ідеалів. Тому, працюючи суддею, необхідно постійно співвідносити власні дії з морально-правовими цінностями, що є досить нелегким випробуванням на стійкість, відданість ідеалам і принципам [1, с. 88].

Прямим показником ефективного функціонування суддівського корпусу є рівень довіри громадськості до національної судової системи, про що наголошується у схвалених Резолюцією Економічної та соціальної ради ООН Бангалорських принципах поведінки суддів від 27 липня 2006 р. № 2006/23: «довіра громадськості до судової системи, до морального авторитету і чесності судової влади посідає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві» [2, с. 190].

Оскільки правові суперечки обумовлені конфліктом інтересів людей, а юридична практика пов'язана з необхідністю розв'язання різноманітних конфліктних ситуацій, професійна діяльність юриста торкається найважливіших питань, пов'язаних з потребами людей, їх благ, а іноді й долі. Все це накладає особливий тягар моральної відповідальності за результати своєї діяльності на суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів та інших працівників юридичного фаху, вимагає від цих осіб особливих морально-психологічних та вольових якостей [3, с. 20].

Необхідно особливо підкреслити ту обставину, що моральні й правові норми, як різновид соціальних норм, знаходяться в тісному зв'язку і взаємодії. Це означає, що в юридичних законах відображено моральні норми поведінки громадян і мораль суспільства в цілому. Механізми морального і правового регулювання дуже близькі один до одного за специфікою і суспільними функціями. Вони взаємодіють між собою і взаємопроникають [3, с. 20].

Правда, жодне суспільство в історії розвитку людства не досягло гармонії права й моралі [4, с. 18].

В. Соловйов зазначає, що «право починається з духовних начал». Жити і поводитися відповідно до права – не тільки уловлювати правову суть життєвих ситуацій, робити чи слідувати відповідним юридичним рішенням, опиратись на діючі норми і т. д., а й, зокрема, діяти соціально й духовно виправдано. Тобто так, щоб у житті людей торжествували правда, справедливість, високі моральні засади [4, с. 17].

Ефективність правозастосування й судової влади більшою мірою залежить від моральних якостей кадрового складу, ніж від досконалості законодавства. Навіть найбільш якісний закон виявиться неефективним, якщо практика застосування його судами не буде відповідати висуненим моральним вимогам [5, с. 23].

Реалізація будь-якої діяльності неможлива без вольової саморегуляції. Самоволя є тим специфічним механізмом, завдяки якому суддя може цілеспрямовано та свідомо керувати власними вчинками, побажаннями, діями. Водночас важко переоцінити вплив волі на формування морально професійної культури взагалі, адже в процесі самовдосконалення саме воля відіграє надзвичайно важливу роль. Недоліки вольового розвитку призводять до безсистемності, безініціативності, недисциплінованості, формального виконання професійних обов'язків, непослідовності, нездатності захищати власні погляди і переконання - низького рівня морально професійної культури судді [1, с. 93].

Підмінюючи «дух права» «буквою закону» в процесі судового правозастосування, суддя фактично зводить право й закон до набору технічних прийомів для провадження певної кількості судових справ, тим самим дезорієнтуючи громадян стосовно суті й змісту правосуддя [5, с. 23].

Лише тоді, коли суддя як суб'єкт правозастосування буде поглиблюватися у правову ситуацію, коли уникатиме «механічної підтасовки» окремої норми під окремих казус, не враховуючи його особливості, право забезпечить реальне вирішення спору про право [5, с. 23].

Бувають також випадки, коли право намагається власними засобами вирішувати проблеми моралі, наслідком чого стає те, що людина втрачає будь-який простір для прояву власної ініціативи і в підсумку втрачає можливість залишатись собою. Світ перетворюється на деспота, якому не притаманне ніщо людське. Тут нівелюється особистість, її позиція, її думки і погляди, а це деякою мірою нагадує

рабство. Така нерівноправна співпраця не приносить нічого доброго ні суспільству, ні людині, а навпаки має руйнівний характер [6, с. 13].

Судді кожен день зіштовхуються з проблемою співвідношення права і моралі. Враховуючи це, абсолютної гармонії на даний час між цими регуляторами немає, далеко не завжди прийняте суддею рішення повністю відповідає його моральним устоям і цінностям. Саме тому не завжди законне рішення сприймається громадськістю як справедливе, адже на відміну від суддів у оцінюванні ситуації вони не керуються і не спираються на «закон». Так як найбільша складність у знаходженні компромісу притаманна саме кримінальній сфері, на мою думку, досягти єдності між мораллю і правом допоможуть більш широкі дискреційні повноваження суддів. У рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 зазначено, що справедливість – одна з основних засад права, що є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Справедливість, на мою думку, є засобом реалізації моралі, а тому приймаючи будь-яке рішення ці два аспекти повинні бути взаємодоповнюючими і взаємозалежними. Але все це буде можливо лише при наявності дійсно безпристрасного, непідконтрольного, непідкупного суддівського корпусу і чесного, здатного відповідати за свої дії народу. У науці існує спірне питання щодо того чи повинен суддя при прийнятті рішення «пропускати» через себе кожен конкретну ситуацію, адже він повинен бути безстороннім. На мою думку, так, це дійсно необхідно, адже таким чином суддя буде не просто носієм суддівської влади, але й представником правосуддя.

Тож, підсумовуючи, можна зробити висновок, що, незважаючи на відмінності між правом і мораллю, мораль повинна впливати на зміст і функціонування права, в тому числі і при правозастосуванні, задля забезпечення панування справедливості, як такої.

Список використаних джерел:

1. Меліхова Ю. Етичні засади професійної діяльності судді. *Вісник Львівського університету*. 2017. №12.
2. Чернота С. Роль стандартів і правил поведінки у професійній діяльності суддів. *Публічне право*. 2013. №2.
3. Професійна етика судового процесу: матеріали круглого столу (24 листопада 2017 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 92 с.
4. Самолюк Ю. М. Співвідношення права і моралі. *Судова апеляція*. 2009. №2.
5. Гураленко Н. А. Деякі деонтологічні аспекти діяльності судді. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. №682.
6. Євхутич І. М. Мораль і право – взаємопов'язані і взаємопроникаючі системи регуляції суспільного життя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. №1.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ СПОРИ МІЖ ДЕРЖАВАМИ: ПОНЯТТЯ ТА КОНКУРЕНЦІЯ ЮРИСДИКЦІЙ

Анастасія Юрїївна ПАЛАМАРЧУК,

*Національний університет
«Одеська морська академія»*

Міжнародні суперечки, як існували раніше, так що виникають на сьогоднішній день, відрізняються одного від одного складністю, значущістю для світової спільноти і предметним різноманітністю. Беручи за критерій для класифікації предмет спору, можна виділити особливу категорію - територіальні суперечки, предметом яких виступає право, пов'язане з встановленням правового режиму і приналежності території.

Сучасна міжнародна політична ситуація підтверджує актуальність вивчення, аналізу та пошук ефективних шляхів врегулювання територіальних спорів між державами. В нашій розвідці було використано праці Р. В. Алямкина, Н. Єрпильової та М. Клевченкової, А. С. Орлова, Н. Севостьянової та Н. Шебанової, які в рамках власних дослідницьких інтересів досліджували обрану проблему.

Територія як об'єкт спору має величезне значення для держави: поряд з населенням вона є матеріальною основою його існування, визначаючи перспективи економічного і політичного рівня розвитку. Сучасна держава не сприймається інакше, як в межах чітко обмеженого простору.

Під територією в доктрині та практиці міжнародного права розуміються різні простори земної кулі, що включають його сухопутну і водну поверхні, надра, повітряний й космічний простір і небесні тіла [6, с. 352-353].

Н. Севостьянова слушно резюмувала, що територіальний спір між державами підіймає питання юридичної приналежності певної території до однієї з держав, що є сторонами такого спору. Територіальні спори підвищують вірогідність переростання погрози застосування сили у її безпосередню демонстрацію, а також застосування сили у війну [5, с. 119]. Сучасне міжнародне право з точки зору правового режиму дозволяє розділити територію на три види: державна територія, простору з міжнародним режимом, простору зі змішаним правовим режимом. Делімація територій з віднесенням їх до тієї чи іншої категорії відповідно змінює їх правовий статус. У свою чергу, розмежування державних територій і територій зі змішаним режимом, в результаті якого відбувається їх віднесення до тих чи інших держав, є для останніх одним з найважливіших питань [6, с. 352-353].

Поняття територіального спору є дискусійним, але можна зробити висновок про те, що це форма чітко сформульованих розбіжностей між сторонами (двома або більше) щодо предмету спору: існування і застосування норми про кордон або питання про суверенітет над певною територією. Нестійкість і мінливість позицій сторін, відсутність єдності

поглядів щодо об'єкта і предмета спору, вказують на відсутність територіальної суперечки. Основним суб'єктом територіальних суперечок виступає держава. Об'єктом суперечки є територія [1, с. 168-169; 4].

Механізм вирішення територіального спору становить сукупність дій його учасників, що відповідає певній юридичній процедурі і спрямований на врегулювання територіальних розбіжностей (форма врегулювання спору в широкому сенсі). Характерні особливості процедури мають договірні і судові форми [2], є найбільш поширеними формами вирішення територіальних спорів і більш прийнятними, ніж вирішення за допомогою застосування збройних сил та військової техніки.

Визнаною та на сьогодні найбільш ефективною інституцією у вирішенні територіальних спорів є Міжнародний Суд ООН. Зокрема, одним із перших територіальних спорів, який розглядав Міжнародний Суд, була справа про суверенітет над певними прикордонними ділянками між Бельгією та Нідерландами. Суд в своєму рішенні спирався на положення Конвенції про кордони (The Boundary Convention) від 08 серпня 1843 р. Беручи до уваги, що між сторонами було укладено угоду про визначення статусу спірних ділянок, Суд відхилив претензії Нідерландів, базуючись на здійсненні ефективного контролю. Королівство Нідерланди відстоювало позицію, згідно з якою на основі тривалого здійснення суверенітету над спірними ділянками воно набуло права встановити постійний суверенітет над ними. Суд визнав, що вклюдчення зазначених ділянок до території Нідерландів мало протиправний характер, а контроль, який Нідерланди здійснювали щодо цих ділянок, не є достатньою підставою для припинення зобов'язань, які випливають з Конвенції 1843 р. [3, с. 172].

Зазвичай конфлікти юрисдикцій вирішуються за допомогою правил про міжнародну підсудність. У теорії міжнародного цивільного процесу під міжнародною підсудністю розуміється компетенція судів у цивільних справах з іноземним елементом. Єдиного принципу визначення міжнародної підсудності не існує, проте діючі в даний час багатосторонні і двосторонні міжнародні договори нерідко містять правила про міжнародну підсудності, що дозволяють визначати суд, компетентний розглядати спори в сфері, регульованої відповідним міжнародним договором. Такі правила дозволяють уникнути конфлікту юрисдикцій, або, інакше кажучи, «зіткнення» процесуальних законів двох і більше держав, компетентних в силу норм внутрішнього законодавства вирішити виниклу суперечку.

В контексті судової форми вирішення спорів, одним із часто застосовуваних є принцип «мовчазної згоди», який пов'язаний з концепцією естоппелю як позбавлення права заперечувати. Концепція естоппелю стосовно розмежування територій полягає в тому, що держава не повинна заперечувати вже визнаний факт щодо певної території. У Міжнародному Суді естоппель вперше обговорювалася в справі компанії «Барселона Трекшн» (Бельгія проти Іспанії). Також обмежувальна концепція естоппель отримала суттєве підкріплення у справі про

континентальний шельф Північного моря (ФРН проти Данії та Нідерландів) [3].

У теорії міжнародного цивільного процесу розрізняють «позитивний конфлікт юрисдикції» – коли процесуальні норми двох і більше держав дозволяють розглянути спір, що виник відносно одного і того ж справи, і «негативний конфлікт юрисдикції» – коли процесуальні норми двох і більше держав відмовляють в можливості розгляду спору по одному і тій же справі. Як позитивний, так і негативний конфлікти юрисдикцій вносять дисбаланс у сферу міжнародно-правових відносин і держави мають вчиняти заходи щодо уникнення таких конфліктів юрисдикцій. Деякі держави задля цього виключають певні види спорів з національної юрисдикції на користь юрисдикції певної міжнародної судової установи [7].

Актуальним на сьогодні питанням залишається конфлікт юрисдикцій, а особливо співвідношення таких категорій як обмеження юрисдикцій і розмежування юрисдикцій. Розмежування юрисдикцій має безпосереднє відношення до проблеми усунення конфлікту юрисдикцій в міжнародному процесі. Безсумнівно, що критерієм для виділення двох вищезгаданих категорій виступає мета, яку переслідує законодавець при формулюванні відповідних правил. Мета обмеження юрисдикції у встановленні свого роду міжнародно-правового бар'єру на шляху до можливого розширення юрисдикції. Обмеження адресовані кожній державі окремо або декільком державам на підставі укладеного між ними договору. Обмеження позначають конкретній державі, до яких меж вона може розширити свою юрисдикцію, і встановлюються шляхом узгодження волевиявлення держав [2, с. 359]. Класичним прикладом обмеження юрисдикції держави виступають дипломатичні привілеї та імунітети.

Мета розмежування юрисдикції абсолютно інша і полягає в тому, щоб усунути ситуації суміщення або перекриття юрисдикцій різних держав. Потреба в такому розмежуванні з'являється тоді, коли кілька держав на рівних підставах можуть претендувати на встановлення і здійснення своєї юрисдикції щодо певних осіб, об'єктів і видів діяльності, не виходячи за межі, які визначаються міжнародним правом [2, с. 359].

Отже, в наші дні вирішення територіальних спорів є актуальною потребою часу. Хоча здебільшого такі суперечки вирішуються на основі договірними та судовими способами, все ж існує необхідність подальших пошуків ефективних механізмів вирішення таких спорів, задля уникнення відкритого військового конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Алямкін Р. В. Практика міжнародного суду ООН щодо вирішення міжнародних територіальних спорів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 4. С. 168–176.
2. Ерпылева Н. Ю., Клевченкова М. Н. Унифікація норм о международной судебной юрисдикции в международном

процесуальному праву. *Международное право и международные организации*. 2013. № 3. С. 343 – 378.

3. Концепция эstopпеля в международном праве. URL: <http://interlaws.ru/koncepcija-jestoppelja-v-mezhdunarodnom-prave/>

4. Орлов А. С. Международные территориальные споры: соотношение договорной и судебной форм урегулирования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Екатеринбург, 2009. URL: <https://www.dissercat.com/content/mezhdunarodnye-territorialnye-spory-sootnoshenie-dogovornoj-i-sudebnoj-form-uregulirovaniya> (дата звернення: 01.12.2019).

5. Севостьянова Н. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів. *Підприємництво, господарство і права*. 2016. №5. С. 119-122.

6. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: Підручн. К.: Знання, 2012. 631 с.

7. Шهبанова Н. А. Конфликт юрисдикцій: причины и следствие. URL: <https://www.lawmix.ru/comm/4823> (дата звернення: 01.12.2019).

НОВІ УМОВИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Богдан Олександрович ПРУДКИЙ,

*магістрант Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка*

Актуальність теми дослідження зумовлена внесенням змін до Закону України «Про політичні партії в Україні», наслідком яких є нові підстави та умови державного фінансування статутної діяльності політичних партій. Розглянуто проблеми розвитку політичних партій, їх фінансової спроможності.

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» від 02.10.2019 р. система державного фінансування політичних партій зазнає трансформації в частині обсягів отримуваних політичними партіями коштів, а також порогу доступу до фінансування в цілому.

По-перше, зменшується обсяг державного фінансування статутної діяльності політичних партій: відтепер показник становитиме не дві, а одну соту розміру мінімальної заробітної плати, встановленого на 1 січня року, що передусє року виділення коштів державного бюджету, помноженого на загальну кількість виборців, які взяли участь у голосуванні у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на останніх виборах народних депутатів України. Фактично ж показник фінансування й без того був більш аніж удвічі меншим від вказаного, адже відповідно до п. 3 прикінцевих та перехідних положень Закону

України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 06.12.2016 мінімальна заробітна плата не застосовується як розрахункова величина для визначення обсягу державних виплат. Натомість застосовується прожитковий мінімум, встановлений на 1 січня календарного року.

По-друге, доступ до державного фінансування статутної діяльності політичних партій одержать лише ті партії, список кандидатів у народні депутати яких у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на останніх виборах до Верховної Ради України отримав не менше 5 відсотків голосів виборців від загальної кількості голосів виборців, поданих за всі виборчі списки кандидатів у народні депутати України у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі. Власне, така ж норма діяла і з моменту прийняття поправок до Закону України «Про політичні партії в Україні» у 2015 році, коли була запроваджена система державного фінансування політичних партій. Відтоді державне фінансування до 2019 року включно отримували партії, котрі подолали 5-відсотковий прохідний бар'єр на позачерговий виборах до Верховної Ради України 2014 року за пропорційною складовою. Однак передбачалося, що з виборів наступних за внесенням вказаних поправок до Закону доступ до державного фінансування одержать також усі інші політичні сили, виборчі списки котрих у загальнодержавному окрузі одержать щонайменше 2 відсотки голосів виборців.

При цьому ст. 175 Закону України «Про політичні партії в Україні» встановлює, що фінансування статутної діяльності політичних партій у перший рік нового скликання Верховної Ради України починається з 1 січня з одночасним виділенням коштів, на які політичні партії мають право, за час, що минув з дня, наступного за днем відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Виникає справедливе питання: що буде з фінансуванням тих партій, які подолали 2-відсотковий бар'єр та отримали доступ до державного фінансування. Виходячи з вже перерахованих положень Закону, вони мають одержати з державного бюджету 1 січня наступного року кошти, які б мали отримати до моменту внесення змін. Та менше з тим, ситуація, що склалася, нагтовхує на ще одну проблему правового характеру: як бути з принципом законних очікувань, котрий так часто зустрічається у практиці ЄСПЛ.

Проведемо деяку паралель зі справою «Лікуресос проти Греції», що стосувалася порушення статті 3 Першого протоколу до ЄКПЛ. Зокрема йшлося про те, що до позивача була застосована зворотна дія закону: заявника було обрано на виборах у відповідності з діючим на час виборів законом. Однак після виборів було внесено зміни до Конституції Греції, у зв'язку з чим виникли законні підстави, котрі б унеможливили обрання пана Лікуресоса у разі, якби вони діяли на момент виборів. Це мало своїм наслідком скасування результатів виборів до особи шляхом застосування зворотної дії закону. Та оскільки ні сам заявник, ні його виборці про виникнення таких обставин на момент виборів не знали і знати не

могли, Суд визнав порушення принципу законного очікування, а отже й сутності прав, гарантованих статтею 3 Першого протоколу [1].

У нашому випадку ситуація хоч і не аналогічна, але має деякі суттєві схожості. У першу чергу через те, що вибори є правовим явищем, котре породжує юридичні наслідки на певний обмежений темпоральний відрізок. Маємо ситуацію, коли ні партії, ні самі виборці на момент проведення виборів не знали і не могли знати про відміну державного фінансування для політичних сил, що подолали 2-відсотковий бар'єр та його скорочення для тих, що подолали 5-відсоткову позначку. Отож право партій на одержання коштів з державного бюджету фактично виникає з моменту оголошення даних протоколу Центральної виборчої комісії про результати останніх чергових або позачергових виборів. При цьому таке право обмежується, подібно строку повноважень Верховної Ради поточного скликання, часовим відрізком між останніми та наступними за ними виборами до парламенту.

Висновки та пропозиції. Таким чином, маємо підстави вважати, що в нашому випадку йдеться про порушення принципу законних очікувань і, відповідно, можемо найближчим часом побачити спроби оскаржити спершу в національних судах, а потім, прогнозовано, й на рівні Європейського суду рішення про фактичне позбавлення частини політичних партій доступу до державного фінансування.

З нашої ж точки зору найбільш доцільним видається вказати у Заключних положеннях Закону України «Про політичні партії в Україні», що зміни умов фінансування статутної діяльності політичних партій почнуть діяти з моменту проведення наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України.

Список використаних джерел:

1. European court of human rights. Case of Lykourazos v. Greece, 15 June 2006. URL: <http://echr.ketse.com/doc/33554.03-en-20060615/view/> (дата звернення 01.12.2019).

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО СПРОЩЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ФАКТІВ НАРОДЖЕННЯ ТА СМЕРТІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Марина Володимирівна СЕМЕНОВА,

*кандидат юридичних наук, науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України,
адвокат
orcid.org/0000-0002-2216-4343*

Втрата контролю над Автономною Республікою Крим і містом Севастополем, а також над окремими районами Донецької та Луганської областей призвела до численних негативних наслідків як для України, так і для громадян, які залишилися на цих територіях. Одним з таких наслідків є ускладнений доступ до процедури реєстрації народжень та смертей, що відбулися на цих територіях.

В сучасних умовах через невизнання документів, які видані органами територіях непідконтрольних Україні, встановлення факту народження та смерті на цих територіях проводиться в судовому порядку. З лютого 2016 року діє спрощений судовий порядок встановлення таких фактів [1]. Завдяки цьому порядку особи, які проживають на територіях поза контролем державних органів України, мають можливість отримувати документи українського зразка, але цей шлях виявляється довготривалим та фінансово затратним. Окрім того він, вочевидь, сприяє збільшенню навантаження на органи судової влади. Саме тому доцільним є розробка та впровадження позасудової процедури встановлення факту народження та смерті на територіях які не перебувають под. контролем державних органів України.

Одним з таких шляхів стало прийняття 06 грудня 2017 року Кабінетом Міністрів України (Далі – КМУ) Постанови «Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я» (далі – Постанова № 1004 [2]). Вказану Постанову було прийнято з метою забезпечення комплексного та всебічного підходу щодо дотримання прав дітей, народжених на непідконтрольній Україні території де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, шляхом запровадження позасудового порядку реєстрації факту народження дитини на цієї території. Аналіз Постанови № 1004 дозволяє дійти до висновку, що запропонований позасудовий порядок було заплановано застосовувати до мешканців будь-якої непідконтрольної території, а саме: АР Крим, м. Севастополь, окремі райони Донецької та Луганської областей.

Згідно з інформацією, розміщеної 24 жовтня 2019 року на Урядовому Порталі та сайті Міністерства Юстиції України, 23 жовтня 2019 року КМУ було прийнято Постанову «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 9 січня 2013 року №9» (Далі –

Постанова від 23.10.2019), якою було врегульовано процедуру розгляду документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Таким чином позасудовий порядок визнання фактів народження або смерті розповсюджується тільки на окремі райони Донецької та Луганської областей та не розповсюджується на АР Крим та м. Севастополь. В обґрунтування такої позиції Уряд посилається на Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» № 2268-VIII від 18.01.2018 року (Далі – Закон № 2268-VIII), яким передбачено, що діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях [3] та так звані «Намібійські винятки», сформульовані Міжнародним судом ООН. Але неможливо погодитися, що позасудовий порядок визнання факту народження або смерті повинен розповсюджуватися тільки на мешканців окремих районів Донецької та Луганської областей. Так, «Намібійські винятки» вперше були сформульовані у практиці Міжнародного суду ООН, зокрема в його Консультативному висновку від 21 червня 1971 року (Namibia case). Міжнародний суд ООН у документі «Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії» зазначив, що держави – члени ООН зобов'язані визнавати незаконність і недійсність триваючої присутності Південної Африки в Намібії, але «у той час як офіційні дії, вчинені урядом Південної Африки від імені або щодо Намібії після припинення дії мандата є незаконними і недійсними, ця недійсність не може бути застосовна до таких дій як, наприклад, реєстрація народжень, смертей і шлюбів» [4]. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України № 1207-VII від 15.04.2014 року [5] та ст. 1 Закону № 2268-VIII окупованою територією визначається зокрема 1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій; 2) сухопутна територія та її внутрішні води у межах окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей.

Аналіз наукових джерел та нормативних актів дозволяють зробити висновок, що норми, які впроваджують позасудовий порядок підтвердження фактів народження та смерті тільки відносно жителів окремих районів Донецької та Луганської областей є дискримінаційними та такий порядок має бути впроваджено для осіб, які проживають на всіх без винятку територіях, які законодавством України визнано окупованими.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України: Закон України від 04.02.2016 № 990-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-19/sp:max15> (дата звернення 09.12.2019).
2. Про внесення змін до Порядку підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України № 1004 від 06.12.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2017-p> (дата звернення 09.12.2019).
3. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України № 2268-VIII від 18.01.2018. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19> (дата звернення 09.12.2019).
4. Українська Намібія: чи визнавати окупаційні папери?. URL: <https://precedent.in.ua/2016/05/15/ukrayinska-namibiya-chy-vuznavaty-okup/> (дата звернення 09.12.2019).
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від 15.04.2014 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/sp:head> (дата звернення 09.12.2019).

ЗАСОБИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Владислав Вадимович ЧЕРНЯКОВ,

*слухач магістратури
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Швидкі технологічні зміни у світі зумовлюють постійне зростання попиту на права засобів індивідуалізації товарів і послуг. На цьому наголосив Генеральний директор Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) Френсіс Гаррі, звернувшись до учасників 59-ї серії засідань Асамблей держав-членів ВОІВ у Женеві [3]. Окремі питання про засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України досліджено у працях вітчизняного вченого А. Кодинця [2] та інших науковців.

Враховуючи актуальність проблеми, ставимо за мету публікації уточнення та розмежування понять «комерційні найменування», «торговельні марки» та «географічні зазначення» як засобів індивідуалізації товарів і послуг в юридичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз фахової літератури та наукових розвідок А. Козинця дав можливість стверджувати, що в системі права інтелектуальної власності виділився окремий інститут який в юридичній літературі називають правовими засобами індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обігу. У контексті окресленої теми важливим завданням постає дослідження термінології засобів індивідуалізації, а також уточнення та розмежування основних понять «комерційні найменування», «торговельні марки» та «географічні зазначення».

На підставі історично-порівняльного дослідження термінології, встановлено, що ЦК України нормативно оформив зміну найменування всіх засобів індивідуалізації – об'єктів інтелектуальної власності. Аналіз структури засобів індивідуалізації – об'єктів інтелектуальної власності, дозволяє визначити їх видові елементи (комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення), та різновиди (наприклад, індивідуальні та колективні торговельні марки). Елементи системи засобів індивідуалізації вітчизняні дослідники характеризують за: 1) об'єктом ідентифікації; 2) формою вираження; 3) колом суб'єктів, які мають право на їх використання; 4) суб'єктивним складом тощо [2; 4].

Як зазначалося вище до правових засобів індивідуалізації товарів, послуг та учасників цивільного обігу за законодавством України належать такі об'єкти права інтелектуальної власності: 1) комерційне (фірмове) найменування; 2) торговельна марка (знак для товарів і послуг); 3) географічне зазначення.

Спільною рисою, що поєднує вказані об'єкти і водночас відрізняє їх від інших об'єктів права інтелектуальної власності, є їхнє призначення. Вони індивідуалізують товарів, послуг та учасників цивільного обігу.

Уточнимо зміст зазначених вище засобів індивідуалізації товарів та послуг. Термін «комерційне найменування» є новим для законодавства України про інтелектуальну власність. За чинним раніше законодавством цей інститут називався «фірмове найменування» або «фірма». Згідно з результатами досліджень вітчизняних науковців В. Кравець, В. Олюха комерційним (фірмовим) найменуванням вважається найменування, під яким особа здійснює свою діяльність у цивільному обороті і яке індивідуалізує цю особу серед інших його учасників [4]. У довідникових джерелах, наукових розвідках комерційне найменування тлумачиться як оригінальне позначення юридичної особи, що займається підприємництвом, яке дозволяє її вирізнити серед інших осіб [6].

Ще одним засобом індивідуалізації товарів та послуг є торговельна марка. На сучасному етапі у законодавстві та практиці вживаються різні терміни на позначення поняття торговельної марки. Найбільш поширеними є терміни «товарний знак», «торговельна марка», «знак для товарів і послуг», «торговий знак», «логотип», «торгова марка». Поняття

«торговельна марка» міститься у ЦК України. Під торговельною маркою розуміють згідно зі ст. 492 ЦК України будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами [5]. Об'єктом знака може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів, а також будь-яка комбінація таких позначень. Відповідно до п. 1.4. Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг знак може бути звуковим, світловим, а також кольором чи поєднанням кольорів тощо. Такі знаки реєструються за наявності технічної можливості внесення їх до Реєстру та оприлюднення інформації щодо їх реєстрації.

Географічне зазначення походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактору. До позначень, що індивідуалізують виробника, продукцію, належать географічні зазначення. Вони є своєрідною прив'язкою виробника до місця виготовлення товару. Згідно з інформацією представленою у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» зазначення поділяють на два види: просте зазначення походження товарів; кваліфіковане зазначення походження товарів [4].

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення. Кваліфіковане зазначення походження товару – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни: назва місця походження товару; географічне зазначення походження товару.

Слід додати, що на сьогоднішній день дискусійними постають питання, пов'язані із використанням засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання та вирішення проблем правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>
2. Козинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук, спец.: 12.00.03. Київ, 2006. С. 10.
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. Женева: Всесвітня організація інтелектуальної власності,

1990. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123

4. Право інтелектуальної власності (у запитаннях і відповідях): навч. посіб. / В. Р. Кравець, В. Г. Олюха. К. : Центр учбової літератури, 2012. 264 с.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

6. Фірмове (комерційне) найменування / Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т-Я. 768 с.

Проблеми теорії та практики приватного права в Україні

ПОДІЛ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Ірина Анатоліївна БОРОВСЬКА,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Герман Анатолійович ЗАТИЛЮК,

*здобувач вищої освіти ступеня
бакалавра Національної академії
внутрішніх справ*

У вітчизняному законодавстві поняття «юридична особа» як правова категорія є сформованим та юридично визначеним. Тлумачення цього терміну зустрічається у багатьох нормативно-правових актах. Основним же, на нашу думку, слід вважати ЦК України, в якому визначенню правового статусу юридичної особи присвячено підрозділ 2 «Юридична особа» розділу II «Особа» [1]. Відповідно до приписів ст. 80 ЦК України юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. В свою чергу, у цивільному законодавстві юридичні особи диференціюються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ч. 2 ст. 81 ЦК України).

Поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного і публічного права, насамперед, пов'язаний з дуалізмом права (передбачає поділ права на публічне та приватне) і призначенням юридичної особи як інструменту участі в цивільному обороті, та має визначати, публічну чи приватну функцію виконує та чи інша юридична особа [2]. Таким чином, виходячи із теоретичних надбань щодо сутності юридичної особи, можна стверджувати, що традиційно в основу диференціації юридичних осіб покладено такий критерій як мета їх діяльності. Так, основною ознакою, якою характеризуються юридичні особи публічного права є публічно-правова мета діяльності, що полягає в реалізації публічних інтересів (завдань, функцій) держави чи територіальної громади, які покладені на них Конституцією України та законодавчими актами.

В той же час, виходячи з аналізу ч. 2 ст. 81 ЦК України, можна дійти висновку, що поділ юридичних осіб на юридичних осіб публічного і

приватного права у вітчизняному цивільному законодавстві проведений за іншим критерієм – порядком їх створення. Так, відповідно до ст. 87 ЦК України юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Отже, головною відмінністю між указаними юридичними особами є правова природа акту на підставі якого вони створюються.

Разом з тим, варто підтримати думку, яка висловлюється у юридичній літературі, що указаний законодавчий критерій поділу юридичних осіб не можна вважати єдиним і основоположним з урахуванням наявності інших ознак, якими характеризуються юридичні особи приватного та публічного права. Так, до відмінних ознак юридичної особи публічного права, крім правової природи акту на підставі якого створюється така юридична особа, вчені-цивілісти відносять: публічний характер цілей, для яких вона створюється, наявність у неї владних повноважень [3, с. 87]; мету діяльності як публічно-правового утворення, яка обумовлюється державними інтересами, тобто визнаними державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією її існування і розвитку [4, с. 7–8]; публічний характер завдань і функцій та правове становище такої юридичної особи, що визначається публічними законами та не є предметом цивільно-правового регулювання [5, с. 215–216].

Водночас, як слушно зазначає Р. Майданик, що у будь-якому випадку, наділення юридичної особи публічними функціями або, навпаки, надання статусу юридичної особи державним органам не змінює сутності юридичної особи, яка полягає в майновому відокремленні, здійсненні інших визначальних ознак юридичної особи, що обумовлює поширення на ці юридичні особи загальних положень ЦК України про юридичні особи, з урахуванням особливостей створення та діяльності, встановлених законом для юридичних осіб публічного права [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України організаційно-правовими формами юридичних осіб є товариства, установи та інші форми, встановлені законом. Варто зазначити, що дану статтю, на наш погляд, слід тлумачити у співвідношенні з ч. 3 ст. 81 ЦК України, відповідно до якої цим кодексом встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом. Зважаючи на зазначене, дещо помилковим буде віднесення державних та комунальних установ, як юридичних осіб публічного права, до організаційно-правової форми – «установа» у контексті ч. 3 ст. 83 ЦК України, оскільки указана організаційно-правова форма встановлена для юридичних осіб приватного права.

У цій площині варто розглянути проблемні питання віднесення юридичних осіб, створених державою, органами місцевого самоврядування до юридичних осіб приватного чи публічного права. Як вже зазначалося, відповідно до ст. 83 ЦК України єдиним законодавчим критерієм поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного та публічного права є порядок їх створення. Відповідно до приписів ч. 2 ст. 81 ЦПК України юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Згідно зі статтями 167–169 ЦК України указані суб'єкти цивільних правовідносин, в межах наданих ним повноважень, можуть створювати як юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади, комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, тощо), у випадках та в порядку встановлених Конституцією України та законом, так і юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо) та брати участь в її діяльності на загальних підставах, якщо інше не встановлено законом. Варто звернути увагу на те, що у вищезазначених статтях ЦК України не міститься вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб як публічного так і приватного права, які можуть створюватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Як зазначається у юридичній літературі, на практиці викликає складнощі застосування вищенаведених положень ч. 2 ст. 81 ЦК України, оскільки юридичною формою рішень державного органу є саме акт, тобто офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, спрямований на регулювання тих чи інших суспільних відносин і має обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин, тобто створення державою юридичних осіб як публічного, так і приватного права може здійснюватися тільки на підставі акту державного органу [6, с. 42]. Таким чином, наявність лише розпорядчого акту, передбаченого статтею 81 ЦК України, як критерію поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного чи публічного права є недостатнім.

На думку С. М. Грудницької, системний аналіз статей 81 та 167 ЦК України, у контексті доктрини поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права, дозволяє дійти висновку, що у абзаці 2 ч. 1 ст. 81 ЦК України законодавець мав на увазі, що юридичні особи приватного права створюються обов'язково на підставі статуту, а для юридичних осіб публічного права створення на підставі статуту, навпаки, не передбачено, при цьому юридичні особи публічного права завжди створюються розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, а для юридичних осіб приватного права створення розпорядчим актом – це лише один із можливих шляхів створення юридичної особи, який при цьому не є визначальним, оскільки визначальним критерієм для юридичних осіб приватного права є саме затвердження установчого документа як організаційного акту, що регулює правовий статус юридичної особи у внутрішніх і зовнішніх відносинах» [6, с. 42].

Отже, юридичні особи приватного права створюються виключно на підставі установчих документів, які мають організаційний характер та визначають організаційно-правові відносини відповідних суб'єктів господарювання. Проте, наявність установчих документів, на підставі яких створюється юридична особа приватного права органами державної влади і місцевого самоврядування, не виключає необхідності прийняття ними розпорядчого акту, яким вирішується питання створення юридичної особи приватного права на початковому етапі.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Майданик Р. Юридичні особи публічного права в Україні: поняття, моделі регулювання. *Юридична Україна*. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1549-yuridichni-osobi-publichnogo-prava-v-ukrani-ponyattya-modeli-regulyuvannya.html>.
3. Чигир В. Ф. Физические и юридические лица как субъекты гражданского права. Мн. : Амалфея, 2000. 224 с.
4. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Трансформація відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми». О. : ОНУ МОНУ ; Астропринт, 2003.
5. Кузнецова Н. С. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві : Матер. VIII регіональної наук.-практ. конф. «Проблеми VIII регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Л., 2002.
6. Грудницька С. М. Проблема віднесення державних підприємств та їх об'єднань до юридичних осіб приватного чи публічного права. *Форум права*. 2017. № 2. С. 41–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_9 (дата звернення: 01.12.2019).

ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Олександр Сергійович ВАРЕНИК,

*аспірант кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Як зазначає А. І. Ткачук [1, с. 7], бурхливий розвиток у XIX столітті важкої промисловості, складних та небезпечних виробництв, що супроводжувався численними аваріями та нещасними випадками, зумовив необхідність виникнення відомчо-професійних або державних служб технічного нагляду.

У 1880 р. законом уперше впроваджено основні правила підземних робіт. У них було зазначено: «Роботи повинні здійснюватися так, щоб вони не становили небезпеки для життя і здоров'я робочих і сусідніх жителів, відповідати вимогам будівель» [1, с. 19].

Безпека використання парових котлів у Російській імперії контролювалася з 1843 р. спочатку губернськими інженерами, а з 1894 р. — Фабричною інспекцією Міністерства торгівлі і промисловості.

Таким чином вбачається, що охорона праці спершу була зорієнтована лише на обмеження ризиків для життя та здоров'я працівників, залучених на тяжких роботах. Щодо охорони праці представників інших професій, то орієнтація локального законодавства з охорони праці у цьому напрямку буде направлена лише із приходом радянської влади, що є предметом дослідження другого періоду з нашої класифікації.

На наш погляд, поодинокі згадки заходів з охорони праці поверхнево згадані у дослідженні О. В. Смирнова [2, с. 38]. Від так останній вважає, що значним поштовхом у розвитку локального регулювання охорони праці було прийняття протягом 1882-1886 року «фабричних законів». Вони були спрямовані на врегулювання найгостріших аспектів питань взаємин робітників та роботодавців. Причиною, що спонукала законодавця до таких заходів – прийняття «фабричних законів», стали масові заворушення робочих у 1875-82 роках.

Спонування прийняття певного законодавства з охорони праці свідчить про неабияку правову свідомість населення того часу. Окрім цього, формування першого законодавства з охорони праці припадає на досить обмежений часовий період у десять років, починаючи з 70-х років XIX століття.

Все ж, вести мову про сформованість локального регулювання охорони праці у той час не цілком коректно.

Правове регулювання відносин з охорони праці в УРСР у цей період знайшло своє відображення у працях М. Й. Бару, Б. М. Бабія, О. І. Процевського, Н. М. Хуторян та інших.

З приходом радянської влади постала нагальна потреба з формування заходів регулювання трудових відносин на державних підприємствах, а із цим і охорона праці працівників.

Як зазначає С. А. Голощапов [3, с. 61], у соціалістичному суспільстві держава зацікавлена у створенні нормальних умов праці, що забезпечують охорону праці робітників і селян, в чіх руках знаходяться засоби виробництва і держава.

Тому з перших днів свого існування Радянська держава виявляє постійну турботу про охорону здоров'я працівників у процесі праці та у зв'язку з ним, використовуючи в цих цілях соціалістичне право.

Вказані В. І. Леніним заходи щодо підвищення існуючого в ті часи рівня охорони праці були закріплені у Програмі РКП(б) 1919 року. Зазначені заходи, що визначалися в Декреті як заходи щодо умов праці робітників та службовців, розглядалися Комуністичною партією як заходи з охорони праці. Про це свідчить пряма вказівка у вищевказаній Програмі партії: «З установленням диктатури пролетаріату вперше створювалася можливість здійснити повністю програму-мінімум соціалістичних партій в області охорони праці» [4, с. 57-58].

На наш погляд, прийняття такої Програми свідчило про досить оперативне реагування на тогочасні реалії у державі, однак разом із цим вважаємо, що за своїм змістом документ був досить вузьким та не приділяв значної уваги більшості сфер трудових відносин, включаючи охорону праці. Також, потрібно відзначити певну тенденцію до декларативності тогочасного законодавства, тому не можна з упевненістю говорити про найменший рівень реалізації положень з охорони праці того часу.

Окрім цього, від 29 жовтня 1917 року було прийнято новий Кодекс законів про працю 1918 року. У цьому Кодексі містився ряд статей, що передбачали: 8-годинний робочий день для всіх працівників як максимальний; заборону прийому на роботу неповнолітніх (до 16 років), осіб, які не досягли 18 років, заборону праці жінок у нічний час, в особливо важких і небезпечних для здоров'я галузях; 42-годинний щотижневий безперервний відпочинок для всіх працівників; заборону понаднормових робіт як загальне правило; інспекцію праці та санітарну інспекцію, що обиралися радами професійних спілок [5].

Фактично це був перший кодифікований нормативний акт, який був спрямований на регулювання трудових відносин та їх охорону.

Уже 15 листопада 1922 року був введений в дію Кодекс законів про працю УРСР, який став основним нормативним актом, на основі якого відбувалось регулювання трудових відносин та відносин з охорони праці у період до прийняття Кодексу законів про працю 1971 року. Цим нормативно-правовим актом охоплювалися аспекти охорони праці, проте не як окреме правове явище.

Потреба у прийнятті нового кодексу була обумовлено введенням більш широкого кола заходів з охорони праці. Кодекс покладав на всі підприємства і установи обов'язок вживати необхідних заходів до усунення або зменшення шкідливих умов роботи, запобігання нещасним

випадкам, утримання місця робіт у належному санітарно-гігієнічному стані. Крім того, як слушно зазначає О. М. Обушенко [6, с. 199], Кодекс також встановлював обов'язок відповідних органів держави та профспілок забезпечувати умови, що випливали зі норм КЗпП, – реалізацію прав працівників на безпечні і здорові умови праці всіма доступними засобами, зокрема, найсуворішим наглядом та контролем за дотриманням законодавства з охорони праці.

Від так, Кодекс законів про працю 1922 року, на думку К. М. Лісогорової, «справедливо зазначав охорону праці як критерій гарантії захисту працівників» [7, с. 185]. Вказаний документ складався з преамбули та 15 розділів. У першому розділі були подані загальні положення. В наступних розділах були викладені норми, які регулювали: колективний договір, трудовий договір, робочий час і час відпочинку, заробітну плату, гарантії і компенсації, трудову дисципліну, охорону праці, працю жінок, працю молоді, пільги для робітників і службовців, які поєднували роботу з навчанням, трудові спори [8, с. 9].

Характерними ознаками формування законодавства з охорони праці у період Другої світової війни є тотальна трудова мобілізація, що призводила до залучення неповнолітніх осіб та жінок до важкого та шкідливого виробництва. Лише після отримання перемоги УРСР почало поступово формувати правове регулювання з охорони праці, яке практично завершилось у середині четвертого періоду.

У травні 1960 року було прийнято закон «Про завершення переведу у 1960 р. всіх робітників і службовців на семи- і шестигодинний робочий день», для всіх робітників і службовців було встановлено робочий день тривалістю не більше 7 годин, а для робітників провідних професій, які були зайняті на підземних роботах, – не більше 6 годин. На безперервних виробництвах, а також на тих роботах, де скорочення робочого дня у передвихідні та передсвяткові дні було неможливе, робітника і службовцям було надано додаткові дні відпочинку з розрахунку, щоб тривалість робочого тижня не перевищувала 41 години [9, с. 67].

У 1960 р. Державний комітет Ради Міністрів СРСР з питань праці та заробітної плати і Президія ВЦРПС затвердили список виробництв, цехів, професій і посад з шкідливими умовами праці, робота на яких надавала право на додаткову відпустку і на скорочений робочий день [9, с. 68].

Потрібно відзначити, що характерною рисою цієї декади становлення локального регулювання з охорони праці (саме післявоєнні роки) є не лише застосування одного нормативного акту, а прийняття низки спеціальних актів щодо регламентації охорони праці окремих категорій осіб.

Таким чином, як вбачається із наведеної низки нормативних документів, лівова частка нормативних документів з охорони праці була прийнята саме у цей період. Тому, можна вести мову про період зародження законодавства з охорони праці у даний період.

Список використаних джерел:

1. Основи охорони праці. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів всіх спеціальностей і напрямів підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» / А. І. Ткачук, С. О. Кононенко, С. М. Богомаз-Назарова та ін. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2013. 164 с.
2. Трудовое право : учеб. / под ред. О. В. Смирнова, И. О. Смигиревой. М. : ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2007. 600 с.
3. Голощапов С. А. Право на охрану здоровья и развитие законодательства по охране труда в СССР / XXV съезд КПСС и актуальные вопросы совершенствования законодательства о труде: Труды ВЮЗИ. М., 1978. Т. 62. С. 59-86
4. ПСС в резолюциях и решениях. М., 1970. Т. 2. С. 1012.
5. Кодекс законов о труде РСФСР: Утв. постановлением ВЦИК от 10.12.1918 г. / Собр. узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. 1918. № 87-88.
6. Обушенко О. М. Розвиток законодавства про працю у радянський період (1918-1932 роки). Науковий вісник державного університету внутрішніх справ. 2012 рік № 3 С.197-203
7. Лісогорова К. М. Основні риси трудового законодавства УРСР в період десталінізації (середина 50х – середина 60 х років). *Вісник Юридичної Академії Ярослава Мудрого*. Харків, 2014 рік. № 3. С. 185-189
8. Горшенин К. П. Новое в законодательстве о труде. М. : Юрид. лит., 1970. 104 с.
9. Мельник С. Ф. Права робітників і службовців за радянським трудовим законодавством. К. : Наук. думка, 1966. 319 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФРАНЧАЙЗИНГУ В УКРАЇНІ

Алла Олександрівна ГОРДЕЮК,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри права Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»*

Дмитро Володимирович ЖУК,

*студент Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»*

На сьогодні у цілому світі франчайзинг є однією з найзручніших моделей для ведення малого та середнього бізнесів, що сприяє розвитку взаємовигідних партнерських відносин між суб'єктами господарювання, тому правовий аспект цих відносин та перспективи їх розвитку в Україні є актуальною темою для дослідження в науці цивільного та господарського права. За своєю правовою природою, франчайзинг – це договір (франшизна угода), за умовами якого підприємець (франчайзі) в обмін на частину прибутку та своєї підприємницької незалежності отримує від певної компанії-власника (франчайзера) достатньо відомий у світі знак для товарів і послуг (торговельну марку), тобто бренд, а також, перевірений часом метод ведення бізнесу, пакет технологій, ноу-хау тощо. Таким чином, укладання договору франчайзингу запобігає виникненню ризиків для підприємців-початківців, адже їм не потрібно позиціонувати себе з нуля, добиватися брендового становища на ринку та при цьому витратити великі суми грошей на маркетингові заходи.

Термін «франчайзинг» виходить з французької «franchir», що означає «звільняти», в англійському варіанті «franchising» – це право або привілей [1, с. 84]. Історія розвитку франчайзингу своїм корінням уходить в англійське середньовіччя, де відповідним терміном називали права та привілеї, подаровані королівською короною, але як явище у бізнесі франчайзинг почав розвиватися в середині XIX ст., зокрема відомою є британська система, так званих, «пов'язаних будинків», яка використовувалася пивоварами для підтримання необхідного обсягу продажу продукту. У подальшому франчайзингові відносини активно поширюються в США і використовуються як ефективний метод розподілення товарів і послуг такими відомими компаніями як «Зінгер», «Дженерал Моторс», «Макдональдс» та ін. [2; 3].

Нині чимало сучасних підприємців, у тому числі в Україні, обирають для себе як шлях розвитку бізнесу саме франчайзинг, який відкриває нові можливості для суб'єктів господарювання. Так в Україні за останні десять років спостерігається тенденція зростання франчайзингової

активності. Станом на 2001 рік кількість франчайзерів складала 48, а на минулий 2018 рік вже дорівнювала 700 франчайзерів за даними Асоціації франчайзингу України, тобто збільшилася більш ніж у 10 разів [4].

Слід зазначити, що в українському законодавстві такого номіналу як «договір франчайзингу» немає, тому що законодавець щодо врегулювання франчайзингових відносин визначив іншу назву для нього — «договір комерційної концесії». Правові положення цього договору закріплені у главі 36 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) та у главі 76 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [5; 6].

Отже, відповідно до ст. 1115 ЦКУ за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Також ст. 1116 ЦКУ визначається, що предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації [6]. А згідно зі ст. 366 ГКУ за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання у підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду. Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу наданих користувачеві прав, ділової репутації та комерційного досвіду правоволодільця в певному обсязі із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності [5].

Виходячи зі змісту зазначених вище норм можна зробити певні висновки: враховуючи аналогію у правовій природі комерційної концесії та франчайзингу, буде правомірним визначити, що правоволоділець — це відповідно франчайзер, а користувач — франчайзі; зміст норм у двох кодексах, де надаються поняття договору комерційної концесії і визначається його предмет, не є аналогічним, хоча частково дублюється, тобто відповідні правові формули взаємодоповнюють одна одну.

На наш погляд, вищенаведені висновки надають підставу пропонувати наступне: по-перше, змінити назву договору «комерційна концесія» на загальноприйнятий у всьому світі номінал «франчайзинг». Вважаємо це доцільним, тому що така зміна може сприяти більш коректному орієнтуванню підприємців у системі норм, які мають складати (або складають) правове забезпечення франчайзингових відносин, а також здатна сприяти певній динаміці та уніфікації у регулюванні транскордонних франчайзингових відносин; по-друге, також доцільним є прийняття спеціального закону про франчайзинг, який має передбачати всі особливості правового регулювання в цій сфері

та таким чином надати підприємцям більш потужну правову базу та забезпечити можливості розвитку різних напрямів франчайзингового бізнесу.

Ще у 2001 році було рішення прийняти закон про франчайзинг та розроблений його перший проект [7]. На жаль, закон так і не був прийнятий, а законодавець обмежився передбаченням окремих норм про комерційну концесію у ГКУ та ЦКУ, які вступили в дію з 1 січня 2004 р. Повторне розглядання законопроекту про франчайзинг відбулося у грудні 2017 року, але й він був відправлений на доопрацювання, спонукавши цілу низку питань і переживань у правовому та комерційному секторах [8]. На наш погляд український законодавець при подальшому опрацюванні норм зазначеного законопроекту має ретельно аналізувати та використовувати позитивний зарубіжний досвід правового регулювання відповідних відносин у США, Європі, Китаї та інших країнах, але при цьому враховувати національні особливості та потреби суб'єктів господарювання в Україні. Зокрема, одним з орієнтирів при роботі над законопроектом мають бути положення Європейського кодексу етики франчайзингу, що був прийнятий у 1990 р. й на підставі якого побудовано регулювання франчайзингових відносин у кожній європейській країні.

Отже, спеціальний закон про франчайзинг для українських підприємців, на нашу думку, буде своєчасною правовою підтримкою, що здатна позитивно вплинути на укріплення позицій малого та середнього бізнесу у державі.

Список використаних джерел:

1. Жук А. А., Жук І. А. Правовое и организационно-экономическое регулирование хозяйственной деятельности. Киев, 2001. 269 с.
2. Історія франчайзингу в Україні. URL : <https://ffc.expert/uk/blog/istoria-franchajzingu-v-ukrayini/> (дата звернення: 01.12.2019).
3. Історія франчайзингу. Як це було. URL: <http://www.nalogovnet.com/uk/kak-ne-poterjat/735-istoriya-franchajzinga-kak-eto-bylo.html> (дата звернення: 01.12.2019).
4. Франчайзинговий ринок України сьогодні. URL: <https://ffc.expert/ffc-blog/franchajzingu-v-rynok-ukrainy/> (дата звернення: 01.12.2019).
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 144
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356
7. Проект Закону про франчайзинг № 8241 від 08.11.2001. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?skl=4&pf3516=8241 (дата звернення: 01.12.2019).
8. Проект Закону про франчайзинг № 7430 від 21.12.2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5QE00A.htm (дата звернення: 01.12.2019).

ПРИПИНЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ НА ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ

Оксана Олександрівна КАРАЩУК,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри інтелектуальної
власності юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Свідоцтво на право використання географічного зазначення забезпечує його володільцю практично не обмежену в часі можливість використовувати це зазначення для позначення товарів, що ним виробляються та реалізуються. Однак законодавство передбачає низку підстав, за яких охорона прав на географічні зазначення може бути припинена.

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» передбачає використання двох термінів, що вказують на втрату географічним зазначенням правової охорони: «припинення дії реєстрації» та «визнання реєстрації недійсною». Але правові наслідки в цих двох випадках неоднакові. У разі визнання реєстрації недійсною правова охорона зазначення вважається такою, що не набрала чинності, а отже, використання зазначення, починаючи з моменту реєстрації є незаконним. Дія реєстрації географічного зазначення може бути припинена судом у разі втрати характерних для даного географічного місця умов і можливостей виготовлення товару, описаного в реєстрі, а також визнання цього зазначення видовою назвою товару. Визнання реєстрації такою, що втратила чинність, означає припинення її дії з моменту настання обставин, з якими закон пов'язує даний правовий наслідок. До настання цих обставин реєстрація вважається дійсною [1, с. 104].

Підставами для припинення права на використання географічного зазначення за рішенням суду є:

- втрата товаром особливих властивостей або інших характеристик;
- ліквідація юридичної особи або смерть фізичної особи, що є власником свідоцтва;
- подання власником свідоцтва заяви до Установи про відмову від права на використання цього зазначення;
- несплата збору за продовження строку дії свідоцтва [2].

Щодо припинення реєстрації зазначення місця походження/географічного зазначення походження сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, в Регламенті ЄС № 1898/2006 закріплено, що анулювання такої реєстрації може бути здійснене у разі неможливості відповідно до умов специфікації сільськогосподарської продукції та продуктів харчування охороняти

зазначення місця походження/географічного зазначення походження такої продукції, зокрема, у випадку невиконання вимог ст. 11 Регламенту Ради (ЄС) № 510/2006 і якщо є підстави вважати, що таке невиконання буде продовжуватись [3. с. 287].

Неконтрольоване або неналежне використання географічних зазначень зазвичай призводить до їх розмивання, втрати правової охорони. Наслідком такого використання є те, що зазначення починає індивідуалізувати не специфічні особливості товару, обумовлені географічною місцевістю, а тип чи різновид товару (продукту), незалежно від місця виробництва (наприклад, швейцарський сир, віденські ковбаски тощо) [4. с. 124].

Так, «голландський сир» вже досить давно в Україні вважається родовою назвою товару, оскільки у споживачів не виникає сумнівів щодо походження цього сиру не з Голландії. Чи, наприклад, ковбаса «краківська», «чеддар», «панама», «Cognac», «Roquefort», «Chianti», «Navana», «Tequila». «Cognac» або «Tequila» ми пов'язуємо з алкогольним напоєм, а не з французьким містечком чи містом у штаті Джаліско, Мексика.

Як тільки географічне зазначення перетворилося в родові (видові) поняття, воно втрачає свою розрізняльну здатність і, отже, стає загальноживим поняттям, яке вказує на певний вид чи тип товару. П. 6 ст. 24 Угоди ТРІПС дозволяє вільно використовувати генеричні (родові, видові) зазначення для позначення певного типу чи виду товару, оскільки вони взагалі не підлягають правовій охороні. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товару», дія реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару та право на його використання припиняються на підставі визнання такого зазначення родовою (видовою) назвою товару.

Судова практика Європейського Союзу визначила основні критерії для віднесення географічного зазначення до родових. По-перше, зазначення, що використовуються в деяких країнах-членах ЄС як родові, не повинні реєструватися як географічні зазначення чи найменування місця походження товару в інших країнах-членах ЄС і користуватися на підставі цього охороною на території всіх країн співдружності. По-друге, факт перетворення географічного зазначення у родову назву товару повинен засвідчуватися лише результатом соціологічного опитування споживачів певного товару і усвідомлення ними того, що таке зазначення ідентифікує не джерело походження товару, а його певні властивості, вид, тип чи інші характеристики [4].

Більш чіткою є ситуація з видовими назвами товару. Згідно ст. 1 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» При подачі заявки на реєстрацію найменування місця походження товару експерт, під час проведення експертизи, може визнати заявлене позначення родовою назвою товару тільки в разі, якщо воно є в Переліку видових назв товарів.

Зазначені фактори викликають необхідність чіткого розуміння українськими виробниками сутності такого об'єкта права інтелектуальної

власності, як географічні зазначення. Це важливо насамперед для його дієвого застосування з урахуванням переваг перед іншими об'єктами, що складають комерційні позначення, а також для розуміння кожним виробником відповідного товару можливих недоліків такого використання, щоб в подальшому уникнути втрати вже набутої репутації як власника виключних майнових прав на інший об'єкт інтелектуальної власності, наприклад, на торговельну марку.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук О. О. Право інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні та країнах Європейського Союзу: монографія К. : Юрінком Інтер, 2014. 200с.
2. Про охорону прав на зазначення походження товарів: Закон України від 16.06.1999 р. № 752-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 32. Ст. 267.
3. Всебічна підтримка європейської інтеграції та наближення законодавства України: Компендіум вибраних доробків Українсько-європейського дорадчого центру з питань законодавства (UEPLAC) – Етап V / [за заг. ред. Йоланти Тачинської]. К. : Батискаф, Майстер книг, 2012. 504 с.
4. Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Мельниченко Ю. С. Харків, 2011. 199 с.

СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Марія Василівна КОМАРНИЦЬКА,

*аспірант кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Міжнародним нормативно-правовим актом, який регулює припинення трудових відносин в Україні, є Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року [1], норми якого обґрунтують призупинення трудових відносин та визначають перелік причин, які не є законними підставами для розірвання таких відносин. Як свідчить аналіз даного нормативно-правового акту, його положення є близькими до норм Кодексу законів про працю України [2]. Разом із тим, наявні й певні відмінності, згідно яких даний нормативно-правовий акт врегульовує припинення трудових правовідносин інакше, аніж Конвенція МОП №158. Аналіз наукової доктрини засвідчив, що у даному контексті найбільш повне дослідження

здійснила Н. А. Лисюк, яка виділила чіткі критерії, згідно яких обидва нормативно-правових акти врегульовують питання припинення трудових правовідносин по різному: 1) попередження працівника стосовно переважної більшості звільнень; 2) порядок звільнення працівників з ініціативи роботодавця; 3) додаткові положення, що стосуються припинення трудових відносин; 4) додаткові гарантії для працівників, що вивільняються; 5) оскарження незаконного звільнення; 6) оформлення звільнення [3, с. 13-14]. При цьому, як засвідчив наш аналіз змісту обох нормативно-правових актів, кожен із перерахованих критеріїв розмежування залишається актуальним і на сьогодні. На нашу думку, даний момент є негативним, адже свідчить про те, що чинне законодавство про працю України не узгоджене із нормами міжнародного законодавства.

Так, Кодекс законів про працю України [2] передбачає обов'язкове попередження тільки для припинення трудових відносин у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників. При цьому, як свідчать положення статті 49-2 цього нормативно-правового акту, про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше ніж за два місяці. У свою чергу, Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року [1] передбачає, що будь-який працівник повинен бути заздалегідь попереджений про звільнення за винятком випадків учинення ним діянь, які перешкоджають продовженню трудових відносин, або має право на грошову компенсацію замість попередження. Тобто, чинне законодавство про працю України передбачає, що лише у одному випадку припинення трудових відносин серед тієї безлічі підстав, які були нами проаналізовані у даній роботі, передбачає завчасне попередження працівника про звільнення. В свою чергу, міжнародне законодавство встановлює, що попередженими мають бути усі без виключення працівники. Звернемо увагу на те, що проект Трудового кодексу України [4] передбачає вимогу попередження і працівників, і роботодавців, при застосуванні різних підстав припинення трудових відносин. Наприклад, у статті 81 визначено, що строковий трудовий договір підлягає припиненню у зв'язку із закінченням строку його дії, в тому числі у зв'язку із закінченням строку виконання певної роботи, про що роботодавець попереджає працівника за три дні до дати припинення.

Наступна відмінність полягає у тому, що Кодекс законів про працю України [2] обґрунтовано встановлює жорсткий порядок розірвання трудового договору у випадку порушення працівником трудової дисципліни (тобто, припинення правовідносин відбувається за ініціативою роботодавця). В свою чергу, Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року [1] передбачає, що трудові відносини з працівником не припиняються з причин, пов'язаних з його поведінкою або роботою доти, доки йому не

нададуть можливість захищатися у зв'язку з висунутими проти нього звинуваченнями. Іншими словами, згідно Кодексу законів про працю України, у разі, якщо особа вчинила одне із діянь, передбачених статтями 40 та 41, роботодавцю надано право припинити трудові відносини із працівником у односторонньому порядку. В свою чергу, стаття 7 Конвенції МОП №158 встановлює, що жоден працівник, який вважає, що його звільнили необґрунтовано з причин, пов'язаних з його поведінкою або роботою, не може бути звільнений, не захистивши при цьому попередньо свої права. Зазначимо, що в проекті Трудового кодексу України [4] дане питання врегульовується аналогічним чином, як і в Кодексі законів про працю України. На нашу думку, ті підстави, які визначені Кодексом законів про працю України та проектом Трудового кодексу України є достатніми для звільнення працівника за ініціативою роботодавця в односторонньому порядку. Жодна із них не має суб'єктивного оціночного характеру, і при цьому кожна підстава є несуттєвою із подальшою працею на відповідних посадах.

Наступний критерій розмежування, запропонований Н. А. Лисюк, - додаткові положення, що стосуються припинення трудових відносин. Звернемо увагу, що у даному контексті положення Кодексу законів про працю та Конвенції МОП №158 не суперечать один одному, а швидше передбачають вимоги, не передбачені у іншому нормативно-правовому акті. Так, згідно із чинним Кодексом законів про працю України [3], водночас із попередженням працівника про звільнення роботодавець не пізніше як за 2 місяці доводить до відома державної служби зайнятості інформацію про наступне вивільнення працівника із зазначенням його професії, спеціальності, кваліфікації та розміру оплати праці. В Конвенції МОП №158 така вимога відсутня, адже очевидно, що державна служба зайнятості не є органом, який обов'язково наявний у кожній державі. Разом із тим, в даному нормативно-правовому акті визначено обов'язок роботодавця, у разі звільнення працівників з економічних або організаційних причин, повідомити про це компетентний орган держави і письмово викласти підстави звільнення, кількість і категорії працівників, яких воно може торкнутися, та строк, протягом якого це намічено здійснити. Державна служба зайнятості і є таким «компетентним органом» для України, а вимоги, які ставляться до такого звернення не є настільки принциповими, щоб обов'язково реалізовуватись в кожній державі.

Щодо інших відмінностей, норми статей 184 та 198 Кодексу законів про працю України [2] передбачають додаткові гарантії щодо припинення трудових відносин із вагітними жінками, жінками, які мають дітей, працівниками молодшими за 18 років. Такими гарантіями є виплата працівникові вихідної допомоги, розмір якої може диференціюватись. У свою чергу, Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року [1] передбачає лише загальні правила щодо виплати працівникам вихідної допомоги та надання інших видів захисту, які поширюються на усі без виключення категорії працівників. У даному контексті зробимо висновок, що

національне правове регулювання все ж є досконалішим за міжнародне, оскільки захищає права малозахищених категорій працівників. Також відзначимо, що в проєкті Трудового кодексу України [4] також передбачено особливі розміри вихідної допомоги для таких верств населення. Наприклад, у статті 108 визначено, що у випадках звільнення вагітних жінок, жінок, які мають дітей, працівників молодших за 18 років у разі ліквідації юридичної особи - роботодавця, припинення фізичною особою виконання функцій роботодавця, а також у зв'язку із закінченням строку трудового договору, їм виплачується вихідна допомога у розмірі не менше тримісячної середньої заробітної плати.

Кодекс законів про працю України [2] значно складніше регламентовано процедуру оформлення звільнення. Так, як нами було встановлено раніше, роботодавець зобов'язаний в день звільнення видати працівникові належно оформлену трудову книжку і провести з ним розрахунки у передбачені законом строки. Також до обов'язків роботодавця належить видача копії наказу про звільнення з роботи та письмове повідомлення працівника про нараховані йому суми перед виплатою. У свою чергу, Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року [1] встановлює лише право працівника, трудові відносини з яким було припинено, вимагати законного звільнення. Тобто, у даному контексті зробимо висновок про те, що норми Кодексу законів про працю України все ж врегульовують процедуру оформлення звільнення значно досконаліше.

Отже, зробимо висновок про те, що Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року, як інструмент правового регулювання припинення трудових відносин в Україні, характеризується наступними особливостями:

1) у цілому, даний нормативно-правовий акт врегульовує припинення трудових відносин схожим чином, як і Кодекс законів про працю України;

2) існують декілька критеріїв, за якими правове регулювання даного питання обома нормативно-правовими актами відрізняється, на що було влучно вказано Н. А. Лисюк;

3) у ті аспекти, в яких Конвенція МОП №158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року врегульовує припинення трудових відносин в Україні вдаліше, аніж Кодекс законів про працю України, можуть бути внесені зміни внаслідок прийняття Трудового кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція МОП N 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця 1982 року: Міжнародний документ від 22.06.1982 № 158. Офіційний вісник України. 2007 р. № 92. Стор. 208. Стаття 3388. Код акта 41663/2007.

2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР* від 17.12.1971. 1971 р. Додаток до N 50

3. Лисюк Н. А. Нормативно-правове забезпечення звільнення працівників в Україні. *Управління розвитком*. 2014. № 11. С. 12-15

4. Трудовий кодекс України. Проект Закону України № 1658 від 27 грудня 2014 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення 25.05.2019)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПЛАГІАТУ ВІД НЕКОРЕКТНОЇ ЦИТАТИ В СФЕРАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

Катерина Олексіївна СЕМЕНЮК,

*аспірант Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності Національної
академії правових наук України*

Відповідно до національного законодавства України плагіат в науковій діяльності являє собою не тільки порушенням авторського права, а й загальних принципів добросовісності встановлених Етичним кодексом ученого України [1]. Унаслідок вчинення плагіату у зазначеній сфері відбувається гальмування наукового, технічного, економічного, культурного розвитку країни, здійснюється недоцільне використання коштів, зокрема державного бюджету, на проведення наукових досліджень, порушуються права інтелектуальної власності, а також формується негативне ставлення суспільства до вітчизняної науки. У зв'язку з вищезазначеним політика будь-якої держави спрямована на попередження та виявлення плагіату в наукових працях.

Станом на сьогодні, крім держави та її уповноважених органів, вищих закладів освіти, наукових установ, авторів та інших власників авторських прав, активну боротьбу з плагіатом здійснює суспільство, виникають громадські організації та ініціативні спільноти, які проводять власні неформальні перевірки наукових робіт на плагіат. В Україні до цих суспільних ініціатив, зокрема належать громадська організація «Трон», громадська ініціатива «Диссергейт», веб-сайт «Помилки та фальсифікації в наукових дослідженнях».

Втім, через відсутність єдиної практики розуміння відмінності плагіату від некоректного (неправомірного) цитування може бути здійснена неякісна перевірка наукової роботи на наявність плагіату і сформована хибна думка про добросовісність вченого, що нерідко є підставою для здійснення самосуду над ним через засоби масової інформації та соціальні мережі.

Зауважимо, що будь-яке (правдиве або неправдиве) публічне поширення інформації про вчинення вченим плагіату має негативні наслідки для його репутації у науковій та професійній діяльності (ця теза також підтверджується О. М. Рижко [2, с. 42]), тому випадок

неправдивого звинувачення – є підставою для вченого звернутися до суду за захистом свого права на недоторканість честі, гідності та ділової репутації. Зважаючи на це, необхідним є здійснити розмежування плагіату від некоректного (неправомірного) цитування та окреслити деякі їх спільні та відмінні риси.

Плагіат, відповідно до статті 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права», визначається як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [3]. З огляду на легальне визначення плагіату можна зазначити, що характерним для нього є наступні ознаки. По-перше, до плагіату може належати запозичення лише того твору чи його частини, яка охороняється авторським правом: має творчий та оригінальний характер. У зв'язку з цим не є плагіатом використання об'єктів, які не охороняються авторським правом, а саме: об'єктів визначених статтею 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3], а також елементів позбавлених відповідної творчості та оригінальності, необхідної для отримання авторсько-правової охорони. Зокрема до цих елементів К.А Сопова відносить спеціальні термінології, усталені знання і вислови, поширенні у певній сфері, а також поняття, які є загальноживаними у відповідні галузі наук [4, с. 34]. По-друге, плагіатом є оприлюднення (опублікування) твору (частини твору) під іменем особи, яка не є автором цього твору. Таким чином, плагіат, насамперед, є порушенням права авторства, яке належить до особистих немайнових прав автора. Оскільки особисті немайнові права являють собою категорію суб'єктивних прав, які не можуть бути відокремлені від особи автора та передані іншим особам, то відповідно, створення наукового твору на замовлення з подальшим його використанням під іменем особи, яка не є його автором визначається як плагіат. Необхідно додати, що в науковій сфері використання твору під іменем особи, яка не є його автором, навіть за наявності дозволу на це правовласника (зокрема у випадку реалізації автором свого права на заборону зазначення його імені під час використання твору) визнається порушенням принципів добросовісності.

На нашу думку, визначення «плагіат» в законодавстві України не є достатньо коректним. Зокрема в частині формулювання «під іменем особи, яка не є автором цього твору». Оскільки головним змістом такого порушення як плагіат є неправомірне привласнення конкретної особи під своїм іменем чужих інтелектуальних та творчих здобутків. Тоді як формулювання «під іменем особи, яка не є автором цього твору» значно розширює трактування плагіату. Як наслідок до плагіату може належати некоректне цитування. Наприклад коли автор твору використовує цитату та зазначає невірне ім'я автора цитованого уривку.

Аналізуючи правові акти вбачається ще одна характерна ознака плагіату: належним позивачем в судових справах щодо плагіату може бути автор твору, його спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону (суб'єкти авторського права) [5]. Будь-які інші особи не можуть позиватися до суду з питань плагіату. За

вчинення плагіату встановлюється цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність.

У результаті збільшення випадків вчинення плагіату в сфері освіти та науки, законодавець ввів нове поняття «академічний плагіат» в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», визначивши його як оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворенню опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства [6; 7]. Якщо проаналізувати поняття «академічний плагіат» зрозуміло, що воно також включає в свій зміст поняття «плагіат», визначеного Законом України «Про авторське право і суміжні права», хоча є набагато ширше від останнього. Відміним цих двох понять є те, що «академічний плагіат» має вказівку на вчинення порушення виключно в сфері освіти та науки, а повноваження щодо виявлення та запобігання його вчинення покладаються на заклади вищої освіти, на створенні ними спеціалізовані вчені ради, Національне агентство із забезпечення якості освіти та утворений в його складі Комітет з питань етики. Відповідальність за вчинення академічного плагіату визначається спеціальними законами та внутрішніми положеннями закладу освіти [7].

Значимо, що до неправомірних запозичень, окрім плагіату, також належить некоректне (неправомірне) цитування. Поняття «некоректне цитування» в законодавстві України відсутнє, його визначення існує лише на рівні положень закладів освіти.

Некоректне (неправомірне) цитування можна визначити як запозичення уривку з чужого твору з порушенням умов вільного використання, передбачених законодавством України, правил українського правопису чи з некоректним зазначенням імені автору твору, або джерела запозичення. Відмінною рисою плагіату від некоректного цитування є те, що плагіат – це факт привласнення конкретної особи під своїм іменем чужих інтелектуальних та творчих здобутків, тоді як некоректне запозичення такої мети не має, цитований уривок чітко відмежується від твору до якого він запозичувався.

До некоректної цитати, зокрема належать цитата використана з порушенням умов передбачених статтею 444 Цивільного кодексу України та статтями 15, 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Тож, цитата є некоректною якщо: вона запозичена із неправомірно опублікованого твору; її обсяг, невиправданий поставленою метою; її використання не зумовлене критичним, полемічним, науковим або інформативним характером твору; використання цитати здійснюється з некоректним зазначенням імені автора чи джерела запозичення; використання цитати завдає шкоди твору з якого вона була взята та законним інтересам її автора [8; 3]. До некоректної дослівної текстової цитати належить введена цитата до твору з порушенням вимог українського правопису щодо використання розділових знаків для її оформлення, а також зміна об'єктивної форми вираження запозиченого уривку, що подається як автентичний.

Здійснення некоректного цитування в наукових творах визнається порушенням принципу добросовісності, а в окремих випадках може бути підставою для цивільно-правової відповідальності. В судових спорах за захистом своїх прав щодо неправомірного цитування можуть звернутися, ті самі особи визначені законодавством України, які можуть позиватися у справах щодо плагіату. Повноваження щодо виявлення некоректних запозичень в вищій освіті та науці покладаються на заклади вищої освіти, на створенні ними спеціалізовані вчені ради, Національне агентство із забезпечення якості освіти та утворений в його складі Комітет з питань етики [7].

Список використаних джерел:

1. Етичний кодекс ученого України: Кодекс схвалений постановою загальних зборів НАН України від 15.04.2009 року № 2. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09> (дата звернення 01.12.2019).
2. Рижко О. М. Плагіат: складники розуміння. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 3. С. 40-48.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 року № 3792-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
4. Сопова К. А. Методи виявлення плагіату в наукових публікаціях. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 31-37.
5. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 року № 5. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10> (дата звернення: 01.12.2019).
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.12.2019).
7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.12.2019).
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.12.2019).

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАННЯ ПІДХОДЯЩОЇ РОБОТИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Людмила Миколаївна СІНЬОВА,

*кандидат юридичних наук, асистент
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення юридичного
факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Актуальність даної теми зумовлена тим, що у сучасних умовах ринкових відносин існує попит і пропозиція на робочу силу, а процес працевлаштування залежить від ефективності посередницької діяльності служби зайнятості з підбору кваліфікованих працівників для роботодавців. Слід наголосити, що питання підбору підходящої роботи для безробітних регулюється Законом України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 р. № 5067-VI та Порядком реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 198.

Відповідно до ст. 46 Закону України «Про зайнятість населення» [1] визначені умови підходящої роботи для безробітного:

1. Підходящою для безробітного вважається робота, що відповідає освіті, професії (спеціальності), кваліфікації особи з урахуванням доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради. Заробітна плата повинна бути не нижче розміру заробітної плати такої особи за останнім місцем роботи з урахуванням середнього рівня заробітної плати, що склався у регіоні за минулий місяць, де особа зареєстрована як безробітний.

Під час пропонування підходящої роботи враховується тривалість роботи за професією (спеціальністю), кваліфікація, досвід, тривалість безробіття, а також потреба ринку праці.

2. Для осіб, які не мають професії (спеціальності) і вперше шукають роботу, підходящою вважається така, що потребує первинної професійної підготовки, зокрема безпосередньо на робочому місці, а для осіб, які бажають відновити трудову діяльність після перерви тривалістю, що перевищує шість місяців, підходящою вважається робота за професією останнього місця роботи або робота з проходженням попередньої перепідготовки за новою професією (спеціальністю) за направленням територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції.

3. У разі коли неможливо надати безробітному роботу за професією протягом шести місяців з дня перебування на обліку в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну

політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, йому пропонується підходяща робота з урахуванням здібностей, стану здоров'я і професійного досвіду, доступних для нього видів навчання та потреби ринку праці.

4. Для громадян, які не працювали за попередньо здобутими професіями (спеціальностями) понад 12 місяців, підходящою вважається робота, яку вони виконували за останнім місцем роботи, а робота за здобутими раніше професіями (спеціальностями) може вважатися підходящою за умови попереднього підвищення кваліфікації з урахуванням потреби ринку праці.

5. У разі зміни безробітним професії за направленням територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, підходящою вважається робота за новою та за попередньою професією (спеціальністю).

6. Підбір підходящої роботи для осіб з інвалідністю (у тому числі шляхом розумного пристосування існуючого або створення нового робочого місця) здійснюється відповідно до їх професійних навичок, знань, індивідуальної програми реабілітації та з урахуванням побажань щодо умов праці.

7. Для безробітних, які не мають професії, або таких, що працювали на роботах, які не потребують спеціальної підготовки, та перебувають на обліку в територіальному органі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, більш як шість місяців, підходящою роботою також вважається участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тривалість яких перевищує один місяць.

Для громадян, які бажають відновити трудову діяльність після тривалої (більш як 12 місяців) перерви (крім громадян, яким до досягнення загальнозаставленого пенсійного віку залишилося два і менше років), підходящою роботою також вважається участь у громадських роботах, а також інших роботах тимчасового характеру, що відповідають їх освіті, професії (спеціальності), професійному досвіду, зокрема за спорідненими професіями, та тривають понад один місяць.

8. Підходящою для безробітного не може вважатися робота, якщо:

- місце роботи розташовано за межами доступності транспортного обслуговування, встановленої рішенням місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної ради;

- умови праці не відповідають правилам і нормам, встановленим законодавством про працю та охорону праці (в тому числі якщо на запропонованому місці роботи порушуються встановлені законом строки виплати заробітної плати);

- умови праці на запропонованому місці роботи не відповідають стану здоров'я громадянина, підтвердженому медичною довідкою.

9. Без згоди громадянина йому не може пропонуватися робота, яка потребує зміни місця проживання.

Відповідно до статті 21 Конвенції МОП №168 від 1988 року «Про сприяння зайнятості та захист від безробіття» при визначенні, яка робота є підходящою, враховується, зокрема, згідно з приписуваними умовами і до певної міри, вік безробітних, трудовий стаж за попереднім фахом, наявний у них досвід, тривалість періоду безробіття, становище на ринку праці, наслідки зазначеної роботи для їхнього особистого і сімейного становища і та обставина, що робоче місце може бути незайняте як прямий наслідок зупинки виробництва у зв'язку з трудовим спором, що ведеться [2].

Основною умовою для набуття незайнятим громадянином статусу безробітного є відсутність підходящої роботи. На ринку праці представлені особи, які володіють різними професіями (спеціальностями), різним освітнім рівнем, мають різну кваліфікацію та стаж роботи, а також особи, які вперше шукають роботу або тривало безробітні. Кожній з цих категорій підходить робота, яка відповідає саме їх професійним характеристикам. З огляду на це під підходящою роботою ми розуміємо таку роботу, яка найповніше відповідає професійній підготовці особи, що шукає роботу, досвіду роботи, стану здоров'я та положенню на ринку праці [3, с. 157].

У п.14 Рекомендації МОП №176 від 1988 року «Щодо сприяння зайнятості та захисту від безробіття» концепція підходящої роботи не повинна поширюватися: а) на зайнятість, що спричиняє зміну професії, яка не враховує здібності, кваліфікацію, набуті робочі навички, робочий досвід або потенціал перепідготовки заінтересованої особи; б) на зайнятість, що спричиняє зміну місця проживання на таке місце, де відсутні підходящі житлові умови; в) на зайнятість із значно гіршими умовами праці та значно меншою винагородою порівняно з тими умовами праці й винагородою, які в цілому надаються на розглядуваний момент за передбаченими для роботи спеціальністю й районом; г) на робоче місце, що стало вакантним через прямий наслідок тимчасового припинення роботи у зв'язку з трудовим спором; д) на зайнятість, відмова від якої з причини, крім тих, що зазначено в а) і г), і за відповідного врахування всіх супутніх обставин, зокрема сімейних обов'язків працівника, не може обґрунтовано бути поставлена йому за вину [4].

Проте, незважаючи на гнучкий підхід законодавця до визначення підходящої роботи та умов працевлаштування, на сьогодні, центри зайнятості не в повній мірі відповідають потребам ринку праці, що приводить до значної частини непрацевлаштованих осіб, що, в свою чергу, збільшує обсяг витрат на допомогу по безробіттю.

Варто наголосити, що для покращення працевлаштування варто стимулювати осіб, які потребують працевлаштування самим стати особами, які можуть працевлаштувати інших осіб. Таких результатів можна досягти шляхом мотивування осіб, які шукають роботу до зайняття в Україні підприємницькою діяльністю, з набором штату працівників з числа осіб, які шукають роботу, для виконання робіт за кордоном (дистанційно), що дозволить напрацьовувати стаж в Україні,

сплачувати податки та єдиний внесок на загальнообов'язкове державно соціальне страхування в Україні. Надавати можливість перекваліфіковуватись у різних сферах, впроваджувати інноваційні форми навчання та підбору роботи, включаючи проведення тренінгів у форматі Back to Work, створювати нові моделі співпраці між роботодавцями, громадськими організаціями та державними інституціями, з метою створення ефективного механізму для навчання та подальшого працевлаштування людей з числа різної категорії населення (молодь, особи похилого віку, особи з інвалідністю та інші).

Список використаних джерел:

1. Про зайнятість населення : Закон України : від 05.07.2012 р. №5067-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 24, ст.243. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення 23.03.2019).
2. Про сприяння зайнятості та захист від безробіття : Конвенція Міжнародної Організації Праці №168 від 1988 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_182 (дата звернення 23.03.2019).
3. Попов С. В. Зайнятість та ринок праці в умовах ринкової економіки : монографія ; Крим. юрид. ін-т Одес. держ. ун-ту внутр. справ. Сімф., 2008. 328 с.
4. Щодо сприяння зайнятості та захисту від безробіття : Рекомендації Міжнародної Організації Праці №176 від 1988 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_284 (дата звернення 23.03.2019).

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ :
ДЕЯКІ НАПРЯМКИ РЕКОДИФІКАЦІЇ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Олександр Романович ШИШКА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: sesh131213@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1396-0508*

Одним із важливих аспектів сьогоднішньої медичної реформи в Україні є вироблення та запровадження надійних та дієвих механізмів регулювання певної системи правовідносин у сфері трансплантації та пов'язаної з нею діяльності. Це стосується також і взятого наразі курсу на оновлення цивільного законодавства України (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 650).

Незважаючи на існування різних підходів до запровадження правового регулювання відносин у сфері застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією таке регулювання на жаль в Україні так і не запрацювало на повну силу. Це стосується не лише Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 року № 1007-XIV, який на сьогодні втратив чинність, але і діючого Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» (далі – Закон).

На початку ж 2019 року виникла ситуація, коли фактично був створений правовий вакуум, так як старий закон про трансплантацію перестав діяти, а норми нового Закону практично були паралізовані для їх реалізації. Це пов'язано з тим, що відповідно до Закону на Кабінет Міністрів України було покладено завдання забезпечити розробку та затвердження низки підзаконних актів, необхідних для належної реалізації Закону, а також забезпечити утворення та функціонування Єдиної державної інформаційної системи трансплантації (далі – ЄДІСТ), з роботою якої безпосередньо пов'язано практичне виконання норм вказаного Закону. Однак, досі не забезпечено створення ЄДІСТ та ухвалення пакету відповідних нормативно-правових актів у зв'язку з чим наразі виник правовий вакуум, який практично унеможливає застосування до важкохворих людей трансплантації як методу лікування в Україні.

Крім цього, на сьогодні відсутні трансплант координатори, а це ключова фігура в організації процесу пересадки органів. В реанімаціях немає обладнання, для констатації смерті мозку, наприклад, газоаналізаторів та іншого обладнання, що пов'язана з діяльністю трансплантації.

Наведені проблеми є важливими і наразі потребують вирішення. Так, як кожного дня помирають українці, які не дочекались трансплантація, гроші, які держава виділяє для трансплантації, що здійснюється за кордоном вистачає на невелику кількість пацієнтів. Ці кошти, якби трансплантація запрацювала в нашій державі могла б спасти значну більшість наших українців.

Поряд з цим законодавство в сфері трансплантації повинно відповідати і вимогам її якості, про що неодноразово у загальному аспекті нагадує ЄСПЛ у своїй практиці. Зокрема, він зазначає:

1) «... якість закону вимагає, щоб він був доступний для даної особи і вона також могла передбачити наслідки його застосування до неї та щоб закон не суперечив принципів верховенства права та був сумісним з верховенством закону. Це означає, що в національному праві має існувати засіб правового захисту від свавільного втручання з боку державних органів у права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, тобто передбачаючи адекватні та ефективні механізми та гарантії проти зловживань. Закон має містити досить зрозумілі й чіткі формулювання, які давали б громадянам належне уявлення стосовно обставин та умов, за якими державні органи уповноважені вдаватися до втручання в право» [1; 2; 3];

2) «... «закон має досить чітко визначати межі будь-яких дискреційних повноважень, наданих компетентним органам, а також спосіб їх застосування, щоб забезпечувати належний захист особистості від свавільного втручання» [4; 5; 6];

3) «... жодна норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з точністю, достатньою для того, щоб надати змогу громадянину визначити свою поведінку: він має бути спроможним - якщо потрібно, після відповідної консультації - передбачити такою мірою, наскільки це є розумним за даних обставин, наслідки, які можуть випливати з його дій» [7; 8; 9; 10].

Ці вимоги стосуються не лише свавільного втручання з боку державних органів у права, гарантовані Конвенцією, але і унеможливлення спекуляції навколо формування черг людей, які потребують трансплантації органів, виділення державних коштів для лікування за кордоном чи для реабілітації (імуносупресивна терапія), що потребується людині після пересадки йому органу, а також і унеможливлення існування умов «чорної» трансплантології чи правових умови комерціалізації донної сфери в обхід законодавчим приписам та заборон.

Наразі правове регулювання відносин у сфері трансплантації регулюються не лише системою норм публічного права, але у тому числі і нормами приватного права.

Зокрема, в ЦК України одним із аспектів трансплантації врегульовані деякі засади донорства фізичної особи. Разом із тим, при позитивній оцінці зроблених Україною кроків щодо встановлення світових стандартів правового регулювання відносин донорства і трансплантації, виникає ряд питань, які потребують від правників

додаткових наукових досліджень. Особливо в світлі наведених стандартів ЄСПЛ щодо якості внутрішнього законодавства взагалі, та законодавства про трансплантацію зокрема.

Одним із таких аспектів є правовий режим анатомічних матеріалів людини, враховуючи певні концептуальні засади регулювання трансплантації в Україні.

Зокрема, ст. 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» під *анатомічними матеріалами* розуміються органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини.

На перший погляд може здатися враження, що ніякої проблеми тут немає, так як наведений перелік благ (органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини тощо), які об'єднані юридичним терміном «анатомічні матеріали» за усіма ознаками відносяться до предметів матеріального світу, а тому, відповідно до ст. 179 ЦК України, мають розглядатися як річ¹.

Поряд з цим, важливим аспектом сьогоденної концепції трансплантації є те, що відповідно до ст. 4 Закону основними її принципами є безоплатність (крім гемопоетичних стовбурових клітин) чи, як зазначають розробники цього Закону, – принцип безкорисності [11] або альтруїзму. Як відзначає Я. Ф. Роголін, принцип безкорисності передбачає залучення ресурсів не для власного збагачення, а для вирішення громадських проблем [12]. При цьому безкорисність – це акт доброї та добровільної волі, який не заснований на отриманні користі у будь-якій формі, прагненні до особистої вигоди, наживі. Відповідно, концепт трансплантації у своїй основі зводиться до того, що все, що пов'язано з нею, за логікою речей не може підлягати грошовій оцінці у тому числі і самі анатомічні матеріали. А відповідно, цим закладена основа, що такі предмети матеріального світу (анатомічні матеріали (крім гемопоетичних стовбурових клітин)) не можуть оцінюватися в грошах, бути товаром, крім безумовно випадків, установлених законом.

Слід сказати що у загальносвітовому аспекті застосовується три основні підходи (моделі) регулювання трансплантації – альтруїстична (тобто та, яка оснований на безкорисній основі), компенсаторна (яка передбачає, що анатомічні матеріали людини – товар) та сегментарна (чи змішана)² модель. В основі сьогоденної моделі трансплантації в Україні закладена альтруїстична модель з поєднанням у деяких випадках (як виключення із загального правила) компенсаторної моделі.

---

¹ Тобто, вони за всіма ознаками відповідають речам, оскільки це предмети, що мають тілесну форму, є відокремленими (бо мають зовнішній характер по відношенню до людини (об'єктивовані)), просторово визначені та завершені, здатні задовольняти потреби людини, доступні для її володіння як фактично, так і юридично.

² Це модель, яка поєднує елементи як альтруїстичної, так і компенсаторної моделі, де одні приватні правовідносини з приводу трансплантації за своєю суттю є майнові, інші – немайнові.

Але за таких обставин ми маємо прийти до думки, що у випадках, коли певні анатомічні матеріали людини, у силу приписів Закону, не можуть підлягати грошовій (майновій) оцінці, так як в основі праввідносин закладені альтруїстичні (безкорисливі) наміри осіб, такі предмети матеріального світу мають бути немайновими. Відповідно, це позбавляє можливість у певних праввідносинах розглядати їх як майнові блага.

Тут є декілька аргументів стосовно цього. Якщо визнати всі анатомічні матеріали людини річчю, то ми маємо незаперечно визнати їх товаром, майном, об'єктами цивільного (економічного) обороту. Проте сьогоднішня концепція та ідея застосування трансплантації в Україні заснована на добровільності, гуманності та альтруїзмі зі сторони донора анатомічних матеріалів в ім'я суспільного блага та для порятунку життя і відновлення здоров'я іншої людини. При цьому наразі «анатомічний дарунок» не є способом отримання будь-якої економічної чи іншої вигоди. Трансплантації – це безальтернативний метод надання медичної допомоги, що використовується для порятунку життя і відновлення здоров'я реципієнта. Наприклад, у випадках, коли існують необоротні захворювання або ушкодження таких життєво важливих органів людини, як нирки, печінка, підшлункова залоза, легені, серце тощо. А тому виучення анатомічних матеріалів (крім гемопоетичних стовбурових клітин) з тіла донора не передбачає того, що вони потребують залучення їх до цивільного обороту. Проте, якщо законодавство про трансплантацію і допускає це, тобто визнає можливість їх бути предметом певних правочинів (договору купівлі-продажу чи міни), то це скоріше є винятком із загального правила, ніж саме правило.

Зокрема, закон встановлює декілька випадків коли анатомічні матеріали (у юридичному значенні цього слова) людини виступають товаром, об'єктом цивільного обігу та предметом відповідного договору. Це, зокрема стосується гемопоетичних стовбурових клітин та деяких випадків, коли одним із учасників виступає держава України. Зокрема, ст. 21 Закону передбачено, що Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів може здійснити обмін анатомічними матеріалами людини (рівноцінний обмін або купівля-продаж) з відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, що провадять діяльність, пов'язану з трансплантацією анатомічних матеріалів людини.

При цьому, можливість купівлі-продажу чи міни анатомічних матеріалів державою Україна може бути пояснена необхідністю розв'язання проблеми їх дефіциту в нашій державі або з метою розвитку міжнародного співробітництва з іноземними державами та міжнародними організаціями, що діють у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією. Хоча такі договірні відносини навряд чи можуть підпорядковуються внутрішньому (національному) цивільному законодавству, та особливо ЦК України у тому числі і Закону України

«Про міжнародне приватне право», так як останній закон не відносить до учасників регульованих ним відносин державу України, а цивільне законодавство не націлене на регулювання зовнішньодержавних відносин.

Відповідно, якщо анатомічні матеріали людини (крім гемопоетичних стовбурових клітин) у силу закону не підлягають грошовій оцінці, то тоді такі предмети матеріального світу мають бути немайновими. Але, це створює тоді проблему, а саме їх віднесення до речей (в юридичному значенні цього слова). Справа у тому, що відповідно до сьогоденної концепції ЦК України, речі не можуть розглядатися як немайнові, оскільки річ – це майно (ст. 190 ЦК України), а, як відомо, такі блага потенційно розглядаються як товар (ст. 655–656 ЦК України).

На немайновий характер анатомічних матеріалів (крім гемопоетичних стовбурових клітин) може вказувати і відсутність на сьогодні методики визначення їх вартості, яка на законодавчому рівні не передбачена. Тобто, за відсутності такої методики та відповідних правових умов суб'єкти, що згідно із законом наділені можливістю здійснювати оцінку вартості того чи іншого майна, не матимуть юридичної можливості це зробити. Та й важко оцінити те, що не має на даний час ринкової їх вартості. Принаймні на території України. Або, точніше сказати, що їх оцінка не може бути визначена сьогодні досить точно. Адже, на яку ціну повинен опиратися суд, експерт чи суб'єкт оціночної діяльності при визначенні вартості анатомічного матеріалу, який, відповідно до Закону, не може розглядатися як товар? Та що може бути засобом доказування такої ціни в суді?

Підсилює таку позицію і той факт, що відповідно до ст. 20 Закону, анатомічні матеріали не можуть розглядатися як товар, крім випадків, передбачених Законом, а також забороняється їх рекламування. Тобто будь-які спроби донором анатомічних матеріалів або іншими особами (наприклад, це стосується близьких родичів та членів сім'ї) отримати вигоду на території поширення дії законодавства України мають розглядатися як порушення принципу не лише безоплатності, а й публічного порядку¹, якщо тільки це не стосується випадків, де оплата можлива, або певний випадок підпадає під правило – дозволено все, що не заборонено законом.

Ідея з приводу неможливості визначення вартості анатомічних матеріалів проведена і в Конвенції про права людини та біомедицину від 4 квітня 1997 року, де в ст. 21 встановлено, що тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди. Заборону використовувати людське тіло та його частини як джерело фінансового прибутку міститься також і в ст. 3 Хартії основних прав Європейського Союзу.

Анатомічні матеріали людини (крім гемопоетичних стовбурових клітин) як немайнові блага загалом укладається і в концепт об'єктів

---

¹ Так, відповідно до ст. 143 КК України, забороняється вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації. Це стосується і незаконної торгівлі анатомічними матеріалами людини.

цивільних прав. Зокрема, ст. 177 ЦК України визначає, що об'єктами цивільних прав є також інші матеріальні блага. Застосовуючи закон несуперечності та висновок від протилежного, можемо дійти висновку, що під іншими матеріальними благами ЦК України розуміє ті, що не є річчю (ст. 179), не є майном (ч. 1 ст. 190), а, відповідно, права на них не є майновими (ч. 2 ст. 190).

Проте, якщо це так, то чи можна до інших матеріальних благ застосувати режим речей. Виходячи з букви закону – ні, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 8 ЦК України аналогія закону застосовується лише до подібних за змістом цивільних відносин. А, як відомо, змістом будь-яких правовідносин є права та обов'язки, які, виходячи зі ст. 1 ЦК України, мають або майновий, або особистий немайновий характер. Тобто певні майнові відносини можуть регулюватися лише режимом майнових відносин, як і навпаки.

Відповідно, така обставина не лише ставить під сумнів застосування режиму права власності (оскільки, відповідно до ст. 316 ЦК України, його об'єктом може бути лише річ (майно)), але й певні конструкції договірного права. Зокрема, предметом договору купівлі-продажу є майно (товар), а тому предмети матеріального світу, що мають немайновий характер, навряд чи можуть бути предметом такого договору. Це пов'язано не лише з приписами закону, що забороняють це робити (ст. 20 Закону та ст. 143 КК України), але й виходячи із суті такого договору. Не можна купити те, що є немайновим, оскільки, якщо це стає законодавчо можливим, воно перестає тоді бути немайновим¹. Матеріальне немайнове благо не може бути предметом і договору дарування (ст. 717, 718 ЦК України), пожертви (ст. 729 ЦК України), ренти (ст. 731 ЦК України), довічного утримання/догляду (ст. 744 ЦК України) тощо. До матеріальних немайнових благ навряд чи може бути застосований правовий режим особистих немайнових благ, оскільки такий режим був змодельований, виходячи з нематеріальної природи певних благ, що мають особистий немайновий характер. Також можна поставити під сумнів і предметну приналежність до сфери цивільного права тих відносин, об'єктом яких виступають матеріальні немайнові блага. Це пов'язано з тим, що предметом цивільного права України, відповідно до ст. 1 ЦК України, є особисті немайнові відносини. Немайнові відносини, які виникають з приводу анатомічних матеріалів людини, не набувають якості особистого характеру. Це обумовлено тим, що сутність таких благ, тобто їх матеріальна природа, дає можливість бути від'ємними від суб'єкта, оскільки закон визначає випадки та порядок їх відчуження, а отже, допускає можливість залучення їх до обороту, з певними межами, обмеженнями та заборонами.

При цьому законодавство України про трансплантацію створило умови, що ставлять на сьогодні під сумнів твердження, що право власності – це право особи лише на річ (майно). Відповідно, власник,

---

¹ Виключенням такого тезису можуть бути ті блага, які мають подвійну правову природу. Тобто мають властивості як майнових так і немайнових благ. Більш детально див.: [13; 14].

здійснюючи право власності на анатомічні матеріали людини, має можливість володіти, користуватися та розпоряджатися такими благами в межах та у порядку, визначених законом. Єдине, що зміст права власності на речі та на анатомічні матеріали людини не є тотожним, оскільки на останні не може поширюватися цивільно-правовий режим речей, крім тих, які можуть розглядатися як майно. Хоча слід визнати той факт, що ЦК України концептуально потребує переосмислення на предмет визначення місця в системі цивільного права України не лише матеріальних немайнових благ, а й відносин, що виникають з приводу цих благ. Але, оскільки цього досі не зроблено, нам залишається констатувати, що у законодавстві України на сьогодні існує сфера регулювання відносин щодо застосування трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією. При цьому предметом регулювання такої сфери є відносини, що мають як приватноправовий, так і публічно-правовий характер.

Щодо місця анатомічних матеріалів людини, які є немайновими в системі об'єктів цивільних прав, то ми вважаємо, що за відсутності на сьогодні правових умов їх коммодифікації вони не можуть за жодних умов розглядатися як річ в юридичному значенні цього слова. Стосовно правового режиму, який здатний забезпечити правове регулювання відносин з приводу таких благ, то нами допускається можливість або поширення правового режиму речей, але за умов, що він не суперечитиме закону, моральним засадам суспільства, суті правовідносин, які виникають з приводу анатомічних матеріалів людини, та суті таких благ, або перегляду концепції «речі» у цивільному праві, за рахунок охоплення терміну «речі» не лише матеріальними майновими благами, але, у тому числі, і матеріальними немайновими благами. Проте, будь-який із цих напрямків має бути виваженим, а у системному прояві логічним та не суперечливим. Тобто, для того, щоб анатомічні матеріали людини (крім гемопоетичних стовбурових клітин) мали юридичну можливість називатися терміном «речі» необхідно зрозуміти для чого це необхідно, та яку задачу та проблему правового регулювання необхідно вирішити. Поряд з цим необхідно вирішити і проблему предметної приналежності приватно-правових відносин у сфері трансплантації, а саме тих, які знаходяться за межами регулювання сфери цивільного права. Це може бути вирішено за рахунок перегляду концепції ЦК України щодо особистого характеру немайнових відносин. Тобто, для того щоб відносини з приводу матеріальних немайнових благ були частиною предмета цивільного права, а відповідно, анатомічні матеріали людини (як немайнові блага) розглядалися об'єктами цивільних прав, ст. 1 ЦК України потребує змін, зокрема, в частині особистого характеру немайнових відносин.

Список використаних джерел:

1. Gawęda v. Poland, no. 26229/95, § 36-50, 14 March 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60325> (дата звернення 01.12.2019).

2. Szabó and Vissy v. Hungary, no. 37138/14, § 59, 12 January 2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020> (дата звернення 01.12.2019).
3. Amann v. Switzerland, no. 27798/95, § 56, 14 June 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58497> (дата звернення 01.12.2019).
4. Kruslin v. France, no. 11801/85, § 30, 24 April 1990. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626> (дата звернення 01.12.2019).
5. Sanoma Uitgevers B. V. v. the Netherlands, no. 38224/03, § 82, 14 September 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100448> (дата звернення 01.12.2019).
6. Szabó and Vissy v. Hungary, no. 37138/14, § 65, 12 January 2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160020> (дата звернення 01.12.2019).
7. Olsson v. Sweden (No. 1), no. 10465/83, § 61, 24 March 1988. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57548> (дата звернення 01.12.2019).
8. Gawęda v. Poland, no. 26229/95, § 39, 14 March 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60325> (дата звернення 01.12.2019).
9. Feldek v. Slovakia, no. 29032/95, § 56, 12 July 2001. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59588> (дата звернення 01.12.2019).
10. Benedik v. Slovenia, no. 62357/14, § 109, 24 April 2018. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182455> (дата звернення 01.12.2019).
11. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 27.02.2019 № 9461-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони здоров'я та трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини» / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=65572&pf35401=477770> (дата звернення 01.12.2019).
12. Роголін Я. Ф. Стало-успішний фандрейзинг тут і зараз: можливість, доведена справою. *Правова Країна*, 2012. URL: <http://www.dobrota.donetsk.ua/articles/pravova-kraina.pdf>.
13. Шишка О. Р. Застосування методу альтернативи при визначенні правової моделі цивільних правовідносин, об'єктом яких є блага, що мають подвійну правову природу. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. №1 (01). С. 93-113
14. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Х. : Діса плюс, 2013. 552 с.

Адміністративно-правові аспекти організації та здійснення публічної влади

НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КООРДИНАЦІЙНОЇ РОЛІ ЯК ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Віталій Олексійович БАГАНЕЦЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри управління безпекою,
антикорупційної і правоохоронної
діяльності навчально-наукового*

*Інституту права ім. Князя Володимира
Великого Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Категорія «механізм» у правових джерел одночасно розглядається у низці значень: як механізм виконавчої влади, механізм державного управління, механізм правового впливу, механізм правового регулювання тощо. У енциклопедичних джерелах «механізм» розглядається у наступних значеннях: 1) як внутрішня будова, система чого-небудь; 2) як сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище [1, с. 665]. Аналіз наукової юридичної літератури засвідчив, що механізм розглядається переважно як сукупність правових засобів. Стосовно механізму правового регулювання, найбільш поширеними є наступні моделі розуміння: 1) це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативна правова дія на суспільні відносини [2, с. 52]; 2) це сукупність правових засобів, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, устанавлюється і забезпечується правопорядок [3, с. 494]; 3) це сукупність правових засобів, за допомогою яких відбувається подолання перешкод, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [4, с. 726]; 4) це сукупність правових засобів, за допомогою яких поведінка суб'єктів суспільних відносин приводиться у відповідність до вимог і дозволів, що містяться у нормах права [5, с. 218-220]. Вважаємо, що із зазначених концепцій не доцільно виділяти більш чи менш вдалу, адже кожна із них розкриває поняття механізму правового регулювання із іншої сторони.

Одним із різновидів механізму правового регулювання є адміністративно-правове регулювання. Дане поняття у вітчизняній правовій науці переважно розкривається на основі більш загальнотеоретичних концепцій, тобто як сукупність адміністративно-правових засобів.

Так, І.П. Голосніченко визначає механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність заходів, що мають вплив на відносини та виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади при чому його структурними елементами є норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин [6, с. 14]. Дана позиція належним чином розкриває сутність механізму адміністративно-правового регулювання, і при цьому містить перелік його елементів: норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин. Щодо суб'єктів, відзначається їх наділення повноваженнями державної виконавчої влади, а дія механізму адміністративно-правового регулювання роз'яснюється як «вплив», тобто дія на об'єкт чи явище.

Схожим чином роз'яснює сутність механізму адміністративно-правового регулювання і С.Г. Стеценко, із точки зору якого його становить сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [7, с. 32]. По суті така дефініція є тотожною до попередньої проаналізованої, проте із значно меншим рівнем деталізації. Зокрема дослідником не роз'яснені елементи механізму, а мета обмежена формулюванням «правове регулювання суспільних відносин». Втім, наведених дефініцій достатньо, щоб сформулювати розуміння сутності механізму адміністративно-правового регулювання як певної сукупності адміністративно-правових засобів у процесі реалізації державної виконавчої влади, що мають вплив на адміністративно-правові відносини, та які являють собою особливу структуру елементів - норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин тощо.

Щодо структурних одиниць адміністративно-правового механізму, дане питання не характеризується такою ж однозначністю. Фактично, можна зробити висновок про те, що кожен дослідник вбачає особливий склад елементів, при чому більшість точок зору є доволі спірними. У процесі аналізу наукових джерел ми дійшли до висновку, що найбільш досконалими є позиції, у яких дослідники виділяють одразу декілька масштабних груп елементів. Наприклад, З.С. Гладун у складі механізму адміністративно-правового регулювання виділив елементи механізму та функціональні складові частин механізму. До елементів віднесено: 1) норми права - загальнообов'язкові правила поведінки, встановлені з метою регулювання адміністративно-правових відносин; 2) акти реалізації норм права – процес фактичного втілення в життя приписів норм адміністративного права через поведінку суб'єктів адміністративного права; 3) правові відносини – вольові суспільні відносини, що виникають на основі норм права. Функціональними складовими частинами є: 1) юридичні факти; 2) правова свідомість і

правова культура; 3) законність; 4) акти тлумачення норм права; 5) акти застосування норм права [8, с. 10]. Фактично аналогічна позиція належить авторству Т. О. Коломоєць, яка розподілила складові механізму адміністративно-правового регулювання на органічні та функціональні. Органічними є: 1) норми права; 2) акти реалізації норм права; 3) правові відносини. Функціональні: 1) юридичний факт; 2) правова свідомість суб'єктів адміністративно-правового регулювання; 3) законність; 4) акти тлумачення норм права; 5) акти застосування норм права [9, с. 24]. Тобто, у цілому можна зробити висновок про те, що стосовно механізму адміністративно-правового регулювання у загальному розумінні структура ж встановленою та загальноприйнятою. Втім, варто враховувати, що механізм координації також передбачає наявність певних складових частин. Тому, сутність і структуру адміністративно-правового механізму координаційної ролі як функції держави вбачаємо у поєднанні структурних елементів обох масштабних категорій.

Так, О. В. Худоба, досліджуючи координаційний механізм системи охорони здоров'я як складову державного управління, як структурні елементи даної системи охарактеризувала сукупність суб'єктів, які беруть участь у координації, а саме мережу консультативно-дорадчих органів [10]. Дана позиція є неоднозначною із двох аспектів: з однієї сторони, логічним є віднесення до координаційного механізму суб'єктів координації, оскільки жодна система не зможе функціонувати без носіїв суб'єктивних прав і юридичних обов'язків; проте, із іншої сторони, зрозуміло, що жоден механізм не зможе функціонувати лише за рахунок наявності суб'єктів. Тому, погоджуючись із тим, що суб'єкти повинні бути і є складовими координаційних механізмів, відзначаємо необхідність встановлення інших елементів.

До таких елементів зокрема варто віднести принципи, вже встановлені нами у даній роботі. Так, Ю. В. Собко, досліджуючи принципи внутрішньовідомчої координації правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ, вказує, що вони є одним із елементів адміністративно-правового механізму внутрішньовідомчої координації правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ, та у даному контексті є певними параметрами, у межах яких функціонує координаційна діяльність [11, с. 162]. Враховуючи, що принципи за своєю сутністю є певними правовими орієнтирами, якими керуються суб'єкти координаційної діяльності, вважаємо, що вони також мають бути віднесені до структури адміністративно-правового механізму координаційної ролі як функції держави.

М. М. Бурбика, досліджуючи поняття та елементи механізму координаційної діяльності органів прокуратури, надав значно ширшу їх класифікацію у порівнянні із попередніми дослідниками. Так, з точки зору вченого, склад механізму координаційної діяльності органів прокуратури становлять: 1) мета та завдання координаційної діяльності; 2) правові основи (джерела) координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності; принципи координаційної діяльності; 3) суб'єкти координаційної діяльності та їх повноваження;

4) об'єкт (предмет) координаційної діяльності органів прокуратури; 5) рівні та напрями координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності; 6) форми координаційної діяльності; 7) процедури координаційної діяльності; 8) організація координаційної діяльності [12, с. 43]. Така позиція є значно досконалішою за попередні проаналізовані нами, і аналіз сутності кожного із елементів свідчить про те, що неврахування будь-якого із них значно ускладнить функціонування усього механізму. З іншої сторони, перераховані елементи потребують розподілу на групи, оскільки їх вираження у такій формі ускладнює розуміння ролі кожного із них. Пропонуємо виділити чотири групи елементів у даній позиції: 1) суб'єктну (суб'єкти координаційної діяльності); 2) нормативно-правову (правові основи (джерела) координаційної діяльності); 3) функціональну (мета та завдання; об'єкт (предмет) координаційної діяльності органів прокуратури; рівні та напрями координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності; 4) процесуальну (форми координаційної діяльності; процедури координаційної діяльності; організацію координаційної діяльності).

Формулюючи сутність та структуру адміністративно-правового механізму координаційної ролі як функції держави, варто враховувати, що його мають становити не лише елементи механізму реалізації функцій, а й елементи механізму правового регулювання. Слідуючи цим основам, а також із урахуванням сутності та мети координаційної ролі як функції держави, адміністративно-правовий механізм координаційної ролі як функції держави варто визначити як сукупність адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення виконання комплексу дій для об'єднання зусиль відносно чи повністю рівних суб'єктів координаційної діяльності та створення умов, за яких вони діяли б узгоджено, що дозволить підвищити ефективність їх діяльності, упорядкувати суспільні й державно-управлінські відносини, спрямувати їх на досягнення спільних цілей або інтересів. Тобто, це певний засіб для реалізації державно-владних повноважень під час адміністративно-правового регулювання сфери координування державою дій між різними елементами державного апарату, або між державним апаратом та недержавними суб'єктами суспільної системи, що здійснюється компетентними державними органами для забезпечення досліджуваної функції держави.

Список використаних джерел:

1. Великий таумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Теория государства и права: учебник для юрид. вузов и фак. / С. С. Алексеев, С. И. Архипов, В. М. Корельский и др.; отв. ред. В. М. Корельский, В. Д. Перевалов. М.: Инфа М Норма, 1997. 570 с.
3. Скаун О. Ф. Теория держави і права : підручник ; пер. з рос. Х. : Консум, 2001. 656 с.

4. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: Учебник. М.: Юристъ, 2008. 400 с.

5. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. А. Лисенков та інші; За ред. В. В. Копейчикова. Стер.вид. К.: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

6. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. Адміністративне право України: основні поняття. Навчальний посібник. / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І. П. Голосніченка. К.: ГАН, 2005. 232 с.

7. Стеценко С. Г. Механізми адміністративно-правового регулювання : сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. праць . 1994-. - 2007. Вип. 35 : П'ята науково-теоретична конференція «Українське адміністративне право», ОНЮА 2007 р. - 512 с. - С. 31-34.

8. Гладун З. С. Адміністративне право України : навчальний посібник – довідник для підготовки до іспиту. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 172 с.

9. Адміністративне судочинство України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоець. К. : Істина, 2008. 216 с.

10. Худоба О. В. Координаційний механізм системи охорони здоров'я як складова державного управління. *Державне будівництво*. 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_18 (дата звернення: 01.12.2019).

11. Собко Ю. В. Принципи внутрішньовідомчої координації правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 162-168

12. Бурбика М. М. Поняття та елементи механізму координаційної діяльності органів прокуратури. *Європейські перспективи*. 2011. № 4. С. 40-44.

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської
діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ;
orcid.org/0000-0003-2886-695X*

Одним із важливих видів діяльності органів та підрозділів поліції є адміністративна діяльність, в якій окреме місце відводиться адміністративно-юрисдикційній діяльності. У загальному вигляді адміністративно-юрисдикційну діяльність поліції розуміють як діяльність із розгляду справ про адміністративні правопорушення, винесення по них відповідних постанов та накладення санкцій без звернення до суду.

Перш ніж перейти до розкриття змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції, необхідно визначити із таким поняттями як «юрисдикція», «адміністративна юрисдикція», «адміністративно-юрисдикційна діяльність».

В юридичній літературі під юрисдикцією розуміється: а) компетенція судових органів щодо розгляду цивільних, кримінальних та інших справ і коло питань, що належать до ведення держави або державної установи [1, с. 525]; б) сукупність повноважень державних органів на здійснення певного роду діяльності [2]; в) вид діяльності органів публічної влади, безпосередньо пов'язаний з охороною суспільних відносин, що полягає в розгляді суб'єктом владних повноважень (органами публічної адміністрації) юридичної справи по суті та прийнятті по ній рішення, виконання якого може забезпечуватися примусовою силою держави [3, с. 12]; г) коло повноважень особи або органу з правової оцінки конкретних фактів, у тому числі з розв'язання спорів та застосування санкцій відповідно до закону [4, с. 8].

Тобто узагальнено під юрисдикцією розуміють розгляд уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами різних категорій справ, винесення по ним рішень та застосування юридичних санкцій з метою відновлення порушеного режиму законності. Даний вид діяльності у разі потреби може забезпечуватися примусовою силою держави.

Термін «юрисдикція» вживається в усіх галузях права: міжнародному, адміністративному, кримінальному, господарському та цивільному. У зв'язку з цим у кожній галузі права поняття «юрисдикція» має власні особливості свого практичного застосування, зокрема в галузі

кримінального судочинства, адміністративно-юрисдикційному, господарському та цивільному процесам.

Зважаючи на сучасний етап реформування правоохоронних органів, сьогодні важливого значення набуває з'ясування сутності адміністративної юрисдикції. Вперше визначення адміністративної юрисдикції було сформульовано Н. Г. Саліщєвою, яка розглядала даний вид юрисдикції як окремий вид виконавчої та розпорядницької діяльності, що пов'язана з можливістю реалізації у примусовому порядку відповідних адміністративно-правових актів, які визначають права та обов'язки учасників матеріальних адміністративних правовідносин [5]. Але, дане визначення у наукових колах було визнано занадто широким, таким, що дозволяє у повній мірі розкрити усю специфіку даного виду діяльності.

Отже, в юридичній літературі існує велика кількість підходів до трактування адміністративної юрисдикції саме у вузькому значенні. Саме такої точки зору дотримується переважна більшість науковців (зокрема, М. М. Тищенко, О. С. Іщук, В. К. Колпаков, Е. Ф. Демський, В. А. Глуховець). Вказані науковці у вузькому сенсі під адміністративною юрисдикцією розуміють розгляд адміністративно-правових спорів, справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально-уповноваженими на те органами (посадовими особами), які наділені правом розглядати спори та накладати адміністративні стягнення [3, с. 16; 6; 7; 8, с. 138].

Отже, адміністративна юрисдикція – це особливий вид правозастосовної діяльності органів публічної адміністрації, яким на законодавчому рівні надано повноваження щодо розгляду адміністративно-правових спорів, справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі (без звернення до суду) та накладення адміністративних стягнень.

Характерною особливістю даної діяльності є те, що потреба в ній виникає під час спору про право або у разі виявлення порушення закріплених у законодавстві правил. Тобто обов'язковою умовою здійснення адміністративної юрисдикції є наявність факту вчинення адміністративного правопорушення або наявність спору про право.

У зв'язку цим можна виокремити основні функції адміністративної юрисдикції: охоронна, регулятивна та виховна.

Отже, основне призначення адміністративно-юрисдикційної діяльності полягає у:

- наданні правової оцінки відповідності поведінки об'єкта правового впливу вимогам, що встановлені на рівні відповідних нормативно-правових актів;

- розгляді, у разі виявлення порушень законодавства, справ про адміністративні правопорушення, винесенню по них рішень щодо застосування до правопорушника адміністративних стягнень та виконанні прийнятих рішень.

Органи Національної поліції України є одним із основним суб'єктів адміністративно-юрисдикційної діяльності. Так, відповідно до п. 8 ч. 1

ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція у рамках покладених на неї завдань у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання.

Адміністративно-юрисдикційній діяльності органів поліції притаманні певні особливості, що відрізняють її від інших видів діяльності поліції. Основні ознаки адміністративно-юрисдикційної діяльності органів поліції: 1) є частиною адміністративної діяльності органів та підрозділів поліції; 2) носить виконавчо-розпорядчий характер; 3) виникає у результаті правового спору, який пов'язаний зі вчиненням адміністративного правопорушення (ст.ст. 222, 255 КУпАП), тобто наявність певної спеціалізації, та необхідністю застосування до правопорушника адміністративних санкцій; 4) її здійснення відбувається у рамках реалізації органами та підрозділами поліції правоохоронних завдань та функцій (надання поліцейських послуг) та правозастосовної діяльності; 5) вимагає належного процесуального врегулювання; 6) можливість спрощеного провадження (без складення протоколу про адміністративне правопорушення); 7) працівникам органів та підрозділів поліції надано право накладати адміністративні стягнення на місці вчинення правопорушення незалежно від розміру з використанням безготівкових платіжних пристроїв; 8) здійснюється виключно в одноособовій формі (індивідуально); 9) повноваженнями щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення і накладення адміністративних стягнень наділені виключно працівники органів і підрозділів поліції, які мають спеціальні звання, відповідно до покладених на них повноважень; 10) її результатом має бути рішення у вигляді юридичного факту.

Зважаючи на викладене вище, вважаємо запропонувати доцільність розкриття змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції у широкому та вузькому сенсі.

Під адміністративно-юрисдикційною діяльністю поліції у вузькому сенсі слід розуміти врегульовану нормами адміністративного права підзаконну, виконавчо-розпорядчу діяльність органів та підрозділів поліції (їх посадових осіб), у рамках якої відбувається розгляд визначеної у КУпАП категорії справ про адміністративні правопорушення, за результатами чого у відповідній процесуальній формі приймаються рішення про застосування до правопорушників заходів адміністративного примусу, накладення адміністративних стягнень, застосування заходів впливу до неповнолітніх або про закриття справи.

У широкому ж сенсі під адміністративно-юрисдикційною діяльністю поліції будемо розуміти не лише діяльність уповноважених органів і підрозділів поліції (їх посадових осіб) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, та прийняття за результатами такого розгляду відповідних рішень, а й розгляд справ про дисциплінарні проступки, справ за скаргами громадян, а також вжиття пов'язаних із ними адміністративно-процесуальних заходів.

Ефективність здійснення органами та підрозділами поліції адміністративно-юрисдикційної діяльності безперечно залежить від урегульованості у відповідних нормативно-правових актах процедурних моментів застосування заходів впливу, дотримання гарантій прав і свобод людини, правильності проведення юридичної оцінки інформації про правопорушення та аналізу конкретних юридичних фактів. Правильне та ефективне використання поліцією можливостей адміністративної юрисдикції сприяє відчутному впливу на стан правопорядку та в цілому на правомірне функціонування інших органів адміністративної юрисдикції. Так, наприклад, здійснення працівниками органів поліції окремих поліцейських заходів (зокрема, таких як тимчасове вилучення посвідчення водія, оформлення протоколу про адміністративні правопорушення, які розглядаються судом (суддями), адміністративними комісіями тощо), які не належать до числа заходів адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції, створює передумови для забезпечення необхідних умов по реалізації адміністративної юрисдикції іншими її суб'єктами.

Список використаних джерел:

1. Популярна юридична енциклопедія / В. К. Гіжєвський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
2. Аргунов В. В., Аргунов А. В. О понятии юрисдикции. *Законодательство*. 2008. № 11 С. 56–65.
3. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: Навч. посібник / За заг. ред. заслуженого юриста України В. А. Глуховері. Дніпро: Дніпроп. держ. унт внутр. справ, 2016. 264 с.
4. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури». 2016. 336 с.
5. Салищева Н. Г. Административный процесс в СССР. М.: Юридическая литература, 1964. 158 с.
6. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право, 2000. 520 с.
7. Іщук О. С. Поняття адміністративної юрисдикції: проблеми дефініції. *Форум права*. 2011. № 1. С. 419–424. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11iocsjpd.pdf>. (дата звернення: 01.12.2019).
8. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України :навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АВІАЦІЙНОГО ПЕРСОНАЛУ

Оксана Валеріївна БРУСАКОВА,

*кандидат філософських наук,
декан факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Як свідчать прогнози провідних міжнародних організацій у сфері авіації, зокрема Міжнародної організації цивільної авіації, в період з 2012 по 2023 роки загальний попит на повітряні перевезення в світі щороку зростатиме в середньому на 4-5% [6]. Дані тенденції мають свій вплив і на вітчизняну галузь авіаційних перевезень, що вимагає від нашої держави відповідати визнаним міжнародним стандартам, які мають місце в даній сфері суспільних відносин. У цьому контексті слід наголосити на тому, що одним з основоположних елементів будь-яких суспільних відносин є, як відомо, їх суб'єктний склад, в якості провідного з яких, в досліджуваному випадку, необхідно визнати авіаційний персонал. З огляду на це, своєї актуальності набуває визначення сутності адміністративно-правового статусу зазначеного суб'єкта правовідносин у сфері авіації.

Вирішення поставленого наукового завдання викликає необхідність проведення стислого аналізу складових, які утворюють дефініцію «адміністративно-правовий статус авіаційного персоналу». Очевидно, що в основі вказаної дефініції закладено таку категорію як «статус». Слово «статус» має давні історичні коріння й походить з латинської мови від слова «status», що в буквальному перекладі означає становище [7, с. 693]. Семантика слова «статус» свідчить про те, що в сучасній українській мові воно в деякій мірі зберегло свій етимологічний сенс. Зокрема, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови зазначає, що словом «статус» слід позначати правове становище громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій тощо [8, с. 1387]. З наведеного слідує, що статусом позначають правове становище особи, тобто таке, що врегульовано правом. При цьому слід підкреслити, що право, будучи доволі складною та багатоаспектною категорією, вченими-правознавцями сприймається принаймні з двох позицій – як право об'єктивне та суб'єктивне.

Так, відмічається, що право об'єктивне являє собою норму, закон, а суб'єктивне – можливість суб'єктів діяти певним чином у межах об'єктивного права [9, с. 39]. Говорячи про правовий статус суб'єкта відповідних суспільних відносин, слід мати на увазі, що такий статус вкладає в свій склад як об'єктивний, так і суб'єктивний аспект права. Зокрема, в більшості випадків науковці сутність правового статусу розкривають через те, що він закріплений на рівні відповідних правових приписів (об'єктивний аспект), й є по суті сукупністю прав та обов'язків

суб'єкта (суб'єктивний аспект). Наприклад, досліджуючи проблеми теоретичного розуміння правового статусу людини, Н. В. Ортинська вказує на те, що правовий статус слід розглядати як нормативно визначену систему прав та обов'язків особи [2, с. 30]. У контексті зазначеного слід підкреслити, що в наведеному випадку мова йде про так званий загальний правовий статус особи, який притаманний будь-якому суб'єкту. Як зауважують фахівці з теорії права, загальним правовим статусом відповідно до конституції та конституційних законів наділені всі громадяни. Такий статус є узагальненим й однаковим для всіх, незалежно від будь-яких чинників. При цьому називається й спеціальний правовий статус особи як представника тієї чи іншої групи, відособленої за певним юридико-значущими засадами (родом діяльності, віком тощо), що наділений відповідно до законів й інших нормативних актів спеціальними, додатковими, правами й обов'язками. Такий статус може доповнювати або навпаки обмежувати загальний правовий статус [3, с. 555].

Наведені положення цілком можуть бути застосовані й по відношенню до авіаційного персоналу, загальний правовий статус якого з урахуванням законодавчих приписів буде доповнюватися, а подекуди й обмежуватися спеціальним правовим статусом. При цьому слід наголосити на тому, що відповідні обмеження та доповнення загального правового статусу будуть міститися на рівні норм адміністративного права, в силу чого такий правовий статус варто позначати вже як адміністративно-правовий. Зокрема, вчені адміністративісти зазначають, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права. В основі адміністративно-правового статусу лежить адміністративна правосуб'єктність [1, с. 90], тільки внаслідок наділення якою особа може набути правового статусу суб'єкта адміністративних правовідносин [4, с. 179]. Із чого слідує, що в загальному розумінні адміністративно-правовий статус суб'єкта відповідних суспільних відносин являє собою закріплену в нормах адміністративного права сукупність спеціальних прав та обов'язків, які характеризують особу як суб'єкта таких відносин. Такі права й обов'язки є спеціальними по відношенню до тих, що визнаються за особою відповідно до її загального правового статусу й можуть доповнювати або обмежувати їх. Розглянемо деякі з таких особливостей (доповнень та обмежень), які знаходять свій прояв в адміністративно-правовому статусі авіаційного персоналу.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 49 Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 року особа, яка належить до авіаційного персоналу, має відповідати кваліфікаційним вимогам за професійною ознакою, станом здоров'я та мати належним чином оформлене свідоцтво згідно з авіаційними правилами. При цьому зазначено, що наявність свідоцтва є необхідним для таких спеціальностей осіб авіаційного персоналу: пілот повітряного судна; диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху); персонал з технічного обслуговування повітряних суден;

члени випробувального екіпажу; члени екіпажу пасажирського салону (бортпровідник); диспетчер із забезпечення польотів [5]. Зазначені вимоги до авіаційного персоналу деталізовано в приписах адміністративного законодавства. Так, наприклад, підстави та порядок видачі свідоцтв окремим категоріям авіаційного персоналу закріплено в Правилах видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні, що затверджені наказом Міністерства транспорту в Україні від 7 грудня 1998 року № 486 [10]. Окрім цього, можна вказати на Авіаційні правила України «Загальні вимоги до медичної сертифікації штурманів, бортінженерів, бортрадістів та бортоператорів», затверджені наказом Державної авіаційної служби України від 27 грудня 2018 року № 1374 [11].

Отже, з урахуванням наведених позицій, а також законодавчо закріпленого [5] визначення сутності категорії «авіаційний персонал» здається можливим визначити сутність адміністративно-правового статусу авіаційного персоналу як сукупність прав та обов'язків, а також гарантій їх реалізацій, які знайшли свою об'єктивізацію в нормах адміністративного права та визнаються за особами, які в межах авіаційних правовідносин здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження.

Список використаних джерел:

1. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.
2. Ортинська Н. В. Правовий статус людини: до проблем теоретичного розуміння. *Право і безпека*. 2016. № 3 (62) С. 28–32.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
4. Пчелін В. Б. Сутність та ознаки суб'єктів адміністративних процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 6-2. С. 178–180.
5. Повітряний кодекс України: Закон України: від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536.
6. Про затвердження Стратегічного плану розвитку авіаційного транспорту на період до 2020 року: наказ Міністерства інфраструктури від 21.12.2015 № 546.
7. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. К.: Юрид. думка, 2007. 992 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
9. Хабло О. Ю. Зловживання у сфері кримінального процесу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2008. 215 с.

10. Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні: наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 № 486. *Офіційний вісник України*. 1999. № 2. Ст. 78.

11. Про затвердження Авіаційних правил України «Загальні вимоги до медичної сертифікації штурманів, бортінженерів, бортрадистів та бортоператорів»: наказ Державної авіаційної служби України від 27.12.2018 № 1374. *Офіційний вісник України*. 2019. № 11. Ст. 385.

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Валентин Анатолійович ГВОЗДІЙ,

*аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Останнім часом діяльність та особливості адміністративно-правового забезпечення самоврядних (саморегульованих) організацій набувають особливої актуальності, оскільки їх ефективне функціонування обумовлює успішність судової реформи, відновлення довіри громадян до правоохоронних та правозахисних органів. Відсутність наукового підґрунтя удосконалення правового статусу самоврядних (саморегульованих) організацій як інститутів публічного права взагалі і органів адвокатського самоврядування зокрема гальмує їх розвиток та не дозволяє повною мірою вирішити існуючі у законодавчих та підзаконних актах, а також у правозастосовній практиці, проблеми та суперечності. Крім того, збільшення впливу людиноцентристських тенденцій у розвитку адміністративного права зумовлює поступову втрату провідної ролі адміністративно-правового регулювання як більш жорсткої правової конструкції, якій не притаманна полісуб'єктність та врахування індивідуальних відмінностей. Натомість, протягом останніх років спостерігається підвищення ролі категорії «адміністративно-правове забезпечення», особливістю якої є зміщення акценту в системі прийняття рішень з волі держави на інтенції людини та громадянського суспільства [1, с.144].

У сучасних умовах зміцнення громадянського суспільства виступає одним із необхідних для зміцнення національної безпеки та забезпечення обороноздатності нашої держави чинником. На жаль, самоврядні організації як суб'єкт і об'єкт національної безпеки майже не були предметом наукового аналізу. Втім, за умов інформаційної війни основна увага, безумовно, спрямовується на захист українського суспільства від деструктивних інформаційних впливів [2, с.87]. Крім того, проблема визначення та удосконалення правового статусу самоврядних (саморегульованих) організацій, безумовно, потребує прийняття

законодавчого акту, яким поняття, ознаки, форми вказаних організацій було б визначено з опорою не на досвід Співдружності Незалежних Держав, як у попередніх проектах, а на досвід держав Європейського Союзу. На нашу думку, поняття самоврядної організації можна визначити як інститут публічного права, створений на підставі закону, який виконує низку суспільно значущих функцій, пов'язаних з реалізацією публічного інтересу, у певній професійній сфері. Відповідно, завданням науки адміністративного права має стати, перш за все, обґрунтування належності відносин, які виникають у сфері діяльності самоврядних (саморегульованих) організацій, до предмету адміністративного права.

Таким чином, на нашу думку, норми чинного законодавства у сфері діяльності органів адвокатського самоврядування потребують перегляду і внесення змін з метою правового закріплення фактично наявних відносин, врегулювання та розширення повноважень регіональних органів адвокатського самоврядування, оскільки саме вони є осередком формування високопрофесійного та інтолерантного до корупції адвокатського корпусу.

Централізація у сфері адвокатського самоврядування та позбавлення регіональних органів певних повноважень, наприклад, щодо прийняття іспитів, на практиці призведе до результатів прямо протилежних теоретичним очікуванням та до зростання корупційних ризиків. Лише наявність конкурентного середовища є сприятливим фактором для високого професійного рівня у будь-якій сфері, де адвокатура не є виключенням.

Подальших розробок потребують дискусійні питання щодо повноважень Національної Асоціації Адвокатів України та Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури, повноважень у сфері фінансів і контролю тощо, а також проблеми неузгодженості між законодавчими і статутними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність органів адвокатського самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Шопіна І. М. Феномен адміністративно-правового забезпечення в адміністративному праві України. *Наука і правоохорона*. 2018. № 4. С. 141–145.
2. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / за заг. ред. К. І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Владислав Анатолійович ДОРОШЕНКО,

*аспірант кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Наразі адміністративне законодавство в цілому та у сфері громадського контролю зокрема є одним із найбільш нестабільних і нерегульованих з усіх галузей чинного законодавства. На нашу думку, можна виокремити наступні два основні напрями роботи в зазначеній сфері: 1) розробка і прийняття окремого закону, який би урегулював питання здійснення громадського контролю в Україні; 2) внесення змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів з метою удосконалення їх положень, що може бути здійснено найближчим часом.

Що стосується першого напрямку, необхідно відзначити, що чинний рівень правового регулювання питань громадського контролю за суб'єктами публічної адміністрації складається із сукупності розрізаних положень окремих законодавчих актів. У результаті буває складно зрозуміти взаємозалежність деяких норм окремих нормативно-правових актів, а для представників громадськості – визначитись з власними правовими можливостями впливу на діяльність публічних органів, які де-факто фінансуються за рахунок витрат фізичних та юридичних осіб та створенні для служіння суспільству. Складно виокремити механізми захисту громадськості у сфері здійснення ними контролю, у результаті чого часто громадяни відмовляються від можливостей природної участі в удосконаленні суспільно-політичного життя як на місцевому, так і загальнодержавному рівні тощо. Наприклад, Законом України «Про звернення громадян» [1] одним із видів звернень названо заяву, яка може відображати повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб (ст. 3). Проте положення названого Закону України не поширюються на повідомлення про вчинення злочинів (ст. 12 Закону України «Про звернення громадян»), які між іншим оформлюються також у формі заяв. Натомість Законом України «Про запобігання корупції» передбачено можливість подання анонімних повідомлень про порушення вимог названого закону (ст. 53), що суперечить нормам ст. 8 Закону України «Про звернення громадян».

Більше того у зв'язку прийняттям Закону України «Про національну безпеку України» [2] втратив чинність закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Останній хоча й не можна було вважати досконалим стосовно урегулювання питань громадського контролю, проте він був

набагато детальнішим у порівнянні з чинними положеннями Закону України «Про національну безпеку України». При цьому нормативно-правове урегулювання сфери громадського контролю з незрозумілих підстав було поглинуто врегулюванням організаційно-правових аспектів діяльності державних органів у сферах національної безпеки і оборони, що має забезпечувати демократичний цивільний контроль (та громадський контроль як його складову) над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони. Тобто де-юре надзвичайно важлива сфера громадського контролю наразі розглядається законодавцем у якості другорядної, такої, що може існувати не для забезпечення національної безпеки, а, як наслідок, бездоганного функціонування системи забезпечення національної безпеки і оборони.

Зазначене, очевидно, не сприяє досягненню мети громадського контролю, значення якого у демократичному суспільстві безупинно зростає. Тому пропонуємо прийняти окремий закон, який повинен визначити зміст державної політики щодо реалізації прав фізичних та юридичних осіб щодо здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. На нашу думку, відповідний нормативно-правовий акт може отримати назву «Про громадський контроль в Україні» або Кодекс законів України про громадський контроль (для уникнення дублювання використання двох можливих варіантів назви далі будемо використовувати лише першу з них). При цьому названий закон має об'єднати чинні норми у сфері громадського контролю таких законів України як: «Про Національну безпеку України», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про запобігання корупції».

Виходячи зі сфери регулювання, маємо думку, що структуру Закону України «Про громадський контроль в Україні» можуть скласти наступні розділи.

1. Розділ «Загальні положення». Враховуючи, що закон «Про громадський контроль в Україні» повинен врегулювати порівняно нову та специфічну сферу суспільної діяльності, перша стаття даного нормативного акту має бути присвячена визначенню основних термінів та понять, серед яких пропонуємо закріпити наступні (з їх відповідними визначеннями): громадський контроль – спостереження суб'єктами громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування на предмет її відповідності чинному законодавству з метою недопущення порушень стандартів та підвищення показників її ефективності шляхом реалізації відповідним чином встановлених правовими нормами прав; об'єкт громадського контролю – діяльність, яка втілюється у юридично-значимих діях посадових (службових) осіб органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до покладених на них завдань; предмет контролю – норми, правила, законодавчі положення, процедури, яких повинні дотримуватись посадові (службові) особи органів державної влади та місцевого самоврядування та порушення яких може бути

допущено; контрольний об'єкт – органи державної влади та місцевого самоврядування; громадський моніторинг – комплекс заходів, що проводяться громадськими об'єднаннями з метою визначити проблемні питання в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Крім того у межах Розділу 1 закону «Про громадський контроль в Україні» необхідно урегулювати інші питання шляхом закріплення окремих статей, які узагальнено можуть отримати такі назви та зміст. Стаття «Основні принципи громадського контролю». Вважаємо, що до принципів громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування мають бути віднесені: верховенство права; законність; прозорість; ефективність та результативність; справедливість, об'єктивність та неупередженість контрольної діяльності; повнота, всебічність та систематичність вивчення предмета громадського контролю; деполітизація та деідеологізація контролю; недопустимість зловживання правом здійснення громадського контролю; принцип невтручання у приватне життя працівників органів державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення захисту прав суб'єктів громадського контролю. Стаття «Основні завдання громадського контролю». Основними завданнями громадського контролю є: здійснення комплексу правових, організаційних, інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення виконання органами державної влади та місцевого самоврядування, покладених на них завдань; сприяння недопущенню відхилень від дотримання законності та дисципліни у діяльності працівників органів державної влади та місцевого самоврядування і усуненню раніше допущених ними порушень Конституції України, законів України, інших правових актів; здійснення взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства; сприяння реалізації державної політики щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини та громадянина; сприяння демократизації та профілактичній спрямованості механізму протидії кримінальним та іншим правопорушенням; пробудження індивідуальної і суспільної самосвідомості у сфері публічної суспільно-корисної діяльності; розвиток у громадян почуття відповідальності за стан справ щодо протидії суспільно-небезпечним явищам; підвищення ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; забезпечення стабільності соціальних зв'язків усередині країни та побудова позитивного іміджу держави за кордоном.

2. Розділ «Суб'єкти громадського контролю». При поданні системи суб'єктів громадського контролю в Україні вважаємо за необхідне виходити з того, що ними є: фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), їх об'єднання (громадські організації, які здійснюють діяльність без статусу юридичної особи); юридичні особи (громадські об'єднання, якщо вони зареєстровані з отриманням статусу юридичної особи); спеціально створювані органи громадського контролю, які функціонують при органах державної влади. Зокрема, уявляється за необхідне окреслити права та обов'язки відповідних суб'єктів, а також

особливості формування та функціонування органів громадського контролю при органах державної влади. При цьому варто передбачити обмеження щодо суб'єктів громадського контролю. На нашу думку, до таких не можна відносити: політичні партії; релігійні організації; саморегульовані організації, організації, які здійснюють професійне самоврядування; асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання; непідприємницькі товариства, які не є громадськими об'єднаннями; непідприємницькі товариства, що утворюються актами органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування.

3. Розділ «Проведення заходів громадського контролю та його наслідки». Даний розділ повинен бути присвячений окресленню переліку та змісту заходів громадського контролю в Україні, об'єднавши розрізненні положення чинних нормативно-правових актів щодо реалізації окремих заходів (способів) громадського контролю, серед яких, на нашу думку, мають бути: звернення фізичних та юридичних осіб, у тому числі повідомлення про вчинення правопорушень посадових (службовими особами) органів державної влади та місцевого самоврядування; запит на отримання публічної інформації; громадська експертиза проектів та чинних нормативно-правових актів; консультації з громадськістю; громадський моніторинг. Як уявляється, при розкритті змісту заходів громадського контролю необхідно зосередитись на описанні процедурних аспектів їх реалізації, у тому числі роль органів державної влади та органів місцевого самоврядування у організаційно-правовому та технічному забезпеченні їх втілення. Окремою статтею має бути вирішено питання про порядок реагування на недоліки (порушення закону, інших нормативно-правових приписів) та врахування думки громадськості у сфері організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

4. Розділ «Гарантії реалізації громадського контролю». При викладені гарантій реалізації громадського контролю потребують на закріплення та розкриття змісту такі з них як: юридична відповідальність за порушення прав суб'єктів громадського контролю стосовно здійснюваної ними діяльності; забезпечення особистої безпеки суб'єктів громадського контролю у описуваній сфері; фінансове та матеріальне забезпечення громадського контролю в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про звернення громадян: закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 06.12.2019).

2. Про Національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 06.12.2019).

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ВИГОТОВЛЕННЯ САМОГОНУ ЧИ ІНШИХ МІЦНИХ СПИРТНИХ НАПОЇВ ДОМАШНЬОГО ВИРОБЛЕННЯ БЕЗ МЕТИ ЗБУТУ

Михайло Володимирович ЗАВАЛЬНИЙ,

*доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник, директор
Науково-дослідного інституту публічної
політики і соціальних наук
orcid.org/0000-0003-4191-061X*

1 листопада 2019 року в Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування відповідальності виготовлення міцних алкогольних напоїв в домашніх умовах для власного споживання (реєстр. №2371) [1]. Авторами законопроекту запропоновано скасувати статтю 176 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУАП) щодо виготовлення або зберігання без мети збуту самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення, виготовлення або зберігання без мети збуту апаратів для їх вироблення. Необхідність скасування відповідальності за ці дії обґрунтовується невеликою кількістю справ за ці правопорушення, що розглянуті судами в 2018 році та значними корупційними ризиками з боку правоохоронних органів. На думку авторів законопроекту дана стаття підлягає скасуванню оскільки норма статті носить дискримінаційний характер по відношенню саме до міцних спиртних напоїв домашнього виготовлення, оскільки відповідальність за виготовлення вина, пива чи інших крафтових напоїв для власного споживання відсутня, а тому виготовлення алкогольного напою з метою особистого споживання та/або виготовлення або зберігання без мети збуту апаратів для їх вироблення не потребує законодавчого обмеження.

Охорона здоров'я населення країни повинна забезпечуватися державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Нажаль, представлені до опрацювання законопроекти щодо скасування відповідальності за виготовлення алкогольних напоїв в домашніх умовах для власного споживання не сприятимуть здоровому розвитку населення.

У зв'язку із цим викликає непорозуміння визначений у пояснювальних записках до законопроектів прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо скасування правової норми, яка передбачає відповідальність за самогонваріння)» (реєстр. № 2371) або альтернативного до нього проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування відповідальності виготовлення алкогольних напоїв в домашніх умовах для власного споживання» (реєстр. № 2371-1) [2]. Автори цих законопроектів наполягають, що це не

матиме негативного ефекту, оскільки дане явище існує у побуті незважаючи на обмеження, натомість зробить можливим поліпшення демократичного руху держави в частині надання людині самостійно здійснювати вибір щодо виготовлення, зберігання алкогольних напоїв, а не встановлювати відповідальність щодо реалізації прав, наданих Конституцією.

Механічне виключення з Кодексу України про адміністративні правопорушення ст. 176 не вирішує наявної небезпеки для здоров'я населення. І хоча ані МВС України, ані Національна поліція, ані Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України не афішують офіційних даних про кількість отруєнь унаслідок вживання самогону та інших міцних напоїв домашнього виробництва, в засобах масової інформації постійно з'являються повідомлення про масові отруєння міцними алкогольними напоями сумнівного походження. Вироблення міцних алкогольних напоїв та їхня якість має контролюватися державою. Проголошений урядом курс на повну лібералізацію господарської діяльності може призвести до тяжких наслідків для населення.

Як свідчить практика діяльності підрозділів Національної поліції, протокол про адміністративне правопорушення, що передбачено ст. 176 КУАП, дуже часто складається у випадках, коли не вдається належним чином оформити матеріали справи для притягнення особи до відповідальності за виготовлення самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення з метою збуту. Фактично такі дії мають бути кваліфіковані за ст. 164-16 КУАП. Однак аналіз судової практики розгляду справ про адміністративні правопорушення, що передбачені ст. 164-16 КУАП, свідчить про неоднаковість застосування законодавства. В одних справах виготовлення самогону з метою збуту кваліфікується за ст. 164-16 КУАП, в інших за ст. 164 КУАП або взагалі не визнається протиправною діяльністю. Зокрема, в окремих постановках суду зазначено, що «самогонваріння не визначено видом господарської діяльності, щодо якої встановлена спеціальна заборона» або «суду не надано доказів на підтвердження тієї обставини, що в Україні на виготовлення та реалізацію саме самогону відповідним законом встановлена спеціальна заборона» тощо. В якості обґрунтування такого рішення суди посилаються на положення п. 7 ч. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02 березня 2015 року [3], яким передбачено, що ліцензуванню підлягають наступні види господарської діяльності: виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами, яка ліцензується відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» [4]. Відповідно ж до ст. 1 цього ж Закону крім ліцензування спиртів: етилового, коньячного, плодового та ін. ліцензуванню підлягають також алкогольні напої. В ст. 12 дається роз'яснення, що виробництво алкогольних напоїв здійснюється з використанням спирту етилового ректифікованого,

кон'ячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового. Використання інших видів спирту для виробництва алкогольних напоїв і харчових продуктів забороняється. Тобто самогон не може бути використаний для виробництва алкогольних напоїв. Отже ліцензування виробництва самогону вказаним Законом не передбачене і не може бути передбачене, якщо вважати самогонваріння забороненим видом господарської діяльності.

Слід також зазначити, що відповідно до Ухвали колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 05.09.2013 р. №5-15к13, якщо продукт за якимись ознаками подібний до підакцизних товарів, але не містить усіх ознак, він не може визнаватися предметом злочину, передбаченого статтею 204 КК України (незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів) [5]. Виходячи із нормативного визначення поняття «підакцизні товари», алкогольний напій може бути визнаний таким і бути предметом злочинів, передбачених ст. 204 КК України лише за умови, якщо він відповідає таким ознакам: 1) одержання шляхом спиртового бродіння цукровмісних матеріалів або виготовлення на основі харчових спиртів; 2) вміст спирту етилового має становити понад 1,2% об'ємних одиниць; 3) визнання законом підакцизним товаром, до ціни якого включено акцизний податок; 4) належність до товарної групи Гармонізованої системи опису та кодування товарів під одним з наступних кодів: 2204, 2205, 2206, 2208. Відсутність хоча б однієї з наведених ознак виключає можливість визнання алкогольного напою підакцизним товаром, а відповідно, і предметом злочину, передбаченого ст. 204 КК України. Якщо наголос при застосуванні ст. 204 КК України робити на дотриманні встановлених стандартів, норм, умов, то це призведе до невинуватеного перетворення розглядуваної кримінально-правової заборони у «мертву» [6]. Бо ж, зокрема, виготовлені кустарним способом із порушенням технології горілчаного виробництва водно-спиртові розчини (суміші), так би мовити, за визначенням не відповідають вимогам ДСТУ 4256:2003 «Горілки і горілки особливі. Технічні умови». Очевидно, що буквально дотримання формального підходу, який знаходить відображення в чинній редакції ст. 204 КК України, здатне завести практику в глухий кут.

Визнавши водно-спиртову суміш із вмістом етилового спирту 37,6% об'ємних одиниць, виготовлену не промисловим способом, а в домашніх умовах, підакцизним товаром, колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (постанова від 14 листопада 2018 р., справа № 750/3335/16-к) вирішила, що предметом злочину, передбаченого ст. 204 КК, можуть бути, зокрема, «алкогольні напої, які виготовлені незаконно з порушенням технології чи з неправомірним використанням знака для товарів і послуг, чи копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само прямим відтворенням товару іншого підприємця з самовільним використанням його імені...» [7]. Постає питання про правильність

викладеної позиції, яка, поза всяким сумнівом, чинитиме вплив на відповідну правозастосовну практику, її стабільність та єдність. Видається, що попри зроблений наголос на безпідставності відступу від правового висновку, сформульованого в постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 вересня 2013 р. у справі №5-15к13, Верховний Суд фактично переглянув цей висновок.

Зважаючи на викладене вище, вкрай актуальним є законодавче закріплення переліку заборонених видів господарської діяльності або закріплення спеціальної норми, що забороняє виготовлення, зберігання, перевезення самогону та інших міцних алкогольних напоїв домашнього виробництва з метою збуту, а також збут такої продукції. В той же час легалізація виробництва самогону та інших міцних напоїв домашнього виробництва без мети збуту лише погіршить криміногенну ситуацію в країні, але й спричинить значної шкоди здоров'ю населення. Адже заборона, яка закріплена ст. 176 КУАП, є додатковою перепороною для вчинення інших правопорушень, зокрема, зайняття забороненими видами господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо скасування правової норми, яка передбачає відповідальність за самогонваріння) №2371 від 01.11.2019 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67269 (дата звернення 04.12.2019 р.).

2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування відповідальності виготовлення алкогольних напоїв в домашніх умовах для власного споживання №2371-1 від 14.11.2019 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67383 (дата звернення 04.12.2019 р.).

3. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення 04.12.2019 р.).

4. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального: закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 04.12.2019 р.).

5. Постанова Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 вересня 2013 року № 5-15к13. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS130346.html (дата звернення: 01.12.2019).

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника. М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ. 2018. 655 с.

7. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховний Суд від 14 листопада 2018 р., справа № 750/3335/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78297703> (дата звернення: 6.06.2019).

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Микола Іванович ІНШИН,

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, завідувач
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка*

Державна служба є сукупністю нормативно-правових приписів, за допомогою яких регулюється система державно-службових відносин державних службовців, і як суб'єктів службово-трудова відносин зокрема. У даному визначенні чітко вбачається така ознака державної служби як інституційність. У той же час, державна служба не є простою сукупністю правових норм, це система взаємопов'язаних норм декількох самостійних галузей права, тобто мова йде про підтвердження існування, на прикладі державної служби, саме комплексних інститутів та такої характеристики деяких правових інститутів як комплексність їх системи.

Під час аналізу особливостей та структури правового режиму державної служби, О. В. Петришин підкреслює її міжгалузевий характер, для якого характерні цілісна система регулятивного впливу, наявність певних специфічних прийомів і засобів регулювання — регулятивних, охоронних, процедурно-процесуальних, єдиних принципів і загальних положень, що поширюються на дану сукупність норм. «Логіка структурованості правового режиму державної служби, особливості правового статусу державного службовця обумовлюються об'єктивними чинниками — закономірностями державно-службової діяльності, специфікою здійснення державно-владних повноважень, правовою формою відносин між державними службовцями і громадянами» [1, с. 39].

Урегулює відносини у сфері організації та функціонування державної служби нормативно-правовий масив, що складається з різних

нормативно-правових актів як з законів так й актів підзаконного, відомчого та внутрівідомчого характеру.

Провідне місце серед усіх нормативно-правових актів, покликаних впорядковувати досліджувану групу відносин, займають закони. У сучасних наукових джерелах зазначається, що «закон — це нормативний юридичний акт вищого державного представницького органу або безпосередньо народу, який має найвищу юридичну силу і містить первинні правові норми країни» [2, с. 82]. Відповідні закони містять юридичні приписи, в яких закріплюються цілі, завдання, функції та принципи організації та функціонування державної служби. За своїм значенням закон є правовим актом первинного характеру. Вища юридична сила закону вимагає від всіх інших підзаконних нормативно-правових актів не суперечити йому та базуватися на його положеннях. Саме тому закон посідає надважливу позицію у нормативно-правовому забезпеченні державної служби, яке перенасичене підзаконними відомчими та внутрівідомчими актами (рішення, вказівки, накази, тощо). Всі зазначені акти взагалі не повинні суперечити законам та Конституції та мати правовий вплив на відповідні відносини у сфері державної служби категорично у межах дії положень закону.

Як вже зазначалося, у нормативно-правовому забезпеченні державної служби крім законів досить важливу роль відіграють й підзаконні нормативно-правові акти, які приймаються державними органами в межах їх компетенції та направлені на належне роз'яснення з метою подальшого ефективного виконання положень та приписів закону. Вказані акти (накази, рішення, вказівки тощо) найчастіше мають обмежену сферу дію та адресовані безпосередньо виконавцям чи суб'єктам правозастосовчої діяльності, а також підлеглим підрозділам та працівникам. Нормативно-правові акти підзаконного характеру направлені на реалізацію відповідних приписів законів і є, так би мовити, результатами державно-управлінської діяльності посадових осіб державних органів у межах їх компетенції. Вони є невід'ємними складовими механізму державного управління, яке безпосередньо впроваджується у повсякденне життя саме за допомогою видання компетентними державними органами підзаконних, відомчих та внутрівідомчих нормативно-правових актів у сфері державної служби.

Таким чином, з урахуванням окреслених специфічних ознак, усі підзаконні нормативно-правові акти в сфері державної служби слід поділити на чотири основні групи: загальні, місцеві, відомчі та локальні або внутрішньо-організаційні. Під загальними підзаконними нормативно-правовими актами можна розуміти акти, які видаються органами загальної компетенції і поширюються на всіх державних службовців. У системі національного права вказані акти посідають другий ступінь одразу після законів. Це розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України, рішення та накази міністерств та центральних відомств та ін.

Наступна група підзаконних нормативно-правових актів — місцеві акти, що діють у межах певної території, приймаються місцевими у

даному регіоні державними органами та безпосередньо направлені на регулювання життєдіяльності певного регіону країни й вирішення питань локального, тобто місцевого, характеру. Таким чином, компетенція територіальних державних органів щодо видання актів державно-управлінського характеру обмежується територіально, а отже, останні мають локальний характер правового впливу. Підзаконні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади займають наступне місце і характеризуються своєрідною внутрішньовідомчою вертикаллю у прийнятті та виконанні державно-управлінських рішень, тобто акт приймається центральним органом (міністерством чи відомством), а виконується як державними службовцями цих органів, так й службовцями, які працюють у структурних підрозділах зазначених відомств, тобто підлеглими центральним органам підрозділами.

Окремої уваги заслуговують підзаконні локальні нормативно-правові акти, оскільки саме за їх допомогою здійснюється організаційно-управлінська діяльність всередині конкретного державного органу, відділу, департаменту та, у разі потреби й невідкладності ситуації, реалізується оперативне управління виконанням завдань, що постають перед певною державною інституцією та її працівниками. За допомогою саме цих актів забезпечується належне та ефективне правове врегулювання окремих питань, які відносяться до змісту службово-трудових відносин державних службовців, тобто їх заохочення (преміювання), дисциплінарне провадження, зміна режимів виконання завдань та відпочинку (чергування, надурочні, відпустки).

Підсумовуючи сказане, слід зауважити, що система нормативно-правового забезпечення державної служби є сукупністю законів та підзаконних нормативних актів, які створюють правове поле для її організації й функціонування, а також службово-трудової діяльності їх особового складу, тобто державних службовців. З'ясування суті, характеру і природи нормативно-правового забезпечення державної служби в Україні дозволяє запропонувати наступне його визначення. Отже, нормативно-правове забезпечення державної служби можна розглядати як діяльність компетентних державних органів та посадових осіб щодо прийняття нормативно-правових актів, направлених на ефективне регулювання правовідносин у сфері організації і функціонування державної служби.

Як висновок можна зазначити, що у правовому сенсі державну службу слід розглядати як: 1) систему правових норм, які регламентують державно-службові відносини окремої категорії працівників – державних службовців: їх права, обов'язки, заходи стимулювання та обмеження, відповідальність, порядок виникнення і припинення службових відносин; 2) комплексний правовий інститут, що складається з правових норм (матеріальні та процесуальні) різних галузей права і включає в себе багато підінститутів; 3) правовий засіб встановлення певного порядку дій державних службовців та функціонування інституту державної служби.

Список використаних джерел:

1. Петришин О. В. Державна служба в Україні: особливості загальної теорії права. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 34-41.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории права. *Советское государство и право*. 1983. № 4. С. 3-12.

**ЯК ПОКРАЩИТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ГРОМАДСЬКИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В
СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ?**

Грина Дмитрівна КАЗАНЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права і процесу факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Як покращити організаційно-правові засади взаємодії правоохоронних органів з громадськими інституціями в сфері забезпечення екологічної безпеки в Україні?

В світлі реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» особливої ваги набуває процес подальшого реформування системи правоохоронних органів, удосконалення правового регулювання поліцейської діяльності, насамперед, за вектором безпеки. На сьогоднішній день важливе значення у забезпеченні безпекового комплексу надається впровадженню європейських норм і стандартів в діяльність Національної поліції в сфері екологічної безпеки.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги[1].

Крім того, до повноважень поліції, зокрема, віднесено забезпечення правового режиму надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості. Відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» правовий режим надзвичайного стану спрямований на забезпечення безпеки громадян у разі стихійного лиха, аварій і катастроф, епідемій і епізоотій, а також на захист прав і свобод громадян, конституційного ладу при масових порушеннях правопорядку, що створюють загрозу життю і здоров'ю громадян[2]. Так, у разі введення режиму надзвичайного стану Національна поліція забезпечує

охорону публічного порядку, контролює виконання посадовими особами і громадянами встановлених вимог в межах своєї компетенції, вживає адміністративних заходів до порушників вимог режимів.

За законодавством України екологічну безпеку слід розглядати як: напрям державної політики; конституційний обов'язок держави та суб'єктивне право людини і громадянина; сфера національної безпеки; стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

Якщо поняття «безпека» у загальному значенні визначається як відсутність небезпеки чи загроз, у свою чергу екологічна безпека, як самостійне соціально-правове явище, передбачає собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини, населення, держави та суспільства, а також: сприятливого для них середовища від внутрішніх і зовнішніх несприятливих факторів. Вона охоплює як складові частини такі різновиди: санітарно-екологічну безпеку, радіаційно-екологічну безпеку, екологічну безпеку окремих природних ресурсів і їх компонентів, територій тощо [3, с. 25-26]. З цього випливає, що екологічна безпека пов'язана як з безпекою людини, так і з безпекою країни, а отже є складовою частиною загальної національної безпеки України[4], яка, у свою чергу, тісно пов'язана з всеосяжною системою міжнародної безпеки.

Однією з головних причин неналежного забезпечення екологічної безпеки визнано правову невизначеність форм взаємодії підрозділів Національної поліції України з іншими правоохоронними органами, зокрема, підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, та громадськими інституціями, у тому числі органами місцевого самоврядування. У такому випадку корисним стає вивчення позитивного зарубіжного досвіду взаємодії поліції з державними та недержавними інституціями у сфері забезпечення екологічної безпеки. Слід вказати, що вироблення загальної стратегії дійна загальнодержавному рівні нерозривно пов'язано із безпосередньою її реалізацією на регіональному рівні.

Так в деяких країнах Євросоюзу органам поліції надані широкі повноваження в природоохоронній сфері. Необхідно зазначити, що важливість заходів профілактики в механізмі захисту прав та законних інтересів громадян на сприятливе природне середовище спонукала уряди окремих європейських держав створити окремі підрозділи екологічної поліції, покликані забезпечувати екологічну безпеку на рівні регіонів та здійснювати заходи превентивного й профілактичного характеру. Фактично запобігальний напрям внесено до контексту пріоритетної екологічної політики уряду Австрії. У Бельгії діє Вища профілактична рада, у Великобританії основним органом у цій сфері в міських відділах поліції діє служба попередження, яка займається консультуванням населення і компаній з питань екологічної безпеки [5, с. 273], що свідчить про актуальність даного напрямку не тільки на загальнодержавному, але й на регіональному рівні. Цікавим у такому

контексті є досвід Японії, де місцеве самоврядування відповідає за стратегічне планування, роботу поліції, надання протипожежних послуг та дії у надзвичайних ситуаціях і при стихійних лихах, що має дуже важливе значення на національному рівні [6, с. 178]. Зважаючи на це, вважаємо, що в умовах реформування системи органів державної влади, децентралізації, делегування їм кількості повноважень можна розглянути питання щодо надання їм сукупності повноважень, які стосуються екологічної безпеки. В першу чергу це стосується розробки теоретико-правових підходів до забезпечення можливостей щодо інноваційного електронного врядування в територіальних громадах. Зокрема, першим регіоном, де було апробовано інтерактивну систему громадського моніторингу озеленення міста, електронного врядування та належного реагування на екологічні виклики і загрози, що відповідає європейським стандартам, стала Кіровоградщина. Так, міська рада Кропивницького однією серед перших в Україні відкриває детальні та актуальні дані щодо управління роботами з зеленими насадженнями, а жителі міста отримують дієвий інструмент для громадського контролю та комунікації з владою. Звісно створення такої системи можливе за ініціативою місцевих громад [7]. У цьому аспекті бажано також на правовому рівні врегулювати питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду і контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання забрудненню поверхневих і ґрунтових вод нафтопродуктами, знищенню природних ландшафтів з метою мінімізації наслідків діяльності на цих об'єктах, що сприятиме реформам у безпековому комплексі і, зокрема, у сфері екологічної безпеки.

Свою вагомість має розробка і реалізація територіальними органами поліції і громадськістю в рамках соціального партнерства спільних планів і заходів щодо забезпечення екологічної безпеки, розробка практичних підходів до формування системи інноваційних, правових, фінансових механізмів управління природними ресурсами на засадах належного врядування в контексті децентралізації влади. З приводу налагодження партнерських відносин між органами державної влади та громадянами важливу роль відіграють асоціації органів місцевого самоврядування, громадських організацій та об'єднань громадян за умови їх представницького характеру та законодавчого визначення функцій, засад взаємовідносин з органами державної влади, що потребує поширення в Україні.

Запорукою успіху реалізації комплексної політики співпраці з населенням, впровадження соціального діалогу у сфері забезпечення екологічної безпеки може стати залучення громадян до участі в плануванні заходів і складанні планів та реалізації природоохоронних заходів; здійснення спільних патрулювань і рейдів, втілення програм щодо підвищення еколого-правової культури серед молоді тощо. Така діяльність може бути перспективною у напрямі профілактики екологічних правопорушень спільними зусиллями правоохоронних

органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, фахівців і звичайних громадян на певній території.

Підсумовуючи все вищезазначене, слід відмітити, що питання, пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки, повинні бути невід'ємною складовою державної політики, адже її стан визначає такий важливий безпековий аспект, як національна безпека. Сьогодні в Україні забезпечення публічної безпеки не є уніфікованою діяльністю, окремі напрями її забезпечення віднесено до компетенції державних і недержавних інституцій різних рівнів. Натомість, вироблення єдиної стратегії взаємодії і координації дій усіх суб'єктів забезпечення екологічної безпеки сприяло б консолідації та налагодженню дієвого соціального діалогу, орієнтованого на підвищення рівня соціального життя; охорону і захист екологічних прав і законних інтересів людини; запровадження ефективного механізму захисту населення у разі виникнення будь-яких надзвичайних ситуацій; протидію та профілактику злочинності; захист від вчинення правопорушень в природоохоронній сфері. Також, на нашу думку, формуванню ефективної системи забезпечення поліцією екологічної безпеки в Україні сприятиме упровадження провідного міжнародного досвіду діяльності правоохоронних органів (поліції), а також розвиток міжнародних природоохоронних правових ініціатив та стандартів інтегрованого екологічного управління. Звісно це передбачає регламентацію форм взаємодії поліції з державними та громадськими інституціями на законодавчому рівні, тому що без належного правового закріплення та встановлення механізму реалізації втілення ефективних заходів із забезпечення екологічної безпеки неможливе. Отже, це ті важливі кроки, які слід зробити українській державі на шляху до формування сучасної екологічної політики, яка діє в країнах-членах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. стор. 1970. стаття 379.
2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176.
3. Хиялько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник. К., 2017.267 с.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. ст.241.
5. Личенко І. О., Комарницька І. І. Використання досвіду органів влади іноземних держав щодо профілактики адміністративних правопорушень у екологічній сфері. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 271–278.
6. Зарубіжний досвід організації роботи місцевої влади: [монографія] / М. О. Пухтинський, П. В. Ворона, О. В. Власенко та ін.; за заг. ред. П.В.Ворони. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 280 с.

7. Створено перший в Україні онлайн-інструмент для громадського моніторингу озеленення міста та екологічних загроз. Офіційний веб-сайт Міської Ради міста Кропивницький. URL: http://texty.org.ua/pg/news/hohobi/read/87896/Stvoreno_pershyj_v_Ukrajin_i_onlajninstrument_dla_gromadskogo (дата звернення 04.12.2019).

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Ольга Юрївна КИРИЧЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права і процесу Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Питання підвищення стандартів соціального захисту населення набуває особливої актуальності у складний період становлення, трансформації та реформування держави. Як свідчить практика, саме у цей час різко загострюються соціальні проблеми у суспільстві. Успіх у вирішенні вищевказаних проблем залежить, в першу чергу, від загального рівня економіки держави, а також від вдалої та успішної державної соціальної політики. Система соціального захисту є стратегічною сферою життєво важливих інтересів населення, якісні і кількісні характеристики якої свідчать про рівень соціального, економічного, правового і культурного розвитку держави і суспільства. Особливості організації національної системи соціального захисту багато в чому визначають порядок в країні, ступінь згоди в суспільстві, а також стійкість і динаміка економічного і соціального розвитку.

В результаті функціонування системи соціального захисту населення досягаються забезпечення державних стандартів, підвищення рівня життя, поліпшення якості робочої сили, формування системи трансфертів [1, с.67]. Система соціального захисту населення останніми роками все більш виразно виділяється як самостійний і надзвичайно важливий напрям реалізації державної соціальної політики, що має свою ідеологію, чітко виражену вертикальну структуру і систему управління, форми і технології реалізації, правову, фінансову, кадрову, науково-методичну, матеріально-технічну і інформаційно-аналітичну основи [1, с. 68].

Для встановлення сутності соціального захисту населення як об'єкту публічного управління пропонується розглядати цю правову категорію у широкому та вузькому сенсі, при цьому визначаючи це поняття у широкому значенні як узгоджений механізм організаційно правових та економічних заходів щодо забезпечення та реалізації соціальних прав

людини і громадянина в державі, натомість у вузькому – як систему спеціалізованих та вузько направлених заходів щодо захисту окремих верств населення країни, зважаючи на певні критерії їх правового, професійного та соціального статусу. Спільним для цих двох підходів є те, що соціальний захист населення – це завжди певна діяльність держави, яка здійснюється у рамках публічного управління. Така діяльність спрямована на запобігання ситуаціям соціального ризику в нормальному житті громадянина, що забезпечує підтримання оптимальних умов життя, і закріплена у системі правових норм щодо регулювання суспільних відносин, які складаються при задоволенні потреб особи в належному матеріальному забезпеченні із спеціальних фондів через індивідуальну форму розподілу, замість оплати праці чи як доповнення до неї у випадках, передбачених законодавством, у розмірі не нижчому від гарантованого державою мінімального рівня.

В загальному розумінні, публічне управління – це різновид суспільно корисної діяльності, яка здійснюється певною сукупністю суб'єктів, у тому числі органами державної влади. В зазначеному випадку характерним є той факт, що публічне управління та державна влада співпрацюють у тісному взаємозв'язку, який, відповідно до ч. 1 ст. 6 Конституції України, реалізовується згідно з принципом розподілу влади, тобто органами законодавчої, виконавчої та судової влади. Окрім того, публічне управління завжди здійснюється у контексті подій, що відбуваються в суспільстві і в реальних соціально-економічних, політичних і культурних умовах [2, с. 132]. Відповідно, публічне управління не може бути ізольованим від суспільства, оскільки воно реалізується частиною цього суспільства і в тісному взаємозв'язку із цим суспільством.

Публічне управління реалізується шляхом функціонування державних установ, через вирішення таких управлінських завдань, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, забезпечення інформаційними технологіями, управління персоналом, та оцінка «ефективності». Предмет публічного управління можна охарактеризувати як системний аналіз діяльності державних органів як політико-правового інституту управління суспільством і утворених відповідних політико-правових і соціальних відносин. Метою публічного управління є ініціювання групової діяльності громадян конкретної держави, а також їх окремих спільнот, забезпеченні успішного балансування і взаємодії між ними, а його сутність - у реалізації керуючого впливу на визначені об'єкти. Одним з таких об'єктів є і соціальний захист населення.

Треба наголосити, що вектор шляхів реформування та розвитку системи соціального захисту населення як об'єкта публічного управління в Україні повинен бути направлений, в першу чергу, на впорядкування та вирішення проблем, які до сьогодні навіть не були належним чином систематизовані. У зв'язку з цим будуть виникати труднощі під час розробки, удосконалення і ефективної реалізації загальних та спеціальних засобів і методів публічного управління, в першу чергу це

торкнеться вивчення державної соціальної політики, системного та ситуаційного аналізу, програмно-цілових методів, системи експертних оцінок, а також принципів, що є фундаментальними у сучасній теорії публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Лаврухін В. В. Державне управління у сфері соціального захисту населення: теоретичні аспекти. URL: https://revolution.allbest.ru/law/00854936_0.html (дата звернення 20.11.2019 р.).
2. Петрова І., Руда О. Публічне управління як фактор і стимулятор модернізації адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. № 6. 2017. С. 131-135.

**ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У
СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

Денис Олександрович КОШИКОВ,
*кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри поліцейської
діяльності та публічного
адміністрування факультету № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Як держава не може існувати без населення, що проживає на її території, так само для неї життєво необхідно забезпечувати функціонування власного економічного сектору, адже від нього залежить не тільки рівень життя населення країни, а також роль і місце останньої на міжнародній арені. Економічний сектор держави є основою для її внутрішньо-економічної та зовнішньоекономічної діяльності, від нього залежить розвиток держави, суспільний прогрес та її місце серед інших країн світу.

Історично склалось, що чим потужніше економіка країни тим більшою є її авторитет, вона може диктувати власні умови, а її підтримкою прагнуть залучитись менш розвинені країни та міжнародні інституції. Обрання європейського вектору розвитку відкрило для України нові можливості та перспективи, а політичні події останніх років (анексія Автономної Республіки Крим, проведення Операції об'єднаних сил тощо) деструктивно вплинули на економічний потенціал України. За таких умов питання захисту і забезпечення економічної безпеки держави набуває нової актуальності з урахуванням сучасних реалій, існуючих загроз і встановлених пріоритетів.

Відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо» [1]. Аналіз зазначеної норми дає можливість зробити наступні висновки: по-перше, економічна безпека держави є невід'ємною складовою національної безпеки; по-друге, забезпечення економічної безпеки є завданням самої держави; по-третє, важливу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграє визначення державної політики в сфері національної безпеки та оборони. Зі свого боку економічна безпека – це «стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [2].

Економічна безпека є узагальнюючою категорією щодо інших видів безпеки – виробничої, демографічної, енергетичної, зовнішньоекономічної, інвестиційно-інноваційної, макроекономічної, продовольчої, соціальної та фінансової. Наявність множинності складових економічної безпеки свідчить про широкий суб'єктний склад для забезпечення першої, насамперед центральних органів виконавчої влади як от: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики та захисту довкілля України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України. Також слід акцентувати увагу на відсутності спеціалізованого нормативно-правового акту, що містить комплекс заходів спрямованих на забезпечення економічної безпеки, натомість вони знаходять своє відображення в Стратегії національної безпеки України затвердженій указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [3], разом із іншими заходами спрямованими на підвищення рівня національної безпеки, що не сприяє виробленню усталеної державної політики в окресленій сфері, а з урахуванням множинності суб'єктів її забезпечення суттєво ускладнює реалізацію закріплених положень зазначеної стратегії.

Не менш важливим, за вироблення комплексних заходів щодо забезпечення економічної безпеки, є зокрема чітка законодавча регламентація таких дій, встановлення переліку суб'єктів їх здійснення, легальне закріплення компетенції останніх тощо.

Зі свого боку зміст економічної безпеки, суб'єкти її забезпечення, національні інтереси – всі ці ознаки дають можливість віднести таку діяльність до публічної сфери, а отже норми, які регулюють таку діяльність притаманні публічній галузі адміністративного права. Зазначене підтверджується також тим, що сфера забезпечення економічної безпеки повністю охоплюється предметом адміністративного права який складається з: «1) суспільних відносин, що виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної адміністрації прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання

адміністративних послуг; 2) адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо здійснення публічної управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності» [4, с. 29]. Таким чином, розглядаючи сферу реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави в правовій площині треба зазначити, що значне місце в цій сфері займають адміністративно-правові відносини «регульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини, що складаються у галузі державного управління та адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників (або всі учасники) яких є носієм владних повноважень, а також суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави» [5, с. 193].

Приймаючи до уваги зазначені вище положення нормативно-правових актів і характеристику адміністративно-правових відносин які тягнуть до публічно-правової сфери можемо надати характеристику адміністративно-правовим відносинам у сфері реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Зокрема, останнім притаманні наступні ознаки: а) мають дуалістичну природу, оскільки є одночасно правовими та суспільними відносинами; б) виникають і розвиваються з метою забезпечення економічної безпеки держави; в) спрямовані на задоволення публічних інтересів; г) їх теоретичним підґрунтям є адміністративно-правова доктрина та теорія державного управління; і) обмежені виробничою, демографічною, енергетичною, зовнішньоекономічною, інвестиційно-інноваційною, макроекономічною, продовольчою, соціальною та фінансовою сферами; д) як правило виникнення, динаміка та припинення таких відносин відбувається на підставі норм адміністративного права, в тому числі тих, що регулюють функціонування сфери національної, зокрема економічної безпеки; е) їх учасники, один із яких наділений владними повноваженнями, мають взаємні права та обов'язки, причому якщо для одних (суб'єкту, що наділений владними повноваженнями) характерна наявність обов'язків, то інші переважно мають лише права; є) розвиваються за моделлю «влада - підпорядкування»; ж) регулюються за допомогою імперативного методу; з) для їх виникнення наявність згоди обох сторін непотрібна (достатньо ініціативи однієї з них).

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 30.11.2019).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ

Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 43. Ст. 1353.

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В.В. Галуцько, П.В. Діхтєвський, О.В. Кузьменко, С.Г. Стеценко та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

5. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2004. 435 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОЗРАХУНКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ ЗА ТОВАРИ (ПОСЛУГИ): АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Олексій Сергійович КУВАРЗІН,

*аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Протягом останнього десятиліття корінним чином змінилося співвідношення між готівковими та безготівковими платежами на користь останніх. Інноваційний розвиток економіки та становлення економіки знань вимагають все більшої уваги до моделей, методів і технологій захисту інформації. Усе зростаюча роль суб'єктів - носіїв конфіденційної інформації, усе зростаюче проникнення комп'ютерного обладнання, яке використовується як для створення, так і для зберігання інформації, для комунікації між суб'єктами інформаційних процесів, - все це вимагає також зростання уваги до протидії загрозам інформаційній безпеці [1, с.28].

Як справедливо зазначають автори монографії «Інформаційна культура: правовий вимір», на жаль, сучасний рівень інформаційної культури в Україні не дозволяє створити достатні передумови для належного формування інформаційного суспільства. Низька ефективність використання інформаційних технологій у державному управлінні, виробничій та освітній діяльності, значне відставання законодавчого забезпечення інформаційної сфери від реальних потреб розвитку інформаційних відносин, неефективність державної інформаційної політики у частині інформаційної безпеки значною мірою обумовлені недостатнім ступенем розвитку інформаційної свідомості, інформаційно-технологічних навичок, а як наслідок низькою інтеграцією цінностей процесу інформатизації країни. Особливо загострилися ці проблеми в умовах збройної агресії РФ та постійного здійснення на території України інформаційно-психологічних операцій, негативний вплив яких спрямований на дискредитацію органів влади та дестабілізацію соціально-політичної ситуації. Однак заходи державної політики, спрямовані на подолання інформаційних загроз, є

непослідовними та не базуються на належному методологічному підґрунті, що обумовлює їх декларативність та неспроможність досягти поставлених цілей [2, с.9].

Одним із засобів забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів правовідносин є встановлення адміністративної відповідальності за порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги), яка передбачена ст.163-15 Кодексу України про адміністративні правопорушення, об'єктом якого є суспільні відносини у сфері фінансових розрахунків [3, с.11]. Проблеми, пов'язані із порушенням норм законодавства щодо розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги) мають щонайменше дві складових. По-перше, це комплекс факторів, пов'язаних із недостатньою підготовленістю персоналу до виконання ними своїх функціональних обов'язків [4, с.31]. По-друге, це недостатня увага з боку суб'єктів господарювання до необхідності додержуватися певних правил безпеки, у тому числі інформаційної. Подолання негативного впливу цих чинників дозволило б, на нашу думку, значно покращити ситуацію, пов'язану із забезпеченням інформаційної безпеки під час проведення розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги).

Список використаних джерел:

1. Нікіфорова Л. О., Ю. Є. Яремчук, А. А. Шиян Моделювання вибору оптимального методу протидії загрозам інформаційній безпеці. Реєстрація, зберігання і обробка даних. 2014. Т. 16, № 4. С. 28-33.
2. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / за заг. ред. К. І. Беякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / Т. Є. Мироненко, Р. А. Калюжний та ін.; - Київ: Алерта, 2013. 976 с.
4. Венедиктов В. С. Організаційно-правові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ України : наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 212 с.

ВИДИ ОЗНАК ТИПОВИХ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Вікторія Анатоліївна МИКОЛАЄЦЬ,

*кандидат юридичних наук,
докторант Міжрегіональної академії
управління персоналом*

У науковій доктрині ознаки, тобто риси, властивості, особливості [1, с.655] типових справ не стали предметом активного наукового інтересу вчених. Так, Н. В. Шелевер зазначає, що ознаками типової адміністративної справи є такі:

1) відповідачем у даній справі є виключно один і той самий суб'єкт владних повноважень або ж його відокремлені підрозділи (тобто, орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, а також інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг);

2) спір у даній справі виник з аналогічних підстав;

3) дані суспільні відносини регулюються одними й тими самими нормами права;

4) позивачами у даних справах заявлено аналогічні позовні вимоги [2, с.289].

Вважаємо, що відповідні ознаки цілком відображають риси та особливості типових адміністративних справ. Відповідні ознаки повністю корелюються із позиціями дослідників щодо визначення поняття типових адміністративних справ, відтак можемо зробити висновок, що відповідні наведені ознаки відповідають законодавчо встановленому визначенню типових справ. В той же час, слід зазначити, що наведений перелік не є повним.

Верховний суд у складі судді-доповідача В. М. Кравчука та суддів М. М. Гімона, М. І. Грицива, Н. В. Коваленко, О. П. Стародуба, в рішенні від від 04.04.2018 № № 822/524/18 казав, що ознаками цієї типової справи є: а) позивач – особа, яка займає (або займала) посаду держслужби та якій встановлена інвалідність; б) відповідач – територіальний орган Пенсійного фонду України; в) предмет спору – вимога зобов'язати відповідача призначити пенсію по інвалідності державного службовця відповідно до ст. 37 Закону України від 16.12.1993 № 3723 «Про державну службу» [3]. Таким чином, аналіз постанов Верховного суду у зразкових справах показав, що до даного переліку також додається інформація про позивача, як одна із ознак типових справ.

Водночас, слід наголосити, що для визначення сторони позивача з метою встановлення типових справ зазначається певна характеристика позивача, яка може бути релевантною по відношенню до великої

кількості осіб. В рішенні від 03.05.2018 у справі № 805/402/18 вказав, що, що позивач у цій категорії справ є пенсіонер, якому/якій призначено пенсію згідно із Законом № 1058-IV та який/яка є внутрішньо переміщеною особою [4]. В рішенні від 21.01.2019 у справі № 240/4937/18 Верховний суд вказав, що (а) позивач є особою, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи; (б) позивач проживає на території радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; (в) позивач є непрацюючим пенсіонером [5]. Отже, обов'язковою ознакою типової справи також є сторона позивача, а саме відповідні ознаки позивача, які можуть встановити та визначити окрему їх групу. Очевидним є той факт, що до окремо взятого органу влади є значна кількість позовів від різних позивачів, однак для точної кваліфікації таких справ у типові, слід визначити окремі ознаки групи позивачів, щодо яких зразкове рішення буде релевантним та підлягатиме застосуванню.

Таким чином, характеристика позивача, тобто особи на захист прав, свобод та інтересів якої подано позов до адміністративного суду, а також суб'єкт владних повноважень, на виконання повноважень якого подано позов до адміністративного суду, є ознакою типової адміністративної справи.

Ще однією ознакою типових адміністративних справ, на нашу думку, є множинність. Дана ознака випливає з того, що загалом типовість є поєднанням в одному явищі індивідуальних, своєрідних рис, ознак і властивостей, характерних для сукупності явищ [1, с.118]. Тобто для того, щоб справи були типовими, їх повинна бути певна сукупність. У випадку, якщо всі справи, які складають відповідну сукупність, відповідають окремим обов'язковим ознакам, є підстави вважати, що відповідні справи є типовими. З іншої сторони, якщо відсутні інші справи, то одна справа не може визначатись типовою, оскільки її ознаки не є характерними для інших справ.

Враховуючи наведене вище, можемо відзначити, що типові справи мають наступні ознаки:

1) Подібність характеристик позивачів (яка дозволяє виокремити групу позивачів, чії справи будуть типовими, та виражається у окремому правовому статусі особи, яка звернулась до суду за захистом своїх порушених прав).

2) Ідентичність відповідача (на стороні відповідача повинен бути один суб'єкт владних повноважень, або його відокремлений чи структурний підрозділ).

3) Аналогічність підстав позову (орган владних повноважень повинен аналогічно неправильно тлумачити норму права або дотриматись аналогічно неправомірної поведінки).

4) Єдність правового регулювання (суспільні відносини повинні регулюватись одними і тими самим нормами права, тобто в межах одних правовідносин).

5) Аналогічність позовних вимог (позивачі повинні обрати аналогічний спосіб захисту своїх справ, тобто заявити вимоги щодо поновлення своїх порушених прав у аналогічний спосіб).

6) Множинність (для визнання справи типовою, її характерні ознаки повинні відповідати як мінімум одній іншій справі).

Список використаних джерел:

1. Словник української мови : [в 11 т.] . АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 10 : Т-Ф. ред. тому: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк. 1979. 658 с.

2. Зразкові та типові справи – новела в адміністративному судочинстві. Шелевер Наталія Василівна. Закарпатські правові читання. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (11-31 квітня 2019 р., м. Ужгород). Ужгородський національний університет; За заг. ред. О.Я. Рогача, Я.В. Лазура, М.В. Савчина. Ужгород: РІК-У, 2019. 372 с.

3. Рішення Верховного Суду від 04.04.2018 № № 822/524/18 (№ Пз/9901/23/18) - щодо переведення з пенсії по інвалідності на пенсію державного службовця. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/zrazkove_822_524_18. (дата звернення: 13.09.2019)

4. Рішення Верховного Суду від 03.05.2018 № 805/402/18 (№ Пз/9901/20/18) - про припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеній особі. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/zs_9901_20_18. (дата звернення: 01.09.2019).

5. Рішення Верховного Суду від 21.01.2019 № 240/4937/18 (№Пз/9901/55/18) - щодо перерахунку пенсій постраждалому в наслідок Чорнобильської катастрофи. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/zs_9901_55_18_240_21_01_2019. (дата звернення: 01.09.2019).

ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Владислав Олегович НЕВЯДОВСЬКИЙ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана факультету №1
з навчально-методичної роботи
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Вища освіта сьогодні належить до найважливіших напрямків державної політики, адже вона є стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості. Демократизація публічних відносин, децентралізація державної влади, а також загальна орієнтація системи вищої освіти в Україні на інтеграцію до загальноєвропейського освітнього простору з його стандартами і вимогами до рівня організації, функціонування та правового забезпечення вищої освіти зумовлюють необхідність кардинального реформування системи управління вищою освітою і розбудови взаємовідносин держави та усіх суб'єктів освітніх відносин на нових демократичних засадах.

Нова система діяльності органів державного управління у сфері вищої освіти повинна базуватися, з одного боку, на дотриманні прав і законних інтересів індивідуальних та колективних суб'єктів освітніх правовідносин. Одним із реальних шляхів дотримання окреслених вище прав і законних інтересів є контроль за якістю вищої освіти в Україні. Контрольні заходи покликані створювати умови, що дозволили б вчасно виявляти проблеми, які потребують вирішення, гарантувати повноту, всебічність і об'єктивність аналізу інформації, а також прийняття відповідних управлінських рішень. Реалізуючись у різноманітних формах у практичній діяльності органів публічної влади та їх службових осіб, заходи контролю постають необхідним механізмом послідовного здійснення юридично значущих дій її учасників, спрямованих на вирішення індивідуальної юридичної справи (реалізацію суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків) або виконання окремих публічних функцій. Тому, такі заходи контролю мають реалізовуватися чітко визначеним колом суб'єктів, до якого входить як структурні підрозділи закладу вищої освіти, так і безпосередньо науково-педагогічний склад цього закладу.

Отже, на сучасному етапі модернізації освітньої системи України, її інтеграції до загальноєвропейського освітнього простору першочергового значення набуває розгляд сутності окремих суб'єктів контрольних повноважень щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Правову основу таких повноважень складають:

- Закон України «Про вищу освіту» [1], який встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях;

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [2], що визначає основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні;

- Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [3], яке є постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим Законом України «Про вищу освіту» на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Серед якісно нових контрольних повноважень щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні, які викликані вимогами сьогодення слід відмітити наступні:

1. Для структурних підрозділів закладів вищої освіти, що надають освітні послуги – це:

- оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті нормативні документи, що стосуються його діяльності, а також інформацію про структуру і склад керівництво, результати своєї діяльності іншу інформацію, передбачену законодавством;

- залучає спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, експертів, а також міжнародних експертів, представників провідних іноземних закладів вищої освіти та/або експертів інституцій, які забезпечують якість вищої освіти в інших країнах, до розгляду питань із зазначеної сфери;

- забезпечує взаємодію з представниками інших ЗВО, організацій та об'єднань роботодавців, професійних асоціацій, національного об'єднання студентів(курсантів), інших стейкхолдерів з питань, віднесених до їх компетенції.

2. Для науково-педагогічних та інших працівників закладів вищої освіти, що надають освітні послуги – це:

- забезпечує здійснення заходів щодо запобігання корупції у ЗВО; (для керівників та викладачів);

- здійснює заходи щодо налагодження діалогу із студентсько-курсантським самоврядуванням для його участі у забезпеченні якості вищої освіти;

- готує пропозиції щодо вдосконалення якості освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО;

- бере участь у проведенні досліджень з питань якості вищої освіти та освітньої діяльності;
- бере участь в організації та проведенні конференцій, семінарів, інших заходів з питань забезпечення якості вищої освіти, які проводяться Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 21.11.2019).
2. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН України від 11.07.2019 № 977. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19> (дата звернення 21.11.2019).
3. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 № 244. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/244-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.12.2019).

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ
«БУЛІНГУ»**

Павло Іванович ПАРХОМЕНКО,

*кандидат юридичних наук, голова
Бахмацького районного суду
Чернігівської області*

На сьогоднішній день важливе місце в механізмі захисту прав дитини займають норми адміністративного права. Зокрема, питання охорони прав та свобод громадян охоплюються інститутом адміністративної відповідальності. На жаль, адміністративні проступки є одним із найбільш розповсюджених видів правопорушення, як серед дітей, так і в частині посягань на їх права. Як відомо, завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), який регулює підстави та порядок притягнення до адміністративної відповідальності, є охорона прав і свобод громадян, створення умов по запобіганню правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного

виконання обов'язків, відповідальності перед суспільством (ст. 1 КУпАП) [1]. Хоча слід відмітити той факт, що досить серйозною проблемою цього акта є те, що КУпАП був прийнятий ще за радянських часів. І на сьогоднішній день він не в змозі забезпечити ефективний захист і реалізацію прав людини, в тому числі і дитини, відповідно до тих оновлених суспільних відносин, які виникають та розвиваються у сучасній Україні.

Саме тому однією із проблем удосконалення механізму захисту прав дитини, у тому числі і нормами адміністративного права, є спрямування його на захист, охорону їх прав і свобод, як учасників суспільних відносин, що розвиваються та виникли в сучасному суспільстві, а також приведення форм та методів застосування цього механізму у відповідність до існуючих сучасних практик та стандартів у сфері захисту прав дитини.

Так, важливим кроком і одночасно спробою для заповнення прогалин сучасного правового регулювання у сфері захисту прав дитини стало впровадження адміністративної відповідальності за «булінг» (цькування), що сприяло визначенню на законодавчому рівні поняття «булінгу», шляхів протидії цьому явищу, як засобу захисту прав дітей, а також інших осіб, які працюють у закладі освіти [2]. Але говорячи про актуальність описуваної проблеми на початку звернемось до статистичних даних. За інформацією Міністерства юстиції України, перше судове рішення за фактом цькування у школі було прийнято 5 лютого 2019 року. Станом на 9 вересня 2019 року судами було розглянуто 197 справ про булінг. Із загальної кількості розглянутих справ у 93 справах було винесено рішення про накладення стягнення, 47 справ відправлено на доопрацювання до органів поліції, а ще 43 – закрито у зв'язку з відсутністю складу правопорушення або спливом строку притягнення до відповідальності [3]. Ці статистичні дані вказують на проблеми, що виникають та існують як у законодавчій регламентації антибулінгових заходів, так і власне під час провадження у справах про адміністративні правопорушення, що стосуються «булінгу».

Щодо значення поняття «булінг (цькування)», то відповідно до ст. 173-4 КУпАП та ст. 1 Закону України «Про освіту» це - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [1; 4]. Також існує думка, що термін «булінг» (від англ. to bull-persuade) – це агресивна свідома поведінка однієї дитини (або групи) стосовно іншої, що супроводжується регулярним фізичним і психологічним тиском [5]. Тобто свідома активна поведінка особи кривдник (булера) щодо потерпілого чи потерпілої (жертви булінгу), у тому числі за наявності спостерігачів, де всі суб'єкти цих відносин є учасників освітнього процесу.

Але слухними є зауваження Головного науково-експертного управління Верховної ради України про те, що закріплення визначення терміну «булінг» саме в Законі України «Про освіту» не повною мірою відповідає предмету його правового регулювання, який «регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти» (Преамбула Закону). Адже прояви булінгу мають місце не тільки в закладах освіти, а й на вулиці, у закладах відпочинку та оздоровлення, на спортивних майданчиках тощо [6]. І цю позицію варто підтримати та вказати на необхідність подальшого удосконалення нормативно-правової регламентації протидії цьому явищу засобом адміністративного права.

Одним із напрямів удосконалення механізму захисту прав дитини-жертви булінгу нормами адміністративного права є належне опрацювання та реалізація особливостей адміністративної відповідальності за «булінг». Зокрема таку відповідальність передбачено ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу». При чому слід відмітити, що поза уваги та правового реагування неможна залишати і роль батьків у виникненні передумов вчинення неповнолітньою особою (кривдником) булінгу.

Як відомо, КУпАП у ст. 184 «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» передбачає відповідальність батьків у разі вчинення неповнолітніми дітьми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років адміністративних правопорушень. Поряд з цим звернемо увагу, що ч. 3 ст. 184 КУпАП прямо вказує, що така відповідальність батьків настає у випадку вчинення неповнолітнім адміністративного правопорушення, крім порушень, передбачених ч. 3 або ч. 4 ст. 173-4 КУпАП. Зокрема, вказана ч. 3 ст. 173-4 КУпАП встановлює відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, у вигляді штрафу або громадських робіт за вчинення булінгу малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років. Таким чином, самі положення частини ч. 3 ст. 184 КУпАП виключають відповідальність за цією нормою у разі вчинення булінгу дитиною яка є малолітньою або неповнолітньою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, про що на практиці дуже часто забувають суб'єкти правозастосування.

Іншою проблемою під час провадження у справах про адміністративні правопорушення, що стосуються булінгу, є ситуації неналежного складання уповноваженими особами протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-4 КУпАП. Так, в постанові Київського апеляційного суду від 24 квітня 2019 року у справі № 756/4157/19 вказується, що суть адміністративного правопорушення, викладена у протоколі в загальних рисах без конкретизації об'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення. В протоколі не зазначається, чи являється порушник учасником навчального процесу,

які саме насильницькі були вчинені порушником по відношенню до потерпілого, які наслідки викликали вказані дії у потерпілого і чи були вони взагалі, чи мало діяння систематичний характер, якщо так то в який період часу, з конкретною вказівкою на час кожної події. На цій підставі суддя Київського апеляційного суду дійшов висновку, що зазначені вище недоліки при підготовці матеріалів справи про адміністративне правопорушення позбавляють апеляційний суд можливості належно оцінити наявні матеріали для прийняття законного та обґрунтованого рішення про наявність чи відсутність вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-4 КУпАП, у зв'язку з чим матеріали підлягають поверненню для належного оформлення й усунення вищевказаних недоліків [7]. Наведені порушення стають підставою не тільки для повернення адміністративних справ на доопрацювання, а й закриття таких справ тощо, і як наслідок не сприяють захисту прав дітей, які стали учасників цих правовідносин.

Підводячи узагальнення викладеному, зробимо висновки про те, що:

- впровадження в адміністративне законодавство інституту «булінгу» є позитивним кроком у сфері захисту прав дитини та засобом удосконалення адміністративно-правового механізму захисту їх прав;
- правове регулювання протидії «булінгу» містить прогалини та мають випадки невідповідності чинного законодавства (ст. 173-4 КУпАП та ст. 1 Закону України «Про освіту») принципам правової визначеності, що вимагає вдосконалення відповідних положень нормативно-правових актів;
- практика розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-4 КУпАП, є новою для національного правозастосувача та вимагає більшої уваги до фіксації вказаних правовідносин та їх судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64402 (дата звернення: 01.12.2019).
3. Всеукраїнський тиждень з протидії булінгу: офіційна сторінка Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/announcement/vseukrainskiy-tijden-z-protidii-bulingu>
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст. 380.
5. Корольчук М. Що таке булінг? URL: <https://learning.ua/blog/201810/shcho-take-bulinh/>

6. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної ради України на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу». База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64402

7. Постанова Київського апеляційного суду від 24 квітня 2019 року у справі № 756/4157/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81424556>

ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ПОДАННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО МАЙНОВИЙ СТАН І ДОХОДИ ВІЙСЬКОВИМИ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ

Костянтин Олегович ПРОХОРОВ,

*аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Проблеми протидії корупції у секторі безпеки і оборони потребують удосконалення порядку подання декларації про майновий стан і доходи (далі – декларація про доходи) військовими посадовими особами. Військові посадові особи – це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або які спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством [1].

Слід сказати, що дія розділу VII Закону України «Про запобігання корупції», яким визначено порядок подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не поширюється на військовослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, а також військових посадових осіб з числа військовослужбовців військової служби за контрактом осіб рядового складу, військової служби за контрактом осіб сержантського і старшинського складу, військовослужбовців молодшого офіцерського складу військової служби за контрактом осіб офіцерського складу, крім військовослужбовців, які проходять військову службу у військових комісаріатах. Суб'єкти декларування, які не мали можливості до 1 квітня за місцем військової служби подати декларацію осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік у зв'язку з виконанням завдань в інтересах оборони України під час дії особливого періоду, безпосередньою участю у веденні воєнних (бойових) дій, у тому числі на території проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях,

направленням до інших держав для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у складі національних контингентів або національного персоналу, подають таку декларацію за звітний рік протягом 90 календарних днів із дня прибуття до місця проходження військової служби чи дня закінчення проходження військової служби, визначеного частиною другою статті 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [1; 2]. Однак щодо кола осіб, які мають подавати декларації про доходи, науковцями та практиками висловлюються різні позиції, що потребує здійснення спеціальних наукових досліджень.

Разом з тим доцільність подання військовими посадовими особами декларації про доходи не викликає сумнівів. Як наголошувалося у багатьох наукових та методичних працях, в умовах ведення бойових дій вплив корупційних ризиків може бути особливо небезпечним, що повною мірою усвідомлюється на рівні управління сектором оборони [3, с.463; 4, с.324]. Розвиток інформаційних технологій дає змогу використовувати нові, невідомі раніше, засоби протидії корупції [5, с.63], застосування яких дозволяє значно підвищити ефективність досягнення належного стану доброчесності у державі.

Список використаних джерел:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

2. Про запобігання корупції: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>.

3. Шопіна І., Тарасов С. Корупційні ризики як фактор зниження боєздатності військових частин. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2017 року): у 2 т. – К.: Національна академія прокуратури України, 2017. – Т. 1. С.463-465.

4. Військове право: Підручник /за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ: Алерта, 2019. 648 с.

5. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / за заг. ред. К. І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Володимир Володимирович ТЕРЕЩУК,

*аспірант Міжрегіональної академії
управління персоналом*

Проблема визначення правового статусу суб'єктів публічного адміністрування останнім часом активно привертає увагу науковців і практиків. Особливої важливості вона набуває сьогодні, під час збройної агресії Російської Федерації. Необхідність удосконалення публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони визначена у Стратегічному оборонному бюлетені України, затвердженому Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016, яким, зокрема, визначено амбітне завдання здійснити адаптацію національного законодавства у сфері національної безпеки до євроатлантичних норм та стандартів. Вказаним документом передбачено, що в умовах інтенсивних демократичних, соціальних, державно-правових перетворень, що відбуваються наразі в Україні, суттєво зростає політична відповідальність влади перед народом щодо забезпечення обороноздатності держави. Для узгодження з євроатлантичними нормами Україна посилить міжвідомчу координацію у сфері національної безпеки і оборони, координацію розвідувальної діяльності, взаємодію з питань моніторингу та оцінки обстановки, удосконалив систему управління та зв'язку, забезпечить розвиток системи кібернетичного захисту та стратегічних комунікацій [1].

Публічне адміністрування як соціальне явище має своєю передумовою потребу держави і суспільства в цілому та окремих сфер суспільних відносин зокрема відчувати упорядковуючий вплив з метою створення механізму реалізації закріплених в Конституції і законах України прав і свобод людини і громадянина, компетенції та повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування. Вказане робить важливим визначення понять центральних органів виконавчої влади, їхньої структури, призначення, завдань і функцій, правового статусу їхніх керівників, а також системи контролю та нагляду за їхньою діяльністю [2, с.70].

Іншою проблемою, яка постає під час удосконалення діяльності суб'єктів публічного адміністрування сектору безпеки і оборони, є підвищення якості відбору та роботи з персоналом вказаних органів. Від якості персоналу значною мірою залежить можливість здійснення реформування системи органів держави, здатність цих органів реалізовувати своє призначення [3, с.170]. Проте вдосконалення системи роботи з кадрами має спиратися на міцне теоретико-методологічне підґрунтя, яке сьогодні ще не можна вважати остаточно сформованим.

Третя проблема стосується вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність органів публічного адміністрування сектору безпеки і

оборони. Слід сказати, що військове законодавство досить довгий час перебувало у стані стагнації, наслідками чого є велика кількість прогалин та суперечностей [4, с.43]. Разом з тим протягом останніх років зроблено декілька важливих кроків для подолання вказаної проблеми, одним із яких є відновлення наукової спеціальності «право національної безпеки; військове право».

Зменшення негативного впливу вказаних проблем на розвиток системи органів публічного адміністрування сектору безпеки і оборони уявляється можливим за умови поєднання зусиль науковців та практиків, спрямованих на досягнення спільної мети – виконання завдань оборони держави і відновлення її територіальної цілісності, активну участь у реалізації Спільної безпекової і оборонної політики Європейського Союзу та активне співробітництво з НАТО з досягненням критеріїв, необхідних для набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України №240/2016 від 6 червня 2016 року. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.

2. Шопіна І. М. Щодо правової регламентації функціонування центральних органів виконавчої влади. *Публічне право*. 2011. №3. С.65-71.

3. Венедиктов В. С. Організаційно-правові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ України : наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський ; за заг. ред. проф. В. С. Венедиктова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 212 с.

4. Військове право: Підручник / за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ: Алерта, 2019. 648 с.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Тетяна Миколаївна ФЕДОРЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Національного
університету імені адмірала Макарова*

Тетяна Олександрівна ІСКРА,

*студентка 3 курсу факультету
морського права Національного
університету імені адмірала Макарова*

XXI століття – це період бурхливого розвитку цифрових технологій, глобалізація процесу формування інформаційного суспільства вже встигла отримати назву «Індустріальна революція 4.0». В нових умовах інформаційні технології стали невід’ємним елементом функціонування сучасного суспільства, від яких залежить розвиток науки та техніки, демократії. Однією з необхідних передумов демократичного розвитку є прозора та відкрита влада, що гарантією здійснення ефективної політики, яка спроможна створити реальний громадянський контроль, забезпечити права людини та громадянина, зміцнити довіру громадян до органів державної влади [1].

Однією зі складових відкритості влади є електронне урядування (далі е-урядування), що забезпечує прозорість роботи державного апарату, нові форми комунікації між громадянами, бізнесом та владою, безперешкодний доступ до публічної інформації та сприяє участі громадян у виробленні та впровадженні державної політики, а також убезпечує громадян і бізнес від беззаконня посадовців, а отже, запобігає корупції [2, с. 7].

Е-урядування відповідно до «Концепції розвитку електронного урядування в Україні» розглядається як «форма організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [3].

Метою впровадження е-урядування в Україні є досягнення європейських стандартів якості та ефективності електронних адміністративних послуг. У рамках «електронної держави» інтегруються інформаційні ресурси органів державної влади, а також створюється система on-line послуг. Головною складовою е-урядування є електронний уряд, який визначає новий спосіб взаємодії на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Е-урядування – концепція управління державою, яка передбачає, що за допомогою систем локальних інформаційних мереж забезпечується робота в режимі реального часу та робиться максимально простим і доступним щоденне спілкування особи з органами влади, тобто будь-яка особа через інформаційно-комунікаційні технології, не відходячи від власного комп'ютера, може звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування для адміністративних послуг (електронних послуг) та будь-якої іншої інформації (zareєструвати юридичну особу, декларацію, отримати дозвіл, довідку, свідоцтво тощо), що дасть змогу громадянам витратити якнайменше часу на отримання адміністративних послуг й буде сприяє економії бюджетних коштів на адміністрування [4, с. 136].

Впровадження е-урядування в Україні відбувається з урахуванням досвіду країн, що вже просунулись на цьому шляху. На теперішній час склалося декілька моделей е-урядування, а саме:

1) розподілена (приклад Естонії) – в рамках цієї моделі була розроблена система X-Road, яка керує запитами між незв'язаними комп'ютерними середовищами; її основними складовими є обов'язкове використання цифрової ідентифікації у вигляді ID-карток, наявна система on-line голосування та ін. Естонську модель Е-урядування використовують Азербайджан, Намібія, Японія і Фінляндія [5];

2) централізована модель е-урядування (приклад Казахстану) – у Казахстані прийнято і реалізується «План заходів щодо реалізації Державної програми формування «електронного уряду» в Республіці Казахстан», що охоплює в себе чотири основні етапи, серед них: інформаційний етап – забезпечення єдиної точки доступу до всіх інформаційних ресурсів державних органів; інтерактивний етап – створення механізму ідентифікації і авторизації користувачів для надання державними органами інтерактивних послуг громадянам; транзакційний етап – створення механізму доступу громадян через урядовий портал до платних державних послуг із можливістю здійснення фінансових транзакцій; формування інформаційного суспільства, у якому електронні послуги переважають над паперовими й охоплювати весь життєвий цикл людини [6; 7];

3) модель е-урядування розгорнута на основі технології E-Gov 2.0. (приклад США) – технологія Web 2.0. передбачає активну участь користувачів у наповненні того чи іншого ресурсу, спрямованість на створення нового контенту, активніше громадське обговорення інформаційних повідомлень; перетворення кожного учасника «громадських медіа» на автономну одиницю генерування новин [8].

Україна розвиває власну модель е-урядування з урахуванням кращого світового досвіду; в Україні розроблена нормативно-правова база на основі якої йде впровадження е-урядування, вже діють єдині державні реєстри, реалізовано он-лайн портали та ін.

Проте, слід зазначити, попри всі переваги е-урядування, його впровадження робить систему державного управління більш уразливою з боку різного роду загроз: кіберзлочинності, кібертероризму, кібервійн,

проведення спеціальних інформаційних операцій, розповсюдження недостовірної інформації, маніпулювання свідомістю громадян тощо. Тому обов'язковою підсистемою сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем є підсистема захисту інформації, що застосовуються в е-урядуванні [6, с. 29].

Отже, на основі вищесказаного можна дійти висновку, що система електронного управління державою – важливий та необхідний показник сучасної розвиненості держави. В Україні є передумови для створення більш масштабного явища, такого як електронна демократія, у якій громадяни беруть безпосередню участь у прийнятті управлінських рішень за допомогою інформаційно-комунікативних технологій. Використання технологій Web 2.0. спростить взаємодію з громадськістю в консультативному напрямку, проявами якого є громадські обговорення, створення пропозицій. Введення ID-карток, за прикладом Естонії, поліпшить інтеграцію громадян до інформаційно-комунікативних технологій, сформує довіру до систем Е-урядування та державних органів, а це є передумовою для створення систем електронного голосування (електронні вибори, електронний референдум), та значної економії коштів в майбутньому. Розподілена система непов'язаних середовищ даних, із можливістю доступу з Порталів за певними посиланнями робить систему більш відмовостійкою, та зрозумілою користувачам.

Список використаних джерел:

1. Махначова Н. М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1320> (дата звернення: 01.12.2019).
2. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. К., 2017. Частина 2: Електронне урядування: основи та стратегії реалізації / А. І. Семенченко, А. О. Серенюк]. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 72 с. URL: https://onat.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Part_002_Feb_2018.pdf
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.12.2019).
4. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2 (55). С. 135–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_2_16 (дата звернення: 01.12.2019).
5. Мариняк Н. М. Система електронного урядування «X-Road»: досвід Естонії як приклад для України : ІТ право: проблеми і перспективи

розвитку в Україні (Друга міжнародна щорічна конференція) URL: <http://aphd.ua/publication-373/>

6. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій. Дзюба С. В., Жилияєв І. Б., Полумієнко С.К., Рубан І. А., Семенченко А. І. За ред. А.І. Семенченка. – Київ, 2012. URL: <http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/2/files/25b2e244-abac-4811-a0e5-4e420559b51d.pdf> (дата звернення: 01.12.2019).

7. Бабаєв В. М. Текст лекцій з дисципліни «Електронне урядування» (для студентів 5 курсу спеціальності 8.03060101 „Менеджмент організацій і адміністрування» денної форми навчання / В.М. Бабаєв, М.М. Новікова, С.О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 127 с. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/35678/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%20%D0%95%D0%A3%2011.pdf> (дата звернення: 01.12.2019).

8. «EGOV 2.0: Новітні підходи до трансформації системи державного управління на базі «Громадських медіа». Аналітична записка від 07.02.2011 / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/egov-20-novitni-pidkhodi-do-transformacii-sistemi-derzhavnogo> (дата звернення: 01.12.2019).

СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Грина Миколаївна ШОПІНА,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін Львівського
державного університету
внутрішніх справ*

Система військового права уявляє собою особливим чином організовану сукупність його норм та інститутів, яка характеризується їх єдністю, узгодженістю та несуперечливістю. Система військового права виступає підсистемою по відношенню до системи права України, яку слід розуміти як створену в результаті діяльності людей, інтегровану принципами права, зумовлену поєднанням приватних і публічних інтересів сукупність правових норм, внутрішня організація якої характеризується їх єдністю, узгодженістю, диференціацією та групуванням у відносно самостійні структурні утворення [1, с.143]. Найбільшою структурною одиницею системи права є галузь права – сукупність норм права, які характеризується однорідністю та належать

до однієї сфери суспільних відносин. В системі права України виокремлюють три групи галузей права:

Публічні галузі права, які включають якісно однорідні правові норми, що регулюють відносини, в основі яких знаходиться публічний інтерес – інтерес всього суспільства або значної його частини. До правовідносин, заснованих на публічному інтересі, належать конституційно-правові, адміністративно-правові, фінансово-правові, кримінально-правові, кримінально-процесуальні та інші види суспільних відносин.

Приватні галузі права, в основі виокремлення яких знаходиться приватний інтерес – інтерес окремих учасників суспільних відносин, який не носить загальний для всього суспільства характер. Приватними галузями права вважаються цивільне, господарське, сімейне, трудове, житлове право.

Комплексні галузі права, в основі яких поєднуються публічний та приватний інтереси. Класичним прикладом комплексної галузі права є інформаційне право, яке містить як правові норми у сфері обігу інформаційних ресурсів, розробки і застосування інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки (публічні правовідносини), так і у сфері надання послуг і виконання робіт за напрямками інформаційної діяльності (приватні правовідносини).

Структура військового права як комплексної галузі права виступає зовнішнім вираженням системи останнього і включає дві основні підсистеми: публічно-правову та приватно-правову. Публічно-правовими є відносини, пов'язані з функціонуванням Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної спеціальної служби транспорту України; з оборонним плануванням, демократичним цивільним контролем тощо. Правовідносини, пов'язані з проходженням військової служби як окремого виду державної служби, з соціально-правовим захистом військовослужбовців, є за своєю сутністю приватно-правовими. Первинним структурним елементом військового права є військово-правова норма – санкціоноване у встановленому порядку державою в особі її компетентних органів правило поведінки, яке встановлює права та обов'язки суб'єктів військово-правових відносин та визначає юридичну відповідальність за їх порушення [2]. Особливістю військово-правових норм є комплексний характер деяких з них: так, з елементами норм військового права в їх структурі можуть поєднуватися елементи норм конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного та інших галузей права. Базовим рівнем поєднання правових норм є інститут права – сукупність військово-правових норм, призначених для регулювання окремих якісно однорідних військово-правових відносин. Система військового права включає до себе правові інститути військової служби, демократичного цивільного контролю, операційного права, правового забезпечення діяльності військ (сил) та ін.

Військове право за змістовно-цільовим критерієм може розглядатися як галузь права, наука та навчальна дисципліна. Викладені

вище особливості характеризують військове право як комплексну галузь права. Військове право як наука уявляє собою сукупність теорій, концепцій, парадигм, понятійного та методологічного апарату, які характеризують закономірності виникнення, існування та розвитку військово-правових відносин у державі та суспільстві. Наука військового права виступає теоретико-методологічним підґрунтям військового права як галузі права і як навчальної дисципліни. Крім того, наукові напрацювання сприяють вдосконаленню військового законодавства – сукупності правових норм, якими регулюються військово-правові відносини. Військове право як навчальна дисципліна уявляє собою розгорнутий опис комплексу знань щодо системи військового права. Мета вивчення дисципліни військового права – сформувати у курсантів (студентів, слухачів) наукове уявлення щодо місця та ролі цієї галузі права у системі права України, закономірностей виникнення, існування та розвитку військово-правових відносин, військово-правових норм, які їх регулюють.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред.. М. І. Козюбри. Київ: Ваїте, 2015. 392 с.
2. Військове право: Підручник /за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ: Алерта, 2019. 648 с.

ВЗАЄМОДІЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ (ОСІБ) З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПЕРЕВІРОК Е-ДЕКЛАРУВАННЯ

Марина Юрїївна ЩЕРБАК,

*аспірант кафедри правоохоронної
діяльності та поліцейстики
факультету № 6 Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

04.09.2019 року Кабінет Міністрів України постановою №706 «Питання запобігання та виявлення корупції» (далі – Постанова №706) затвердив типові положення про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції (далі - Положення) [1]. Дані положення деякою мірою відтворює попереднє яке у свій час було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 року № 1422.

Постановою №706 вперше було підняте питання щодо обов'язковості утворення підрозділів та введення уповноваженого підрозділу (особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Починаючи з 03 жовтня

2013 року, відповідно керівники державних органів, органів місцевого самоврядування та ін. зобов'язані утворити та забезпечити функціонування уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції.

02.10.2019 року на законодавчому рівні було визначено статус, функції та основні завдання уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції в органах влади, що мало на меті забезпечення їхньої достатньої незалежності як з боку Національного агентства запобігання корупції, так і від керівництва органів, в яких діють такі підрозділи (уповноважені особи). Відповідно, основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) визначено: 1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією; 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій; 3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції; 4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та Національного агентства про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання; 5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій; 6) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства; 7) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог антикорупційного законодавства, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів; 8) інформування керівника відповідного органу, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції [2].

Уповноважений підрозділ (особа) з питань запобігання та виявлення корупції є спеціальним підрозділом в органі влади, підприємстві, установі, організації, на який покладено вжиття заходів у вказаних двох напрямках (запобігання корупції та виявлення корупції), для чого він має передбачені законодавством та локальними актами (передусім, Антикорупційною програмою) спеціальні повноваження. Важливим аспектом діяльності уповноважених підрозділів (осіб), який покликаний сприяти належному виконанню ними своїх повноважень, є належна кваліфікація працівників, відповідальних за антикорупційну діяльність.

Також, новелою можна вважати питання, щодо правомірності покладення обов'язків на певний підрозділ чи особу без утворення нових підрозділів чи уведення посад. Потрібно зауважити, що основним завданням цієї норми є недопущення виникнення конфлікту інтересів між виконанням обов'язків, які випливають із реалізації функцій

уповноважених підрозділів та тими обов'язками, які можуть унеможливити їх ефективне виконання.

Пункт 6 Положення прямо забороняє покладати на уповноважений підрозділ обов'язки, що не належать або виходять за межі його повноважень чи обмежують виконання покладених на нього завдань, а саме:

- контроль за дотриманням у державних органах, організаціях вимог антикорупційного законодавства;
- проведення організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, виявлення і протидії корупції;
- обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища;
- запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними відповідно до статті 24 Закону України «Про запобігання корупції» [3];
- обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмежень щодо спільної роботи близьких осіб та ін.

Роз'яснювальна робота із запобігання, виявлення і протидії корупції має носити системний характер і спрямовуватися на забезпечення належного знання та розуміння працівниками органу, підприємства, установи чи організації положень антикорупційного законодавства. У період з 1 січня по 1 квітня актуальним є проведення занять з питань заповнення декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

У випадку встановлення факту неподання чи несвоєчасного подання декларацій суб'єктами декларування відповідно до вимог Закону відповідальний підрозділ (особа) органу, в якому працюють (працювали) суб'єкти декларування, повідомляє про це Національне агентство упродовж трьох робочих днів з дня виявлення такого факту.

У випадку підтвердження факту неподання декларації суб'єктом декларування відповідно до вимог Закону Національне агентство письмово повідомляє такого суб'єкта про факт неподання декларації, керівника органу, в якому працює (працював) відповідний суб'єкт декларування, та спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

За несвоєчасне подання без поважних причин декларації передбачено адміністративну відповідальність відповідно до статті 17-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4], а за умисне неподання декларації - кримінальну відповідальність згідно із статтею 366-1 Кримінального кодексу України [5].

Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід наголосити на тому, що прийнявши Постанову №706 законотворці частково вдосконалили механізм дій уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції сформулювавши визначення та окресливши сферу діяльності уповноважених. Але питання щодо уповноважених та їх діяльності є відкритим адже наявність прогалин спонукає законотворців та науковців активізувати процеси нормо творення з цього питання.

Список використаних джерел:

1. Питання запобігання та виявлення корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 706. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/706-2013-%D0%BF/> (дата звернення: 01.12.2019).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції: Закон України від 02.10.2019 № 140-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20> (дата звернення: 01.12.2019).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18> (дата звернення: 01.12.2019).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.12.2019).
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.12.2019).

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗГЛЯДОМ СПРАВ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Валентина Петрівна ЯЦЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного
права та процесу факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-3195-3627*

Однією із головних умов нормального функціонування та розвитку будь-якої держави є дотримання належного стану правопорядку, стану, що характеризується реальним, повним і послідовним здійсненням всіх вимог законності, принципів права, реальним і повним забезпеченням прав людини [1, с. 458–459]. При цьому говорячи про правопорядок ми маємо на увазі не лише міру свободи індивіда, а насамперед, ступінь захищеності його прав та свобод. Одним із чинників, що сприяє підтримці правопорядку є інститут адміністративної відповідальності.

© Яценко В. П., 2019

Мета його застосування полягає не лише в притягненні винного до відповідальності, а й в попередженні нових правопорушень та виховання населення в дусі поваги до суспільства та дотримання правових норм, що регулюють суспільні правовідносини.

Проте, на сьогоднішній день, все частіше лунають нарікання стосовно збільшення кількості правопорушень. Не зважаючи на те, що правопорушення мають різний характер і різний суб'єктний склад, головною причиною їх суттєвого росту, насамперед, є відсутність дієвого механізму притягнення до адміністративної відповідальності. Така ситуація породжує безкарність, яка автоматично виражається у зневазі до встановлених правових приписів, до прав та свобод громадян та провокує інших членів суспільства до подібної поведінки.

Підтвердженням цьому є статистичні дані за 2018 рік, відповідно до яких за даний період вчинено 4005057 правопорушень, з них розглянуто - 3859296 справ про адміністративні правопорушення за якими винесено постанови (рішення). При цьому накладено адміністративних стягнень у 3577025 випадках, застосовано заходів виховного характеру у 10447 випадках. Однак, на протязі цього ж періоду було закрито 273340 справ, з них - 143197 у зв'язку з закінчення строків накладення адміністративних стягнень[2].

Не притягнення особи до відповідальності порушує один із ключових принципів адміністративної відповідальності - невідворотності покарання, адже накладення адміністративного стягнення - це заключний етап в механізмі реалізації адміністративної відповідальності. Безперечно, така ситуація виникла через наявність значної кількості прогалин в чинному законодавстві, яке регулює здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Крім того, відіграє роль і відсутність однакової судової позиції у практиці розгляду справ про адміністративні правопорушення, що також унеможливає притягнення винних до відповідальності.

Законодавець визначив строки розгляду справ про адміністративні правопорушення та строки накладення адміністративних стягнень з метою забезпечення швидкості та економічності розгляду справ про адміністративні правопорушення та вирішення їх по суті. В той же час відсутність чітких строків здійснення окремих процесуальних дій перешкоджає досягненню поставленої мети. Насамперед, законодавець не закріплює конкретних строків надіслання протоколу про адміністративне правопорушення на адресу суб'єкту, уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення. Тим паче, це видається дивним, якщо зважати на той факт, що зміни до ст. 257 КУпАП були внесені у 2009 році і чітко врегульовували строки передачі протоколу про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. Подібна неврегульованість дозволяє посадовим особам зволікати до останнього з передачею протоколу уповноваженому суб'єкту. Крім того ситуація ускладнюється у випадках, коли, наприклад, матеріали справи «мандрують» з місця вчинення правопорушення до місця реєстрації транспортного засобу, чи місця проживання особи, що

вчинила правопорушення. І це відбувається при досить коротких строках розгляду справ та строках накладення адміністративних стягнень. У зв'язку з цим було б доцільно на законодавчому рівні закріпити чіткий строк для передачі протоколу уповноваженому суб'єкту для вирішення справи по суті. Це міг би бути строк, який застосовується для передачі протоколів про вчинення правопорушення пов'язаного з корупцією. При цьому в таких випадках слід застосувати загальні правила обчислення процесуальних строків.

Окремого врегулювання вимагають і положення ст. 277-2 та ст. 278 КУпАП стосовно виклику особи, що притягується до адміністративної відповідальності. Так, ч. 1 ст. 258 КУпАП визначає, що справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. А при вчиненні окремих видів правопорушень визначених частиною другою цієї ж статті участь такої особи при розгляді справи є обов'язковою. При цьому у разі ухилення від явки на виклик органу внутрішніх справ або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом внутрішніх справ (Національною поліцією) піддано приводу [3].

Законодавець покладає обов'язок на уповноваженого суб'єкта, який розглядатиме справу надіслати повістку особі, що притягається до адміністративної відповідальності із зазначенням дати та місця розгляду справи. Вона має бути вручена не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді. Крім того, на органу (посадовій особі) лежить ще один обов'язок кий вона реалізує при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення перевірити, чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду[3].

Разом з тим, на практиці досить часті випадки коли обов'язок щодо сповіщення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення перекладається з одного суб'єкта на іншого без достатніх на те підстав та належного процесуального підкріплення. Наприклад, часто цим зловживають суди, посилаючись на неможливість належного сповіщення особи через відсутність фінансування, вимагаючи від поліції забезпечити явку правопорушника до суду. При цьому у матеріалах справи, як правило, відсутнє підтвердження щодо сповіщення особи про місце, час та дату розгляду справи. Таким чином не лише порушується порядок розгляду справи про адміністративне правопорушення, а й спотворюється сутність примусу як процесуальної дії.

В таких випадках можливим виходом із подібних ситуацій стало б роз'яснення особі, що вчинила правопорушення, її права на участь в справі під час розгляду, а також роз'яснення права на подачу заяви про розгляд справи без її участі. Таке роз'яснення мало б відбуватися на етапі складення протоколу про адміністративне правопорушення та отримання пояснення. В усіх інших випадках, коли участь особи у розгляді справи є обов'язковою, то її явка поліцією має забезпечуватися тільки у разі наявності належним чином оформленої ували суду про привід.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. Х.: Консум, 2001. 656 с.
2. Адміністративні правопорушення в Україні у 2018 році. URL: www.ukrstat.gov.ua/operativ2019/prav_zloch/adm_prp_2018.htm.xls (дата звернення: 01.12.2019).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. № 8073-Х. Дата оновлення: 01.12. 2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 01.12.2019)

Теоретичні та практичні аспекти функціонування системи кримінальної юстиції в Україні

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Галина Костянтинівна АВДЕЄВА,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, провідний
науковий співробітник НДІ вивчення
проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН
України*

Змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів згідно з ч. 3 ст. 129 Конституції України є основними засадами судочинства в Україні. Збирання доказів у кримінальному провадженні відповідно до ст. 93 КПК України здійснюється його сторонами, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. При цьому сторони кримінального провадження згідно з ч. 2 ст. 22 КПК України мають рівні права на збирання доказів, джерелами яких можуть слугувати висновки експертів (ст. 84 КПК України). Тобто, відповідно до законодавства України обидві сторони кримінального провадження мають мати рівні права на залучення експерта. Хоча згідно зі ст. 243 КПК України сторона захисту має право самостійно залучати експертів, на практиці реалізувати це право практично неможливо через те, що об'єкти експертного дослідження (речові докази) згідно зі ст. 100 КПК України зберігаються стороною обвинувачення і сторона захисту не має до них доступу.

На сьогодні проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз дозволено проводити виключно державним спеціалізованим експертним установам (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»). При цьому, всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні є об'єктами комунальної власності (не є державними установами). Така монополія державних експертних установ на проведення судово-медичних експертиз призвела до парадоксальної ситуації, коли окремі суди не визнають висновки судово-медичної експертизи як докази у кримінальних справах через те, що експертні дослідження всупереч ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» проведені не в державних експертних установах, а в установах, які є

об'єктами комунальної власності [1]. Такий стан речей заважає реалізації права осіб на справедливе правосуддя та не відповідає принципу змагальності судочинства, коли кожна зі сторін може залучити обраного нею експерта (в т. ч. – приватного) для самостійного надання суду доказів. Це спонукає потерпілих від злочинів звертатися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) за відновленням своїх прав, оскільки рішення ЄСПЛ в Україні є обов'язковими для виконання. На сьогодні понад 500 таких рішень перебувають на контролі Ради Європи щодо їхнього виконання Україною. Більшість із цих рішень стосуються проблем в правовій системі України, які мають бути вирішені шляхом ухвалення законів, інституційних та інших практичних змін. [2]

Нами виявлено 19 рішень ЄСПЛ за заявами громадян України проти України, в яких було наголошено про недоліки у діяльності правоохоронних органів і судів щодо розслідування злочинів та справедливого розгляду справ, пов'язаних з порушенням прав людини. В окремих рішеннях ЄСПЛ прямо вказано на неповноту та неточність результатів судової-медичного дослідження тілесних ушкоджень затриманих осіб, а також про неприпустиме ігнорування співробітниками правоохоронних органів і судом важливих джерел доказів – висновків альтернативних судово-медичних експертиз, виконаних приватними судово-медичними експертами. Зокрема, у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» суд визнав порушення прав потерпілих на залучення незалежного судово-медичного експерта та прийняв рішення на користь заявників, зазначивши, що мало місце порушення ст. 3 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування свідчень заявника про його катування працівниками міліції. [3]

Існуючий в Україні механізм залучення експерта сторонами кримінального провадження не дозволяє їм самостійно обрати найбільш кваліфікованого фахівця. На практиці зазвичай слідчий (суддя) надає доручення на проведення експертизи не конкретному експерту, а в спеціалізовану експертну установу. Керівник такої установи та/або керівник її структурного підрозділу особисто призначає судового експерта без узгодження зі слідчим (судом) та сторонами кримінального провадження, перевищуючи свої повноваження і виконуючи фактично функції суду з призначення експерта у справі. У Постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України зазначено, що через таке призначення експерта керівник експертної установи позбавляє можливості суд встановити факти, які свідчать про відсутність залежності експерта від обвинуваченого, потерпілого та про відсутність підстав для його відводу відповідно до КПК України та ст. 11 Закону України «Про судову експертизу». Негативним наслідком таких дій є й те, що відомості про судового експерта доводяться до відома учасників судочинства при ознайомленні з Висновком експерта після закінчення експертного дослідження, а не до його початку. У Постанові наголошено на тому, що залучення експерта має відбуватися з дотриманням права

обвинуваченого (підсудного) на захист, якому належить право заявити відвід експерту і просити про залучення експерта з числа вказаних ним осіб [4].

В Україні окрім існування заборони недержавним експертам здійснювати судово-експертну діяльність існує й заборона на рецензування висновку державного судового експерта особою, яка не є працівником державної експертної установи. Проте, науковці, правозахисники і адвокати, навпаки, наголошують на тому, що висновки експерта (в т. ч. – приватного) і рецензії на них, отримані на замовлення сторони захисту або потерпілого, мають бути визнані письмовими доказами у кримінальному, господарському, адміністративному та цивільному судочинстві [5]. На нашу думку, зазначене є справедливим і відповідає національним законодавствам країн-членів ЄС. Наприклад, у Польщі під час оцінки висновку судового експерта уповноважені особи зазвичай звертаються до спеціалістів або експертів (у тому числі приватних) з метою встановлення його об'єктивності, обґрунтованості, повноти дослідження та ін. [6]. Це допомагає з'ясувати причинно-наслідковий зв'язок між виявленими ознаками об'єкта експертизи і встановлюваним фактом, а також надає підстави для визначення належності, допустимості, достовірності і достатності висновку експерта як джерела доказів.

Для забезпечення рівних прав сторін кримінального провадження у збиранні доказів шляхом використання спеціальних знань сторони захисту необхідно надати право на самостійне залучення обраного нею експерта або рецензента експертного висновку (у тому числі - приватного), заявляти відвід експерту і рецензенту, ініціювати призначення експерта чи рецензента з числа вказаних стороною осіб, а рецензії на висновки експертів мають визнаватися письмовими доказами (джерелами доказів). Саме такий підхід до формування доказової бази при розслідуванні злочинів може забезпечити сторонам кримінального провадження рівні права і можливості у збиранні доказів шляхом використання спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві : Постанова пленуму ВССУ. URL: <https://zakon.osmark.com.ua/uzaqal'nennya-vssu-sudovi-ekspertizi/> (дата звернення: 01.12.2019).

2. Україна програла рекордну кількість справ у ЄСПЛ. UA.NEWS. 04.11.2019. URL: <https://ua.news/ua/ukrayna-proygrala-rekordnoe-kolychestvo-del-v-espch/> (дата звернення: 01.12.2019).

3. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine. (Application no. 42310/04). European Court of Human Rights, International Courts; Decision, Causa on 21.04.2011. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/030430/> (дата звернення: 01.12.2019).

4. Узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві : Постанова пленуму ВССУ/ URL: <https://zakon.osmark.com.ua/узагальнення-вссу-судові-експертизи/>.

5. Бучинський Йосип. 2019. Рецензія на висновок експерта — баласт чи рятувальний круг для бізнесу? Всеукраїнське щотижневє юридичне видання. 12.02.2019. №7 (661). URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/recenziya-na-visnovok-eksperta--balast-chi-ryatuvalniy-krug-dlya-biznesu.html>

6. Bronowska K. Teoretyczne zagadnienia kontroli ekspertyzy i oceny opinii biegłego. Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestepczosci: Ksiega Pamiatkowa dedykowana Profesorowi Mirosławowi Owocowi. Poznan. 2008. P. 115.

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Костянтин Анатолійович АВТУХОВ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри кримінології та КВП Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

Ірина Станіславівна ЯКОВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України

Основними міжнародними нормативними актами, що регламентують діяльність установ виконання покарань та поводження з ув'язненими, є Європейські тюремні правила, розроблені Радою Європи (далі – ЄТП), та Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими, прийняті Радою Організації Об'єднаних Націй (далі – МСП). З часу прийняття у 1955 р. МСП були підтвержені прямо або опосередковано іншими міжнародними чи регіональними інститутами. Вони визнані вихідним документом для формування політики у сфері

виконання покарань законодавчими органами, судами й тюремними адміністраціями. Завдяки міжнародному визнанню МСП набули особливого статусу серед міжнародних кримінально-процесуальних інструментів. Вони стали незамінним джерелом при тлумаченні міжнародної концепції про захист прав людини і повинні бути визнані основною складовою частиною міжнародного законодавства з питань захисту прав людини. Нещодавнє прийняття оновлених МСП (Правила Мандела) лише посилили значення цього документу.

З огляду на розмаїття юридичних, соціальних, економічних і географічних умов зрозуміло, що не всі правила можна застосовувати повсюди і водночас. Вони повинні, однак, покликати до життя постійне прагнення до подолання практичних труднощів, що стоять на шляху їх здійснення, оскільки загалом відбивають ті мінімальні умови, які ООН вважає прийнятними. І хоча «...правила не мають на меті детально описати взірцеву систему пенітенціарних установ, а призначені лише для того, щоб на основі загальновизнаних досягнень сучасної думки і з урахуванням найкращих у наш час систем викласти те, що звичайно вважається правильним з принципового і практичного поглядів у гаузі поводження з ув'язненими та в управлінні установами», саме через такий підхід встановлені у них положення можуть бути узяті за основу при розробці критеріїв оцінки ефективності діяльності ДКВС України, бо МСП являють собою не що інше, як мінімальні умови, котрі розглядаються ООН як прийнятні.

Подібною є сфера дії та застосування (а також значення) ЄТП, які є регіональним міжнародно-правовим актом спеціального значення, що дещо деталізує загальні положення МСП. Характерною рисою ЄТП є їх безпосередньо «управлінська» спрямованість (чого немає, приміром, у МСП). Усі найбільш важливі питання виконання позбавлення волі розглядаються в ЄТП крізь призму ефективного управління місцями позбавлення волі. ЄТП звернені в першу чергу до адміністрації цих установ, роблять акцент на відповідальності тюремної адміністрації, а не на безпосередньому захисті прав окремих засуджених. Разом з тим підкреслюється й той факт, що при досягненні ефективного тюремного управління захист прав і законних інтересів ув'язнених не повинен послаблюватись. Звідси випливає, що ЄТП розглядають ефективність діяльності системи виконання кримінальних покарань через призму ефективного управління відповідними установами, що, у свою чергу, визначається в контексті прав людини.

Необхідно звернути увагу й на принципові відмінності в оцінці ефективності управління місцями позбавлення волі у зазначених актах. Зокрема, аналіз МСП дозволяє стверджувати, що основним критерієм оцінки ефективності діяльності тюрми визнається показник виправлення та ресоціалізації засуджених. Так, у Правилі 58 (попередньої редакції) зазначалось, що мети захисту суспільства можна досягти лише у тому випадку, якщо після відбуття призначеного строку ув'язнення та після повернення до нормального життя в суспільстві правопорушник є не тільки готовим, а й здатним підкорюватись законодавству та

забезпечувати своє існування. Подібне ставлення до кінцевої мети діяльності установ виконання покарань відмічається протягом майже всього часу їх існування як у СРСР та незалежній Україні, так і в інших країнах. Зокрема, більшість науковців та теперішніх керівників ДКВС України наголошують, що саме виправлення засуджених являє собою один з головних показників успішності (а значить, й ефективності) діяльності установ виконання покарань, а вимірюється він кількістю випадків рецидиву злочинів з боку осіб, які звільнені з місць позбавлення чи обмеження волі. Практично майже ніколи не говориться про те, що рецидив є свідченням відторгнення суспільством колишнього засудженого. Потрібно бути не лише освіченим, мати своє місце на землі, опору у рідних, а й мати виключно розвинуте почуття власної гідності та відповідальності, щоб, не входячи у конфлікт із законом, «протриматись» на свободі.

Уявлення про критерії, за якими оцінюється в більшості інших країн ефективність діяльності подібних до ДКВС України структур, можна отримати, вивчивши питання, що підлягають оцінці при проведенні перевірок й інспектувань, складанні звітів про діяльність у певний проміжок часу. Так, в Англії та Уельсі будь-який процес, спрямований на поліпшення стану справ у в'язницях, починається з оцінки таких питань:

- 1) поводження; одиночне ув'язнення; засоби стримування;
- 2) засоби захисту – огляди; процедури подання скарг; дисциплінарні стягнення; журнали; розмежування різних категорій ув'язнених;
- 3) матеріальні умови – харчування; освітлення та вентиляція; особиста гігієна; санітарні умови; одяг та спальні принадлежності; переповненість камер;
- 4) режими та заняття – контакти із зовнішнім світом; прогулянки на свіжому повітрі; освіта; вільний час; релігія; корисна праця;
- 5) медичне обслуговування – отримання медичного обслуговування; медичне обслуговування жінок; трансмісивні хвороби; медичний персонал;
- 6) тюремний персонал – загальні положення; підготовка персоналу.

Подібні показники є характерними й для інших країн Європи. Ми мали можливість особистого ознайомлення з практикою виконання покарань у Великій Британії, Швейцарії та Норвегії. За визначенням фахівців Королівства Норвегія, яке знайшло своє відображення у керівних документах, основною ідеєю збалансованої кримінально-виконавчої політики є теза, що вирішальним для успішної боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки в суспільстві є «застосування покарання, яке діє». Визначення міри покарання повинно сприяти зменшенню ймовірності рецидиву та вчинення нових злочинів. Діяльність кримінально-виконавчої служби базується на п'яти основних принципах: 1) мета покарання – «у слові закону», у зміні засудженого; 2) гуманність; 3) законність; 4) рівність перед законом; 5) відбув покарання – розраховувався із суспільством. Дотримується також принцип нормалізації перебування у в'язниці, тобто наближення умов перебування до нормального життя. Водночас уряд всіляко пропагує та

впроваджує принцип «гарантії повернення до нормального життя» та визнає існування тісного зв'язку між поглядами на причини злочину та ставленням до ув'язненого. Що ж стосується мети саме покарання у виді позбавлення волі, то вона одна – безпосереднє позбавлення волі, без будь-яких інших обмежень у правах або позбавлення людської гідності.

Забезпечення безпеки в суспільстві є головною метою політики уряду в галузі правоохорони. Ця мета визначає межі діяльності з виконання покарань та соціальної реабілітації. Разом із тим робота із забезпечення належного рівня безпеки в кримінально-виконавчій сфері не повинна призводити до невиправдано високого рівня контролю над всіма засудженими та ув'язненими. Лише дуже невелика група засуджених становить реальну загрозу для суспільства та окремих громадян. Ніхто з числа засуджених не повинен відбувати покарання у більш жорстких умовах або піддаватися більш суворим обмеженням, ніж це реально необхідно. Можливості вчинення нових злочинів у період відбування покарання є незначними при достатньо високому рівні безпеки. Тим не менше тривале тюремне ув'язнення з високим рівнем безпеки та подальший різкий перехід до життя на свободі може підвищити ризик рецидивного злочину після звільнення. Тому виконання покарання в умовах відкритого суспільства є більш ефективним порівняно з тюремним ув'язненням та веде в подальшому до більш високого рівня безпеки в суспільстві.

Базуючись на тезі, що покаранням є сам факт позбавлення волі, а тюремне ув'язнення не повинно бути більш суворим, ніж це необхідно з точки зору безпеки, засудженим дозволяються у допустимому ступені соціальні контакти, які включають побачення, санкціоновані виходи з в'язниці, телефонні розмови, доступ до радіо, телебачення й газет. Усі відхилення від цього загального правила мають бути обґрунтовані. Уряд визнає, що гарантії соціальної реабілітації є відповідальністю держави. Тим не менше протягом багатьох років існувала політична згода відносно вагомості громадських організацій у роботі з повернення колишніх ув'язнених у місцеву громаду. Тому уряд закликає та заохочує громадські організації до розширення їх діяльності та співробітництва з кримінально-виконавчою службою у справах виконання гарантій соціальної реабілітації.

Наведений досвід, нажаль, не набув розповсюдження у вітчизняній діяльності ДКВС України та інших державних інституцій, однак реальний стан ефективності організації виконання покарань в Норвегії зумовлює питання доцільності його впровадження в Україні.

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ СЛУЖБОВОЇ НЕДБАЛОСТІ

Олексій В'ячеславович ВАХРУШЕВ,

*аспірант Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна*

Серед злочинів у сфері службової діяльності та діяльності з надання публічних послуг службова недбалість займає помітне місце. Хоча кримінальне правопорушення, передбачене ст. 367 КК України, не відноситься до категорії тяжких, поширеність таких діянь у практиці, на наш погляд, вимагає уваги з боку криміналістичної науки в аспекті формування відповідної окремої методики розслідування.

Протягом останніх років в Україні було зареєстровано понад п'ять тисяч кримінальних проваджень за фактами службової недбалості (2016 рік – 1404, 2017 рік – 1239, 2018 рік – 1559, 10 місяців 2019 року – 1157). Ці кримінальні правопорушення нерідко вчиняються у сукупності з іншими, більш тяжкими злочинами. Крім того, значна кількість таких посягань сумарно завдають значної матеріальної шкоди. При цьому під час їх розслідування слідчі стикаються з певними труднощами. Це підтверджується, наприклад, тією обставиною, що з 1559 кримінальних проваджень, зареєстрованих у 2018 році, про підозру було повідомлено лише 266 особам. У тому ж році було закрито 840 проваджень, а залишилось без прийнятого процесуального рішення 1309 проваджень. Отже, розроблення окремої криміналістичної методики розслідування службової недбалості сприятиме наданню слідчим і прокурорам дієвих рекомендацій, спрямованих на поліпшення стану справ за даним напрямом.

Важливою теоретичною передумовою побудови окремих методик розслідування є криміналістична класифікація злочинів. Вона доповнює кримінально-правову класифікацію, адже, крім кримінально-правової ознаки, враховує ще й особливості механізмів певних злочинних посягань, що сприяє розробленню практично-спрямованих рекомендацій з досудового розслідування різних видів і груп кримінальних правопорушень.

За ознакою кримінально-правової класифікації методику розслідування службової недбалості слід відносити до числа видових криміналістичних методик, оскільки вона охоплює діяння, відповідальність за вчинення якого передбачена однією нормою КК України (ст. 367). Проте розповсюдження фактів службової недбалості у різних сферах суспільного життя засвідчує значну варіативність тих елементів механізму злочину, які мають криміналістичне значення. Зокрема це стосується способів і слідів кримінального правопорушення, особи злочинців, особливостей місця, часу й обстановки протиправних діянь.

Таким чином, у криміналістичному сенсі будуть відрізнятися механізми службової недбалості під час ведення різних видів підприємницької, банківської діяльності, управління державними органами, здійснення державних закупівель, виконання контролюючих функцій тощо. Тому побудова криміналістичної класифікації окремих різновидів службової недбалості сприятиме впорядкуванню наукових уявлень щодо цього злочину, а значить і формуванню більш конкретних методико-криміналістичних рекомендацій з його розслідування.

Основним критерієм криміналістичної класифікації службової недбалості, на нашу думку, мають бути обрані найбільш вагомими ознаки механізму зазначеного злочину. Зокрема, з урахуванням сьогоденного стану злочинної діяльності цього типу вважаємо доцільним виокремити такі підстави її систематизації як сфера діяльності, де відбувається службова недбалість, її місце в загальному механізмі злочинної діяльності й характер спричинених наслідків.

Залежно від сфери діяльності, де мала місце службова недбалість, можна виокремити: 1) службову недбалість при розпорядженні бюджетними коштами, іншим державним і комунальним майном; 2) службову недбалість в організації господарської діяльності державних і комунальних підприємств (у галузі транспорту та зв'язку, паливно-енергетичного комплексу, військово-промислового комплексу, лісового господарства, житлово-комунальній сфері тощо); 3) службову недбалість у сфері земельних відносин; 4) службову недбалість у поточній фінансово-господарській діяльності підприємств, установ і організацій; 5) службову недбалість у сфері соціального захисту населення; 6) службову недбалість у сфері медичної та фармацевтичної діяльності; 7) службову недбалість у сфері податкової та митної діяльності; 8) службову недбалість у кредитно-фінансовій і банківській сфері; 9) службову недбалість у сфері надання адміністративних послуг, виконання судових рішень, реєстраційної діяльності тощо.

Залежно від місця в механізмі злочинної діяльності є можливість диференціювати два основні різновиди службової недбалості: 1) службова недбалість, не пов'язана із вчиненням інших злочинів; 2) службова недбалість, пов'язана із вчиненням інших, більш тяжких, злочинів.

Для механізму службової недбалості першого різновиду є характерним звичайне невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків службовими особами в ході здійснення господарської й управлінської діяльності, пов'язаної з розпорядженням коштами і майном підприємства, установи чи організації, чи виконання інших службових функцій.

Другий тип службової недбалості є більш складним для виявлення та розслідування, оскільки в цих випадках мова йде про не просто про способи необережного злочину, а про технології злочинної діяльності, в яких безпосередньо службова недбалість займає допоміжне (підпорядковане) місце. У цих технологіях головними є умисні корисливі економічні злочини, спрямовані на збагачення. Тут можуть діяти

організовані групи, злочинні організації, що займаються привласненням майна шляхом зловживання службовим становищем, шахрайством, ухиленням від сплати податків тощо. Водночас прояви службової недбалості сприяють полегшенню реалізації відповідних злочинних технологій.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що криміналістична класифікація службової недбалості може бути побудована у залежності від різних критеріїв, головними з яких видаються сфера професійної діяльності правопорушників і зв'язки з іншими, більш тяжкими, злочинами. Застосування цих підстав і формування відповідної системи службової недбалості сприятиме розробленню як загальної видової методики розслідування злочину, передбаченого ст. 367 КК України, так і створення підвидових і вдосконалення міжвидових методик розслідування різних категорій злочинів, пов'язаних із проявами службової недбалості.

ЧИННИКИ НЕЗАКОННОГО ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ (КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Дар'я Ігорівна ВЕРЬОВКІНА,

*студентка Національного
аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Науковий керівник: *Голубов А. Є.,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри
права Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Україна посідає одне із перших місць за запасами бурштину. З нього легко можна виробляти коштовні ювелірні вироби та прикраси. Саме тому він користується таким попитом на ринку дорогоцінних каменів. Відповідно до Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 р. та постанови КМУ від 12.12.1994 р. № 827 «Про затвердження переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» бурштин входить до корисних копалин загальнодержавного значення та є дорогоцінним камінням органогенного утворення [1; 2]. Суспільні відносини, які виникають з приводу видобування бурштину, пов'язані із використанням надр, а їх охорона забезпечується завдяки нормам

КУПАП та КК України. Так, у законодавстві України за порушення вимог щодо охорони надр передбачена адміністративна (ст. 57 «Порушення вимог щодо охорони надр» КУПАП) та кримінальна (ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр» КК України) відповідальність. Уведення юридичної відповідальності за правопорушення у цій сфері спрямовано на забезпечення раціонального використання надр, їх охорону та охорону навколишнього природного середовища. Однак, як свідчать експертні дані, щорічний загальний обсяг нелегального видобутку бурштину на сьогодні приблизно становить 300 тонн, що в грошовому еквіваленті дорівнює 200-300 мільйонів доларів [3]. Що ж спричиняє таку активну протиправну діяльність в окремих регіонах Волинської, Житомирської та Рівненської областей?

Як вважається до числа основних причин та умов, які сприяють поширеності незаконного видобування бурштину, можна віднести цілу низку чинників. Це різні за своєю природою явища, але всіх їх об'єднує те, що у своїй сукупності вони призводять не тільки до продовження протиправної діяльності щодо видобування бурштину, а й спричиняють зростання рівня злочинності у цій сфері. Як вважається, залежно від змісту та характеру впливу на виникнення та поширення вказаного явища їх можна об'єднати у такі групи: економічні чинники, соціальні чинники, організаційні чинники та правові.

Так, до економічних чинників незаконного видобування бурштину можна віднести наступні причини та умови: невелика глибина залягання бурштину; низькі собівартість виготовлення знарядь та засобів видобування бурштину; технологія видобування бурштину являється не надто складною; високі ціни на бурштин на чорному ринку (зокрема, за один кілограм бурштинового каменю платять (оптова ціна старателів перекупщикам) \$3200-\$3700/кг, оптова ціна перекупщиків покупцям у Польщі \$3400 - \$4200/кг, а легальна ціна українського бурштину у Польщі \$3650 - \$5500/кг [4]). Саме тому незаконне видобування бурштину є однією з найбільших проблем нашої країни.

Стосовно соціальних чинників, то ними слід вважати те, що багато осіб, які мешкають на території, на яких можна видобувати бурштин, мають низький матеріальний статок, а тому то вимушені нелегально видобувати бурштин-сирець. Також порівняно із більшістю інших регіонів країни існує високий рівень безробіття у Волинській (12,6 %), Житомирській (10,9 %), Рівненській (10,5 %) областях, хоча середній рівень безробіття по Україні становив у I квартал 2019 року 9,2% [5].

Щодо організаційних чинників, то до їх числа варто віднести відсутність прозорої процедури отримання спеціального дозволу для легального видобування бурштину та важкість отримання дозволів на користування надрами, що також є запорукою систематичного незаконного його видобування та отримання доходів від такої діяльності. Наслідками цього є те, що на офіційному ринку працює лише 9 підприємств, які мають 18 спецдозволів на користування бурштиноносними надрами [6].

Нарешті, чинниками правового характеру, які зумовляють поширення нелегального видобутку бурштину слід вважати: бездіяльність органів правопорядку з подолання діяльності злочинних груп; корупцію у сфері незаконного видобування бурштину, яка діє на всіх рівнях гілок влади. Так, у 2017 році НАБУ разом з Антикорупційною прокуратурою України та ФБР США викрили двох депутатів Верховної ради України VIII скликання, а також їхніх помічників, на отриманні неправомірної вигоди за внесення змін до законопроектів про видобуток бурштину. За даними слідства, депутат мав допомогти підприємцю вирішити питання з отриманням ліцензії на видобуток бурштину, а також просування змін до законодавства, а в рамках розслідування затримано 6 осіб [7]. Причому, саме правові чинники переважно мають наслідком зростання рівня злочинності у сфері незаконного видобування бурштину-сирцю.

Також до числа правових чинників, що, на наш погляд, не сприяють зниженню рівня злочинності у сфері незаконного видобування бурштину-сирцю, слід віднести і недостатню ефективність індивідуальної та загальної превенції кримінально-правової норми, передбаченої ст. 240 КК України «Порушення правил охорони або використання надр». Нагадаємо, що санкція цієї статті передбачає штраф у розмірі від трьохсот до шестисот (ч. 1) або від чотирьохсот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 2), або обмеженням волі від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 3), або позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років (ч. 4). Слід відмітити, що такі санкції у вигляді штрафу чи позбавлення волі на такий короткий строк дозволяють через деякий час особам продовжувати незаконну діяльність. Незадовільними є також і заходи з боку держави та її уповноважених органів щодо усунення причин та умов, які сприяють незаконному видобутку бурштину. Саме тому слід підтримати запропоновані зміну у законодавстві щодо встановлення кримінальної відповідальності за незаконний видобуток, збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення, переробку корисних копалин, законність походження яких не підтверджується відповідними документами та за ухилення від рекультивациі земель, що передбачено законопроектом за № 2240 [8].

Підсумовуючи наведене, визначимо, що до числа основних факторів, які є причинами та умовами, які сприяють незаконному видобутку бурштину, слід віднести: корупцію у сфері видобування бурштину, яка діє на всіх рівнях гілок влади; незначну частку підприємств, які працюють на офіційному ринку та мають спецдозволи на користування бурштиноносними надрами та важкість отримання дозволів на користування надрами; високий рівень безробіття серед населення територій, на яких видобувається бурштин, та його низький матеріальний стан. Усунення цих чинників передбачає необхідність вжиття комплексу заходів правового, організаційного, соціально-економічного характеру щодо зміни ситуації як в частині належного правового забезпечення діяльності з видобутку бурштину, так і

запобіганню випадкам залучення місцевих жителів до незаконного його видобування. Окремим кроком щодо протидії незаконному видобутку бурштину слід вважати посилення кримінальної відповідальності за порушення правил охорони надр, що у поєднанні із ліквідацією організованих злочинних організацій, які покривають нелегальний видобуток і контрабанду бурштину, має знизити рівень криміногенної ситуації у цій сфері та привести до покращення ситуації із раціональним використанням надр, їх охороною та охороною навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закону України від 18.11.1997р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр> (дата звернення: 01.12.2019).
2. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення: Постанова КМУ від 12.12.1994 р. № 827. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/827-94-п> (дата звернення: 01.12.2019).
3. «Янтарна трагедія» України: чи вдасться побороти нелегальний видобуток бурштину? URL: <https://stopcor.org/yantarna-tragediya-ukrayini-chi-vdastsya-poboroti-nelegalniy-vidobutok-burshtinu> (дата звернення: 01.12.2019).
4. Величко А. Лихоманка: як живеться бурштиношукачам на клондайку і поза ним. URL: <http://texty.org.ua/d/amber/> (дата звернення: 01.12.2019).
5. Безробіття в Україні та світі: I квартал 2019 року. URL: <http://edclub.com.ua/analityka/bezrobittya-v-ukrayini-ta-sviti-i-kvartal-2019-roku> (дата звернення: 01.12.2019).
6. Державна служба геології та надр України. URL: <http://geo.gov.ua/old/novyna/v-ukrayini-lyshe-devyat-pidpruyemstv-legalno-pracyuyut-na-rynku-burshtynu> (дата звернення: 01.12.2019).
7. НАБУ разом з ФБР викрила «кришування» бурштино-копачів нардепами». URL: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/77316/NABU_razom_z_FBR_vykryla_kryshuvanna_burshtynokopachiv (дата звернення: 01.12.2019).
8. Прийнято за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо урегулювання питання видобутку бурштину»: Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. 12 листопада 2019, 14:01. URL: <https://iportal.rada.gov.ua/news/Novyny/184275.html> (дата звернення: 01.12.2019).

ПОНЯТТЯ «ВИКОНАВЕЦЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Алла Сергіївна ГОЛОВКО,

*студентка 2 курсу магістратури
Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Сьогодні вітчизняне кримінальне законодавство розвивається у напрямі гармонізації із законодавством європейських держав. Цей процес вимагає від нашої держави дотримання загальновизнаних стандартів з прав людини і громадянина, сприйняття базових міжнародних принципів у боротьбі зі злочинністю. Додатково також вивчається досвід країн так званого «близького зарубіжжя».

Що стосується інституту співучасті, то важливим аспектом є остаточне визначення ознак виконавця кримінального правопорушення у порівнянні з вирішенням цього питання у законодавстві інших держав.

Ознаки співучасників, у тому числі й на підставі зарубіжного кримінального законодавства, досліджували такі вітчизняні вчені, як Н. О. Гуророва, А. Ф. Зелінський, І. О. Зінченко, О. О. Кваша, А. П. Козлов, В. О. Навроцький, Р. С. Орловський, А. Н. Трайнін, Д. М. Харко та ін.

Як відомо, за Кримінальним кодексом України (далі - ККУ) виконавцем кримінального правопорушення є:

- особа, яка безпосередньо вчинила делікт (виконавець) ;
- особа, яка безпосередньо брала участь у вчиненні делікту спільно з іншими особами (співвиконавець);
- особа, яка вчинила делікт шляхом використання осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності (посередній виконавець) [1, с. 182-183].

Отже, розглянемо особливості визначення поняття «виконавець» у законодавстві зарубіжних держав. Наприклад, відповідно до англійської кримінально-правової доктрини виконавцем вважається той, хто безпосередньо, особисто вчиняє кримінальне правопорушення. При цьому виконавцями одного й того самого делікту можуть бути як особи, що разом виконують усі дії, які утворюють це діяння, так і особи, кожна з яких виконує лише частину об'єктивної сторони. Припускається, що всі учасники групового делікту несуть колективну відповідальність за його наслідки і визнаються однаковою мірою його виконавцями. Виконавець - це також особа, яка вчинила кримінальне правопорушення «за допомогою неживої сили або через невинного посередника», тобто до визначення включається і опосередковане виконавство. Тому фізична присутність на місці вчинення делікту не вважається обов'язковою умовою для визнання особи виконавцем. Виконавцем також є особа, яка

сприяла кримінальному правопорушенню в момент його вчинення. Саме критерій сприяння делікт в момент його вчинення, а не зміст самого сприяння, є істотним для визнання особи виконавцем [2, с. 210] .

Згідно з ч. 3 ст. 16 Кримінального кодексу Республіки Білорусь виконавцем визнається особа, яка безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення, або безпосередньо брала участь у його вчиненні спільно з іншими особами, або вчинила делікт шляхом використання інших осіб, що не підлягають відповідно до закону кримінальній відповідальності, або які вчинили кримінальне правопорушення з необережності [3, с. 451] . Останній вид виконавця є принциповою відмінністю норми кримінального законодавства Республіки Білорусь від подібної норми ККУ.

За змістом ч. 2 ст. 28 Кримінального кодексу Республіки Казахстан виконавцем визнається особа, що вчинила кримінальне правопорушення безпосередньо або брала безпосередню участь у його вчиненні спільно з іншими особами (співвиконавцями), а також особа, що вчинила делікт шляхом використання інших осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності внаслідок віку, неосудності або інших обставин, передбачених цим Кодексом, або шляхом використання осіб, що вчинили діяння з необережності [3, с. 452] . Тут ми бачимо часткове дублювання норми з Кримінального кодексу Республіки Білорусь - з'являється критерій, пов'язаний із необережною формою вини виконавця.

Ст. 22 Кримінального кодексу Грузії, яка визначає виконавця (співвиконавця) кримінального правопорушення, майже повторює зміст норм кримінального права вищезазначених країн, що утворилися при розпаді СРСР. Але у ст. 24 «Види співучасників» зазначається лише про організатора, підбурювача та пособника. Практично поняття «виконавець» в кримінальному законі Грузії ототожнюється із поняттям «суб'єкт кримінального правопорушення», а поняття «співвиконавець» чітко відмежовується від поняття «співучасник».

Визначення поняття виконавця делікту за Кримінальним кодексом Литовської Республіки є подібним до відповідних норм кримінального законодавства Російської Федерації, України, Республіки Молдови тощо. Відповідно до ч. 3 ст. 24 Кримінального кодексу Литовської Республіки виконавцем кримінального правопорушення є особа, що вчинила діяння безпосередньо або за допомогою осіб, що відповідно до ст. 13 цього Кодексу не підлягають кримінальній відповідальності через свій вік, або за допомогою інших осіб, що не несуть кримінальної відповідальності.

У Латвійській Республіці законодавець так само відмовився від визнання виконавця (співвиконавця) співучасником. Виконавець кримінального правопорушення не згадується у переліку співучасників, наведеному у ст. 20 КК Латвійської Республіки. У ч.1 ст. 20 співучасть визначена як свідомо дія або бездіяльність, шляхом якої особа (співучасник) спільно з іншою особою (виконавцем) брала участь у вчиненні умисного злочинного діяння, але сама не була його безпосереднім виконавцем.

У ст. 38 Кримінального кодексу Естонської Республіки згадується про вчинення делікту групою осіб як про обставину, що обтяжує покарання. При цьому поняття «групи осіб» або «спільного вчинення кримінального правопорушення» не розкривається. Лише в Особливій частині КК вперше згадується про співучасть, як про обставину, що обтяжує відповідальність. Це можна пояснити тим, що кримінальне законодавство Естонської Республіки зазнало впливу норм кримінального права деяких європейських країн (Федеративної Республіки Німеччини, Фінляндії, Королівства Швеції тощо) [3, с. 452-454] .

Таким чином, можна зробити висновок, що залежно від правової системи, територіальної наближеності, міжкультурних зв'язків у кримінальному законодавстві різних держав наводяться власні особливості визначення поняття «виконавець кримінального правопорушення». Колишні пострадянські держави, у тому числі й Україна, мають схожу термінологію, а ті країни, які зазнають «європейського» впливу, можуть застосовувати інші критерії, відмінні, зокрема, від тих, що встановив український законодавець.

Список використаних джерел:

1. Орловський Р. С. Виконавець як вид співучасника у злочині. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4, т. 2. С. 181-186
2. Зінченко І. О. Співучасть у злочині за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 205-216
3. Харько Д. М. Особливості визначення поняття «виконавець (співвиконавець) злочину» за кримінальним законодавством країн пострадянського простору. *Держава і право*. 2012. № 56. С. 450-455

**ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИКОНАННЯ ПІДОЗРЮВАНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ**

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, доцент кафедри
права Національного аерокосмічного
університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Виконання слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом завдань кримінального провадження, передбачених у ст. 2 КПК України, хоча і має власну специфіку, але безумовно повинно здійснюватися з дотриманням як пріоритету у їхній діяльності положень ст. 3 Конституції України. Так, це насамперед стосується здійснення вказаним посадовими особами держави завдання з охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також завдання, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Реалізація цих завдань у кримінальному провадженні особливо актуальною є при вирішенні питання про застосування процесуального примусу у вигляді запобіжних заходів.

В тезах наукової доповіді автором обґрунтовується висновок, що закріплена у чинному КПК України модель заходів забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, хоча і заснована на гуманних, демократичних засадах (гл. 2 КПК України), але не позбавлена певного обвинувального ухилу, зокрема не до кінця забезпечує реалізацію вимог ч. 5 ст. 16 КПК України. Це має наслідком те, що така модель все ж таки надає перевагу застосуванню до цих учасників кримінального провадження методів примусового характеру (заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів), а не методів переконання, інформаційного впливу, рекомендації. За такого підходу у КПК України виникає ситуація, коли зокрема до підозрюваного слідчий, прокурор у переважній більшості випадків фактично безальтернативно мають застосовувати на стадії досудового розслідування заходи примусового характеру (запобіжні заходи), навіть такі, що містять мінімальний ступінь обмежень прав та свобод цих учасників просу. На думку автора, це як раз і є фактично узаконеною в КПК України ситуацією піддання особи необґрунтованому процесуальному примусу. В певній частині це віднайшло своє підтвердження у аналізі правозастосовної практики територіальних органів досудового розслідування.

Обґрунтуємо нашу позицію. Так, ч. 7 ст. 42 КПК України закріплено відповідні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого. З метою належного виконання обов'язків цим особам вручається пам'ятка про їх процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою,

яка здійснює таке повідомлення (ч. 8 ст. 42 КПК України). Як відомо, за невиконання цих обов'язків до підозрюваного, обвинуваченого застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження (привід та накладення грошового стягнення), а з попереджувальною метою запобіжні заходи (ч. 1 ст. 177 КПК України), у тому числі запобіжний захід може бути замінений на більш суворий.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 142 КПК України якщо, наприклад, підозрюваний, який зобов'язаний з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, був викликаний у встановленому КПК України порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явиться без поважних причин або не повідомить про причини свого неприбуття, слідчий суддя постановляє ухвалу про здійснення приводу такого підозрюваного. У свою чергу, грошове стягнення відповідно до ч. 1 ст. 144 КПК України може бути накладено на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання процесуальних обов'язків. Тобто ці заходи (привід та грошове стягнення) застосовуються до підозрюваного за фактом невиконання покладених на нього обов'язків.

У іншому випадку, з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам небажаної поведінки до них можуть бути застосовані, в порядку (ст. ст. 184, 186, 193, 194 КПК України) та на підставах (ч. 2 ст. 177 КПК України) визначених КПК України, запобіжні заходи. Останні, як відомо, є ні чим іншим як заходам процесуального примусу, адже вони застосовуються всупереч волі особи та тягнуть за собою покладання на неї обтяжень у вигляді обов'язків, передбачених ч.ч. 5, 6 ст. 194 КПК України. А що робити, у ситуації із дотриманням підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, тобто відсутністю підстав для застосування заходів забезпечення у вигляді приводу або накладення грошового стягнення. Звісно, що у цьому випадку ні які заходи забезпечення до такої особи застосовані бути не можуть.

Однак може мати місце і ситуація, коли під час кримінального провадження відсутні підстави застосування запобіжного заходу. У цьому випадку слідчий, прокурор не мають права взагалі ініціювати застосування запобіжного заходу (ч. 2 ст. 177 КПК України). Але що ж може зробити у вказаних випадках слідчий, прокурор з метою забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні? Як свідчить аналіз норм КПК України, ні яких дій або заходів на цей випадок з боку цих посадових осіб, які ведуть досудове розслідування, у кримінальному процесуальному законодавстві не передбачено. Тобто слідчий та прокурор мають обмежитися лише врученням пам'ятки про процесуальні права та обов'язки підозрюваного (ч. 8 ст. 42 КПК України). Тобто в цілому реалізується підхід, який виключає необґрунтоване застосування процесуального примусу.

Однак, є підстави вказати на те, що мають місце непоодинокі випадки, коли слідчий з власної ініціативи, або за вказівкою прокурора, під надуманим або недостатньо доведеним приводом подають клопотання про застосування бодай особистого зобов'язання. Звісно, що за відсутності достатніх підстав до застосування запобіжних заходів слідчий суддя ухвалить рішення, яке передбачено ч. 3 ст. 194 КПК України (зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом). Фактично це і є заходом по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків, який за своєю природою є засобом переконання.

Але слід відмітити, що зобов'язати підозрюваного перебувати за кожною вимогою для допиту чи участі в іншій процесуальній дії цілком може слідчий, адже таке право має слідчий, прокурор під час досудового розслідування відповідно до ст. 133 КПК України. Нагадаємо, що у КПК України 1960 року відповідно до його ст. 148 було передбачено правило, що якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування. Виникає питання, чому така здавалось би гуманна норма не отримала свого відтворення у КПК України 2012 року? Вважаємо, що це є браком законодавчої техніки. Саме тому, на погляд автора, з метою усунення вказаної колізії у питанні застосування заходів по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України, можливо вказане положення ст. 148 КПК України 1960 року відтворити ч. 3 ст. 177 КПК України.

Також до засобів забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України слід віднести засіб, який за своїм характером відповідатиме застосуванню методу інформаційного впливу. Ним слід вважати необхідність належного роз'яснення підозрюваному його обов'язків та порядку їх виконання, а також наслідків їх невиконання. Про цей факт слід відмічати у відповідному документі, яким є пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки. Але, виходячи із тексту цієї пам'ятки, слідчому або прокурору навіть не пропонується роз'яснити підозрюваному його обов'язки та пересвідчитися у тому, що вони зрозумілі підозрюваному. А про роз'яснення наслідків їх невиконання мова взагалі не йде. Хоча, на погляд автора, така дія - роз'яснення обов'язків та наслідків їх невиконання, а також пересвідчення того факту, що вони зрозумілі підозрюваному не була б зайвою. З метою удосконалення правового регулювання застосування заходів по забезпеченню виконання підозрюваним процесуальних обов'язків пропонуємо ч. 8 ст. 42 КПК України доповнити вказівкою на необхідність виконання слідчим, прокурором вказаних вище дій

інформаційно-роз'яснювального характеру, а відповідну фразу включити в текст вказаної пам'ятки.

Вважаємо, що вжиття таких заходів, насамперед, шляхом внесення відповідних змін до ст. ст. 42, 177 КПК України та пам'ятки про процесуальні права та обов'язки підозрюваного, обвинуваченого, сприятиме поширенню та належній правовій регламентації практики застосування методів переконання та інформаційного впливу як засобів забезпечення виконання підозрюваним процесуальних обов'язків у кримінальному провадженні України. Це буде дійсно сприяти виконанню таких завдань кримінального провадження як охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

У свою чергу перспективним напрямом подальших досліджень проблематики засобів забезпечення у кримінальному провадженні вважаємо питання виявлення, оцінки, а можливо і усунення факторів ризику вчинення цими особами дій, яким вони можуть порушити покладені на них процесуальні обов'язки або перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. На цей час це питання, на думку автора доповіді, у чинному кримінальному процесуальному законодавстві фактично не вирішено.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Дар'я Ігорівна КЛЕПКА,

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою Науково-
дослідного інституту вивчення
проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України*

Інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування знаходиться в стані постійного оновлення. За останній кілька років до статей Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), що регулюють оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування внесено десятки змін. Водночас варто звернути увагу, що у національному кримінальному процесуальному законодавстві лишилися положення, що потребують вдосконалення. Так, наприклад, порядок реалізації права на оскарження

рішень, дії чи бездіяльності під час досудового розслідування закріплено ст. 304 КПК. Але чинним кримінальним процесуальним законодавством України не встановлено жодних вимог до змісту та форми скарги, що викликає певні складнощі у правозастосовній практиці.

Відсутність форми скарги, як зазначають у науковій літературі, є важливою гарантією свободи оскарження. Свобода оскарження забезпечується відсутністю в законі обов'язкової форми скарги, можливістю особи, що не володіє мовою судочинства, подати скаргу на своїй рідній мові, а також тим, що громадяни звільнені від грошових витрат у зв'язку з поданням скарги [1, с. 46].

Але з іншого боку, для правильного та оперативного вирішення скарги, вона має містити той мінімум інформації, що є достатнім для ідентифікації скаржника та для розгляду цієї скарги; так, наведення причин, у зв'язку з якими принесено скаргу, включаючи вказівку на конкретні права та інтереси, порушені оскарженим рішенням або дією, все ж таки є необхідним. У протилежному випадку скаргу може бути визано безпредметною [1, с. 46-47].

С.Л. Шаренко зазначає, що питання форми та змісту має важливе значення, оскільки безпосередньо пов'язане із правильним визначенням особи, яка відповідно до закону є правомочним суб'єктом оскарження, предмета оскарження та вимог скаржника. Автор зазначає, що вимогами до форми і змісту скарги мають бути: обов'язок скаржника подати скаргу в письмовій формі, з зазначенням у вступній частині — назви суду, якому адресується скарга, повних анкетних даних скаржника, з обов'язковою вказівкою номера засобу зв'язку чи електронної адреси, адреси місця проживання, назву рішення, дії чи бездіяльності слідчого чи прокурора, що оскаржується; у мотивувальній частині — скаржник повинен викласти зміст рішення, дії чи бездіяльності, що оскаржується, з посиланням на докази, якими обґрунтовується скарга, з зазначенням норми закону, що регулює відповідні відносини; в резолютивній частині — повинен сформулювати вимогу щодо скасування рішення слідчого чи прокурора, зобов'язанні припинити дію, зобов'язанні вчинити певну дію [2, с. 47].

Скарга повинна містити підпис особи, яка її подає, та дату її подання. Обов'язковим додатком має бути копія постанови слідчого або прокурора, яка оскаржується до суду. В разі подання скарги поза межами 10-денного строку, заявник вправі подати докази, які вказують на дату отримання копії постанови або підтверджують обставини поважності причин пропуску, встановленого процесуального строку. Зазначені вимоги до форми та змісту скарги необхідно закріпити в законі, передбачивши відповідні наслідки їх недотримання, які, наприклад, можуть бути аналогічними тим, що передбачено для апеляційної скарги на вирок суду [2, с. 47].

На користь необхідності закріплення формальних вимог до скарги свідчить й практика, що склалася за останні роки. Аналіз судової практики надає підстави виокремити такі недоліки скарг, що подаються на рішення, дії чи бездіяльність: 1) відсутність відомостей щодо слідчого

чи прокурора рішення якого оскаржується та дати прийняття таких рішень; 2) відсутність відомостей щодо рішень, які оскаржують, не зазначення конкретних протиправних дій працівників органу досудового розслідування та у чому вони полягали; 3) відсутність копій оскаржуваних рішень [3]; 4) відсутність підпису скаржника [4]; 5) відсутність доказів щодо дати отримання копії оскаржуваного рішення [5].

Зазначені недоліки скарг призводять до зниження ефективності засобу захисту та нераціонального використання процесуальних ресурсів, що негативно позначається як на забезпеченні прав та законних інтересів особи, так і на ефективності досудового розслідування в цілому.

У зв'язку з чим вбачається, що вимоги до скарг що подаються на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування мають бути передбачені в КПК. Вважаємо, що такими вимогами є: назва суду, до якого подається скарга; прізвище, ім'я, по батькові скаржника; адреса, засоби зв'язку; рішення, дія або бездіяльність, що оскаржуються; особа рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржується; обґрунтування порушеного права або можливості такого порушення; підпис особи скаржника. Саме такий мінімум інформації має забезпечити здійснення ефективного судового контролю та оперативне відновлення порушених прав та законних інтересів особи.

Список використаних джерел:

1. Артамонов А. Н. Обжалование действий и решений органов расследования в досудебных стадиях российского уголовного процесса: дис. ...канд. юрид. наук. Омск, 2003. 215 с.

2. Шаренко С. А. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 5. С. 44-50.

3. Ухвала слідчого судді Бучацького районного суду Тернопільської області від 3 грудня 2013 р., судова справа № 595/2545/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35815147> (дата звернення 02.12.2019).

4. Ухвала слідчого судді Личаківського районного суду м. Львова від 21 січня 2014 р., судова справа № 1-кк/463/66/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36752834> (дата звернення 02.12.2019).

5. Ухвала слідчого судді Городоцького районного суду Хмельницької області від 17 лютого 2014 р., судова справа №672/226/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37169202> (дата звернення 02.12.2019).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІКОННИХ БЛОКІВ

Марія Володимирівна КОВАЛЕНКО,

*головний судовий експерт відділу
товарознавчих та гемологічних
досліджень Миколаївського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України*

З повсякденної практики судової товарознавчої експертизи перед експертами цієї галузі останнім часом виникають проблемні питання щодо принципів оцінки та визначення вартості віконних блоків. А саме:

- які підходи та методи використовувати під час проведення дослідження;
- які саме технічні документи/матеріали, що стосуються віконних блоків, є необхідними для складання висновку;
- чи є необхідністю залучення інших фахівців при проведенні дослідження та складання висновку?

Як бачимо, ця тема є досить сучасною, цікавою, актуальною, і такою, що потребує вирішення.

З метою з'ясування проблемних питань було проаналізовано нормативну базу з питань оцінки та державні стандарти України, вивчено поняття та термінологію, на базі яких в подальшому експертом обґрунтовується підхід та методи, які були використані під час проведення дослідження.

Національний стандарт № 1 (далі - Стандарт) є обов'язковим для застосування під час проведення оцінки майна та майнових прав (далі - майно) суб'єктами оціночної діяльності, а також особами, які відповідно до законодавства здійснюють рецензування звітів про оцінку майна.

Знос (знецінення) – втрата вартості майна порівняно з вартістю нового майна.

Вартість відтворення - визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) в сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки.

Залишкова вартість заміщення (відтворення) - вартість заміщення (відтворення) об'єкта оцінки за вируванням усіх видів зносу.

Залежно від обраних методичних підходів та методів оцінки оцінювач повинен зібрати та проаналізувати всі істотні відомості про об'єкт оцінки, відомості про технічні та інші характеристики, інформацію про стан ринку стосовно об'єкта оцінки та подібного майна, відомості про економічні характеристики об'єкта оцінки (прогнозовані та фактичні доходи і витрати від використання об'єкта оцінки, у тому числі від його найбільш ефективного використання та існуючого використання).

Кожен віконний блок – це конструкція індивідуальна, метою виготовлення якої є задоволення потреб кожного окремо взятого споживача, з врахуванням його побажань. Тому віконний блок як об'єкт оцінки можна охарактеризувати як майно, що є спеціалізованим, тому що воно є унікальним, що обумовлене спеціальним призначенням, розміром, конструкційним складом тощо. Тому першочергово здійснюється ідентифікація віконного блоку із зазначенням назви профільної системи, лінійних розмірних характеристик, конструкцій склопакетів тощо. Характеристики блоку визначено переліком технічного паспорту виробника відповідно до ДСТУ [2]. Серед цих характеристик є такі, які не є можливим встановити за допомогою звичайного візуального огляду, такі як - індекс ізоляції повітряного шуму, опір вітровому навантаженню, приведений опір теплопередачі тощо, а лише лабораторним методом, із залученням фахівця з відповідної акредитованої лабораторії, в спеціальних лабораторних умовах. Якщо результатом дослідження вищевказаної лабораторії є висновок, що досліджуваний віконний блок за своїми характеристиками та якісними показниками не відповідає вимогам стандартизації, подальше дослідження з визначенням по ньому вартості експертом-товарознавцем не проводиться.

Якщо ж досліджуваний віконний блок повністю ідентифікований, та за своїми якісними показниками відповідає вимогам ДСТУ, та є придатним для використання за призначенням, наступним етапом є пошук цінової інформації.

Через унікальність та індивідуальність конструкції віконного блоку не є доречним використовувати цінові пропозиції ринку продажу подібних виробів, які були у використанні. На думку доповідача, при визначенні вартості віконного блоку є доцільним застосувати витратний підхід та метод відтворення. Метод відтворення представляє собою калькуляцію витрат на виготовлення аналогічного нового майна. Калькуляція витрат на виготовлення аналогічного нового майна, проводиться на підставі запитів до відповідних підприємств, що за специфікою своєї роботи виготовляють аналогічну продукцію.

Після отримання калькуляції витрат проводимо відрахування від цієї суми відсотку зносу, та отримуємо внаслідок цього залишкову вартість відтворення. Відсоток зносу визначаємо на підставі підпункту 12.1.3 вищевказаного ДСТУ [2], згідно з яким виробником надається гарантія на продукцію, загальним строком служби не менше 20 років. Ці роки експлуатації вважаємо такими, що відповідають 100% повного зносу по строкам експлуатації.

Залишкова вартість заміщення (відтворення) відповідно до пункту 19 Стандарту [1] належить до неринкових видів вартості. Але, в той же час, пунктом 22 вищевказаного Стандарту [1] зазначено: «якщо умови угод щодо спеціалізованого майна, для укладання яких проводиться оцінка, відповідають вимогам, що висувуються для визначення ринкової вартості, залишкова вартість заміщення (відтворення) може дорівнювати їх ринковій вартості»

Системний аналіз цього запитання в тій частині, що для калькуляції витрат на виготовлення аналогічного нового віконного блоку використовуються реальні ринкові ціни, дає підстави для висновку вважати, що в даному випадку залишкова вартість відтворення віконного блоку буде дорівнювати його ринковій вартості.

Узагальнюючи наведене, підсумовуємо, що при визначенні вартості віконних блоків, судовому експерту з проведення товарознавчих експертиз необхідно здійснити наступні дії.

1. Ідентифікувати виріб за характеристиками, які визначені переліком технічного паспорту виробника віконного блоку. Характеристики, які не є можливим встановити за допомогою звичайного візуального огляду, визначається лабораторним методом, із залученням фахівця з відповідної акредитованої лабораторії, в спеціальних лабораторних умовах.

Якщо результатом дослідження вищевказаної лабораторії є висновок, що досліджуваний віконний блок за своїми характеристиками та якісними показниками не відповідає вимогам стандартизації, подальше дослідження з визначенням по ньому вартості експертом-товарознавцем не проводиться.

2. Здійснити офіційний пошук джерел цінової інформації для отримання калькуляції витрат на виготовлення аналогічного нового майна. Пошук проводиться на підставі запитів до відповідних підприємств, що за специфікою своєї роботи виготовляють аналогічну продукцію.

3. Застосувати метод відтворення із застосуванням коефіцієнту зносу, із розрахунку, що 100% повного зносу за строками експлуатації дорівнює 20 рокам використання віконного блоку. Результатом застосування цього коефіцієнта є визначення залишкової вартості відтворення досліджуваного віконного блоку, яка прирівнюється до його ринкової вартості.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав».
2. ДСТУ Б В. 2.6-15:2011 «Блоки віконні та дверні полівінілхлоридні. Загальні технічні умови».

АФТИСКОПІЯ, ЯК ДІЄВИЙ МЕТОД ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Іван Юрійович КОЖАКАРЬ,

*заступник завідувача відділу
криміналістичних видів досліджень
Чернівецького науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Боротьба зі злочинністю в усіх формах є одним із головних завдань в Україні. Аналіз криміногенної ситуації в державі вказує на збільшення числа злочинів, що здійснюються професійними злочинцями, яким відомий порядок пошуку та збору слідів, іншої доказової інформації. Обізнаності злочинців сприяє висвітлення роботи правоохоронних органів засобами масової інформації. Через це виникла необхідність пошуку альтернативних методів встановлення причетності особи до скоєння злочинів [1]. Одним із них є дослідження можливості якісної ідентифікації слідів шкіряного покриву різних ділянок тіла людини, що не мають папілярної будови. Зазвичай, цим напрямом займаються: гомеоскопія – прикладна галузь криміналістики та біометрія – метод автоматизованої ідентифікації людини за фізіологічними характеристиками та поведінкою. Найбільш актуальним у зазначеній трасологічній практиці є дослідження слідів вушних раковин. У цій публікації будуть проаналізовані практичні результати таких досліджень, здійснене узагальнення досвіду застосування ідентифікації осіб за вушними раковинами, обґрунтовано застосування терміну «Афтіскопія» для позначення цього виду досліджень в судово-експертній практиці.

Питаннями ідентифікації осіб по вушним раковинам займалися: Снетков В. А., Jerzy Kasprzak, Гай Ратті, С. І. Ненашева, А. І. Дворкіна, А. І. Міронова, Л. Н. Вікторова та інші. Цей вид дослідження розвивався у Радянському Союзі, країнах Західної Європи і Північної Америки. Після розпаду радянської держави є понині актуальним на Заході.

Коли методика дослідження слідів вушних раковин почала виокремлюватися у окрему галузь трасології, її позначили термінами «Отоскопія» [2], «Криміналістичне отоскопіювання» [5]. Але ця назва має семантичну суперечність – терміни «Отоскопія», «Отоскопіювання», окрім криміналістичного змісту, означають також медичну, інструментальну діагностику органів слуху [4]. Навіть, запропонований О. С. Узловою, термін «Криміналістичне отоскопіювання» [5] є суперечним, бо стосується специфіки судово-медичної експертизи (огляд органів слуху фігурантів судових справ), а не виключно судової трасології. Тому назву варто змінити, наприклад, на «Афтіскопія» (з грецької αῦτι – «вухо», οκοπέω – «слідувати», «йти»). Подібний крок дозволить, на нашу думку, вирішити семантичні двозначності у термінології.

Класифікація за ознаками. Враховуючи основні положення вчення про зовнішність людини, можна назвати загальні та окремі ознаки,

якими характеризуються сліди вушних раковин людини. До загальних слідів віднести: місце положення крайніх нижніх точок слідів та експериментальних відбитків вушних раковин; ширина та висота вушних раковин; форма вушних раковин (округла, овальна, трикутна, трапецевидна та багатокутна), кут нахилу центральної осьової вушної раковини, та інші [3]. До окремих слідів віднести: форма краю елемента вушної раковини, контур завитка, контур протизавитка, контур козелка, контур протикозелка, форма частин елементів вушної раковини, кути центральних осьових контурів елементів вушних раковин та форма деталей будови мережі шкіри вушної раковини (боріздок, зморшок, складок, шкіряних полів, пор та вивідних протоків сальних залоз) [2] та інші.

Найбільш ефективно застосування цього методу показало себе при розслідуванні майнових злочинів. Справа в тім, що квартирні крадіжки мають звичку прослуховувати квартири, які збираються пограбувати. Професіонали з їх числа знають про основні способи ідентифікації, – дослідження слідів взуття та слідів рук, – але рідко кому з них відомо про ідентифікацію людини за слідами вушних раковин. Через це неодноразово успішно вдавалося розкрити злочини, використавши альтернативну методіку ідентифікації. Відомими прикладами використання методу за кордоном і в нашій країні є:

1. Викриття вбивства у місті Ванкувер (США). У кімнаті мотелю було виявлено труп з ножовими пораненнями. Крім інших слідів з дверей кімнати мотелю були вилучені сліди вушної раковини, за яким пізніше був ідентифікований вбивця. Злочинець зізнався, що перед тим як вдертися до кімнати, притулювся вухом до двері – хотів переконаватися, що потерпілий там один.

2. У місті Борнем (Великобританія) була здійснена крадіжка з будинку. Крадій діяв у ночі і йому потрібно було переконаватися, що всі мешканці будинку сплять. Єдині сліди, які виявили британські криміналісти були відбитки вушних раковин на дверях будинку. Через деякий час було затримано громадянина, який спробував продати мобільний телефон, викрадений із будинку. На екрані телефону був слід вушної раковини злочинця, за яким його було ідентифіковано.

3. У місті Чернівці з ознаками насильницької смерті був знайдений труп громадянина Т. Під час огляду місця події з входних дверей були вилучені сліди вушних раковин, за якими згодом був ідентифікований злочинець – громадянин С.

До останнього пункту додамо, що ідентифікація особи за слідами вушних раковин успішно практикувалася у Чернівецькому НДЕКЦ МВС України. У таблиці внизу поданий статистичний аналіз зібраної та опрацьованої центром інформації по слідах вушних раковин з 01.01.2004 по 30.03.2018

№	Заходи	Кількість
1	вилучено під час слідчих дій	94
2	проведено експертиз	52
3	визнано придатними для ідентифікації	50
4	об'єднано злочинів у групу за слідами вушних раковин	12
5	ідентифіковано слідів / кількість осіб що причетні до скоєння злочинів	9/5
6	відібрано зразків у осіб	317

Ці данні вказують на достатній для розробки самостійної афтіскопічної методики досвід роботи. Афтіскопія може стати надійним інструментом в криміналістичному арсеналі. Її розвитку буде сприяти розробка таких системних елементів, як:

- порядок виявлення, вилучення слідів вушних раковин (визначення засобів та методів пошуку, збереження слідів);
- порядок дослідження ознак (наприклад, на основі комплексного підходу розмежування загальних та окремих ознак);
- порядок проведення ідентифікаційних досліджень та відбір методів для їх здійснення.
- порядок відбору зразків для порівняльних досліджень.
- формування та забезпечення функціонування слідотеки.

У висновку зазначимо, що говорити про масовий відбір зразків вушних раковин злочинців, на цьому етапі існування методики ще рано. Але відбір зразків у підозрюваних осіб, за умови вилучення з місця події слідів вушних раковин, а також злочинів міжрегіонального характеру (як то квартирні крадії) вельми доцільний.

Список використаних джерел:

1. Кожакарь І. Ю. Використання слідів вушних раковин у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. 2006, № 2(6). С. 135-139.
2. Jerzy Kasprzak Forensic otoscopy – new method of human identification. *Jurisprudencija*, 2005, №. 66(58). Р. 106–109.
3. Снетков В. А. Портретная идентификация личности в оперативно-розыскной и следственной работе. М., изд ВНИИОП МООН СССР, 1968 100 с.
4. Отоскопия URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. Узлова О. С. Криминалистическая отоскопия, как метод идентификации человека. URL: <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=22&art=3514>

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

Олександр Васильович КОРНЄВ,

*аспірант Харківського науково-дослідного
інституту судових експертиз
імені засл. проф. М.С. Бокаріуса*

Своєчасне виявлення та якісне розслідування порушення недоторканності житла є важливою умовою належної реалізації державою функції щодо забезпечення відповідного права-гарантії, закріпленого у ст. 30 Конституції України. Адже вчинення злочину, передбаченого ст. 162 КК України, є прямим порушенням зазначеного права. Тому кожен такий випадок має отримувати належну кримінально-правову оцінку, а винні особи притягатись до відповідальності згідно закону.

До сьогодні в Україні відсутня окрема криміналістична методика розслідування порушення недоторканності житла, що не йде на користь практичній діяльності за даним напрямом. Тому є потреба у здійсненні наукових пошуків з метою формування відповідних методико-криміналістичних рекомендацій. З цієї метою нами було проаналізовано судову та слідчу практику щодо протидії злочинам, передбаченим ст. 162 КК України, та встановлено окремі проблемні аспекти їх розслідування, які потребують подальшого розвитку і вдосконалення.

Найбільш поширеними й ефективними слідчими (розшуковими) діями, які проводяться у кримінальному провадженні цієї категорії, є огляд місця події, допити потерпілих, свідків і підозрюваних, одночасні допити раніше допитаних осіб, слідчий експеримент, огляд предметів і документів, залучення експертів. Кожна з цих слідчих (розшукових) дій має свою специфіку, зумовленою особливостями предмета доказування і відповідних тактичних завдань розслідування.

Так, огляд місця події є невідкладною слідчою дією й у більшості випадків проводиться ще до внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань за правилами огляду приміщень. Його основною метою є з'ясування обстановки в житлі чи іншому володінні особи, куди було здійснено незаконне проникнення, виявлення та фіксація слідів протиправних дій (проникнення, незаконного виселення, незаконного обшуку чи огляду тощо). У цьому сенсі особливо слід підкреслити важливість вилучення слідів перебування підозрюваного в житлі іншої особи (сліди рук, ніг, залишені предмети) і слідів самого проникнення (слідів злому, знарядь та інструментів). Також вагомим аспектом є встановлення наявності або відсутності ознак заволодіння певним майном, що в подальшому матиме значення для правильної кваліфікації діяння.

В якості свідків за даною категорією кримінальних проваджень підлягають допиту очевидці події, сусіди, родичі, знайомі потерпілого з питань, пов'язаних із належністю та особливостями користування житлом, що стало об'єктом незаконного проникнення, обставин виявлення події та особи, яка проникла до житла, поведінки учасників події на місці кримінального правопорушення тощо. Якщо очевидці бачили підозрюваного, то з'ясовуються дані про нього, ознаки зовнішності, чи зможе свідок у подальшому впізнати і за якими ознаками і т.п. Якщо відбувався фізичний конфлікт, бійка між учасниками події, то необхідно ретельно з'ясувати механізм контактної взаємодії, що могла призвести до утворення тілесних ушкоджень. Також як свідки, залежно від обставин справи, можуть бути допитані особи, що прибули на виклик, знайомі та родичі підозрюваних тощо.

В ході допиту потерпілих необхідно з'ясувати обставини виявлення ознак порушення недоторканності житла, якими документами підтверджується його приналежність потерпілому, які сліди та предмети на місці події можуть належати потерпілому чи іншим особам, котрі з ним проживають, які збитки нанесені порушенням недоторканності житла та ін.

Після затримання підозрюваного у вчиненні незаконного проникнення до житла необхідно провести його допит і, за потреби, освідування. Тактика допиту підозрюваного залежить від ситуації даної слідчої дії (конфліктної або безконфліктної), а доцільність проведення освідування виникає у випадках, коли особа може перебувати у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або якщо в ході події чи відразу після неї підозрюваному було заподіяно тілесні ушкодження (при проникненні чи при затриманні особи потерпілими або очевидцями і т.п.).

Слідчий експеримент у кримінальному провадженні про порушення недоторканності житла в основному проводиться з метою перевірки показань на місці. При цьому такі експерименти доцільні не тільки для перевірки показань підозрюваного, який погоджується відтворити обставини події, а і є досить ефективними при перевірці показань очевидців, якими були потерпілі чи свідки. Нерідкими є ситуації, коли показання підозрюваного й очевидців події мають суттєві суперечності. Тоді виникає потреба провести їхні одночасні допити та слідчі експерименти з тими учасниками події, які виявляють згоду на зазначену слідчу дію.

Крім зазначених слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування порушення недоторканності житла може виникати потреба у вилученні й огляді документів, зокрема тих, що були складені у зв'язку з незаконним виселенням, обшуком і т.п., а також тих, що підтверджують право власності певної особи на житло чи інше володіння. Деякі документи можуть мати ознаки повного або часткового підроблення.

Серед різних форм використання спеціальних знань при розслідуванні порушення недоторканності житла найбільш суттєве

значення мають судові експертизи, особливо криміналістичні, технічні експертизи документів, почеркознавчі, наркологічні, судово-медичні та інші.

У підсумку відзначимо, що ефективність досудового розслідування такого кримінально караного діяння, як порушення недоторканності житла, вимагає швидкого та якісного проведення низки слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події, допитів потерпілих, свідків і підозрюваних, одночасних допитів раніше допитаних осіб, огляду документів, слідчого експерименту, а також залучення експертів. Цей перелік не є вичерпним, проте зазначені засоби доказування видаються найбільш поширеними й ефективними у кримінальному провадженні за цією категорією кримінальних правопорушень.

СИНЕРГЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ ТЕОРІЇ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Сергій Юрійович ЛУКАШЕВИЧ,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого;
orcid.org/0000-0001-8386-6237*

Тривалий час методологічним підґрунтям вітчизняної кримінології визнавалася лише діалектика як єдино можливий засіб та метод пізнання дійсності. Така модель наукового пізнання соціальної дійсності має лінійно-механістичний характер, який проявляється в тому, що кожна причина є наслідком певного впливу іншої причини, тобто кожна причина є джерелом певного наслідку, який, у свою чергу, сам виступає як причина, що має свій наслідок і т.д. У цій моделі існують певні обмеження при застосуванні, оскільки за її допомогою маємо можливість прогнозувати не дуже віддалені у часі наслідки, оперуючи відносно невеликою кількістю відокремлених соціальних факторів [3, с. 12].

Останнім часом в працях науковців, які переймаються проблемами розвитку вітчизняної кримінології, що відповідав би вимогам часу та досягненням світової науки, лунають думки про підвищення актуальності дослідження методологічних підвалин кримінології взагалі та визначення концептуальних підстав організації і проведення наукових кримінологічних досліджень зокрема (Б.М. Головкін, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.М. Костенко, О.М. Литвинов, В.І. Шақун, В.Ф. Оболенцев та ін.). У зв'язку із цим підвищується також значущість та нагальність розробки методологічних засад кримінології як науки про крайню форму девіантної поведінки — науки про злочинність та про заходи запобігання їй.

Одним із перших, хто замислився про можливість застосування синергетичного методу до правових явищ, був відомий вчений-правознавець А. Б. Венгеров. З приводу змін, що відбуваються в методології права, він зазначав, що ці зміни відображають загальну методологічну кризу всього суспільствознавства, в основі якого лежить криза так званої матеріалістичної діалектики (рухнула утопічна комуністична ідея, захиталася і її методологічна основа — діалектика). Інші зміни свідчать про революційні перетворення у всій сфері наукового знання, а саме ті, які пов'язані з формуванням синергетичного світосприйняття, що йде на зміну діалектико-матеріалістичним уявленням.

Розповсюдження цих методологічних новин у науковому правовому знанні — не данина моді, не переодягнення в новий, «синергетичний» одяг старих, звичних положень. Що стосується вивчення права в його цілісності, то синергетична методологія представляє собою не кон'юнктурне механічне запозичення, а означає органічну потребу вивчати право в його нових формах існування, адекватних переходу людства в загальнопланетарному масштабі до ринкових процесів, що саморегулюються в економічному житті, до формування потужної інформаційної сфери людства, до політичного поліцентризму (появі декількох потужних центрів) і спонтанним початкам у сучасному міжнародному житті [4, с. 308-311]. Загалом, він вважав, що матеріалістична діалектика, яка стверджувала примат необхідного над випадковим, під впливом нових знань і нового історичного досвіду вичерпала, в основному, свій пізнавальний і прогностичний потенціал у соціальній, в тому числі й правовій, сфері. На зміну їй має прийти синергетика як філософське вчення, що по-новому розглядає роль необхідного й випадкового в еволюційних процесах. А. Б. Венгеров вважав, що синергетика здатна пояснити більш широке коло явищ, ніж матеріалістична діалектика, і включає останню як окремий випадок [4, с. 36-45].

Слід зазначити, що можливість пояснення соціальних (у тому числі правових) явищ із природничонаукових позицій синергетики з методологічної точки зору має революційний характер, а тому є для дослідника досить привабливою і обіцяє одержання неочевидних і прогресивних результатів [2, с. 3-4].

Синергетика як метод пізнання, що одержав осмислення на філософському рівні, пропонує принципово нові підходи до пізнання дійсності. Від застосування синергетики вчені вправі очікувати істотного позитивного ефекту у вигляді нових наукових теорій в різних галузях людського знання, що мають пояснити механізм виникнення й розвитку різноманітних явищ у матеріальному світі й світі ідей. Саме синергетика здатна запропонувати нові відповіді на «споконвічні» питання філософії про взаємозв'язок матеріального та ідеального, про причини виникнення і форми існування матерії, про єдність природи мікро-, макро- і мегасвіту, про механізми виникнення життя й розуму, про межі пізнання, про напрямки розвитку соціуму та ін. Такий підхід дає

незвичайні результати, головним з яких, очевидно, є відкриття універсальних закономірностей, які однаково властиві всі системним утворенням незалежно від рівня складності елементів, що їх складають. В рамках кримінології заслуговують застосування оригінальні уявлення синергетики про багатоваріантність і непередбачуваність, види випадковості, глибокий взаємозв'язок хаосу і порядку, процеси і механізми самоорганізації в природі і суспільстві, специфіку відкритих (нелінійних) систем тощо [2, с. 6]. Синергетичні ідеї були б корисні в кримінології як для пояснення причин злочинної поведінки, так і для організації систем профілактичного та запобіжного впливу на злочинність.

Для пояснення причин злочинності може виявитися корисним також використання кримінологією синергетичного принципу підпорядкування. У синергетиці даний принцип означає, що складну задачу можна звести — без ризику впасти в спрощення — до вирішення невеликого числа змінних («параметрів порядку»), які визначають всі інші. У пізнанні причинного комплексу злочинності дуже важливо було б знайти ті узагальнюючі показники, що відіграють в системі названого комплексу головну, визначальну роль.

Визначення проблем запобігання злочинності, особливо її стійким організованим формам, значно збагатить ідея синергетики про процеси самоорганізації та шляхах впливу на ці процеси ззовні.

Синергетичний підхід може бути покладений в основу і для принципово нової концепції запобігання злочинності в цілому. Так, синергетичні уявлення дозволяють пояснити, чому нерідко дуже сильний зовнішній вплив на систему виявляється набагато менш ефективний, ніж у тисячу разів більш слабкий, і навпаки. Згідно з традиційними підходами керуючий вплив на що-небудь залежить головним чином від величини витрачених енергії і зусиль. Але насправді він має бути не стільки сильним, скільки резонансним, тобто максимально погодженим з властивостями керованої системи. Як відомо, прагнення до граничної керованості, централізації, насильницької переробки всього і вся вже привели наше суспільство до глибокої системної кризи. Зусилля влади виявилися марними, так як йшли всупереч з тенденціями саморозвитку суспільства.

Викладене свідчить, що синергетика має потужний епістемологічний потенціал в кримінології. Такий методологічний підхід уявляється найбільш вдалим і для комплексних кримінологічних досліджень, і для вивчення та вдосконалення системи запобігання злочинності як самостійного напрямку соціальної реакції на злочинність.

Список використаних джерел:

1. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учеб. [для юрид. вузов]. 8-е изд., стер. М.: Издательство «Омега-Л», 2011. 607 с.
2. Джужа О. М., Орлов Ю. Ю., Калюжний Р. А. Щодо можливості вивчення правових явищ з позицій синергетики. *Право і суспільство*.

Вип. 2: Наук. журнал/ Гол. ред. М.В. Корнієнко. — Дніпропетровськ.: 2009. С. 3-12.

3. Лукашевич С. Ю. Синергетична методологія в сучасній кримінології// Сучасні стратегії запобігання і протидії злочинності в Україні (пам'яті професора І. М. Даньшина). Ч. I.: Теоретичні засади української кримінології: Матеріали X міжвузівської наукової студентської конференції з кримінології та кримінально-виконавчого права, Харків, 25 листопада 2011 р. / За заг. ред. поф. В. В. Голіни. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 12-15.

ЗАСТОСУВАННЯ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ У КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Оксана Петрівна МЕЛАЩЕНКО,

*старший викладач кафедри
інформаційних технологій та
кібербезпеки факультету №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Вікторія Євгенівна РОГ,

*старший викладач кафедри
інформаційних технологій та
кібербезпеки факультету №4
Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Використання математичних методів в різних сферах діяльності людини, наприклад, в суспільних науках, зокрема і в кримінології, є досить актуальним. Застосування цих методів здатне забезпечити вирішення цілої низки завдань у сфері запобігання злочинності. Зокрема фахівці відмічають, що своєчасне попередження та прогнозування злочинної діяльності, може здійснюватися на основі статистичного та математичного вивчення тенденцій і закономірностей злочинності. Хоча і звертають при цьому вагу на те, що прогнозування - найбільш складний вид діяльності в системі кримінологічних досліджень [1].

Наведене вказує на необхідність висвітлення та дослідження питань вибору найбільш прийнятних математичних методів аналізу та прогнозування злочинності, а також подальшого удосконалення математичного апарату, який використовується при цьому. В тезах наукової доповіді основна увага буде приділена питанню застосування методу регресивного аналізу у кримінологічних дослідженнях.

Як вказується у фаховій літературі, відповідно до ступеня формалізації, методи прогнозування поділяються на інтуїтивні (доцільно

використовувати в ситуаціях, коли відсутня можливість врахування впливу численних факторів на об'єкт прогнозування внаслідок його значної складності або неможливості опису за допомогою математичного інструментарію) та формалізовані (дозволяють сформулювати математичну залежність, яка може слугувати прогнозною моделлю, що надає можливість обчислити майбутні значення стану об'єкта, що досліджується) [2]. Кожна із вказаних груп методів дозволяє досліджувати об'єкти із певними характеристиками та отримати конкретно визначені результати в наслідок їх застосування.

Слід вказати, що злочинність як соціальне явище формується під впливом не одного, а багатьох факторів (показників). І для здійснення прогнозування злочинної діяльності найбільш ефективним видається застосування методу побудови моделі, яка б враховувала численні зв'язки такого типу. Побудова моделі такого зв'язку має назву багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу. І у кримінологічному прогнозуванні застосування математичних методів, наприклад методу множинної регресії як методу моделювання злочинності є досить затребуваним.

Так, у роботі [3] за допомогою факторного та кореляційного аналізу був проведений аналіз факторів, що впливають на рівень злочинності у Німеччині, Росії, США та Японії. М. Барановський у [4] за допомогою множинної регресійної моделі вивчав вплив певних факторів на регіональні особливості злочинності. Вплив середньомісячної заробітної плати, число зайнятих і безробітних людей, а також загальної кількості населення в Україні на рівень злочинності в Україні розглянуто у [5]. О. О. Бубякіна досліджує вплив соціальних і економічних показників на рівень злочинності в Республіці Саха (Якутія) [6].

Таким чином, застосування математичних методів, зокрема регресійного аналізу, хоча і є обмежене, що зумовлене, на думку К. В. Юртаєвої, складністю об'єкта прогнозування, відсутністю для побудови моделей достовірної інформації про розвиток соціальних процесів у часі, хоча б за кілька десятиліть [7], але є досить потужним апаратом для виявлення факторів, що впливають на рівень злочинності.

Список використаних джерел:

1. Суходолов А. П. Цифровая криминология: математические методы прогнозирования (часть 1) / А.П. Суходолов, С.В. Иванцов, Т.В. Молчанова, Б.А. Спасенников, М.А. Калужина. *Всероссийский криминологический журнал*. 2018. Т. 12, № 2. С. 230–236. DOI: 10.17150/2500-4255.2018.12(2).230-236.
2. Шведун В. О. Використання статистичного моделювання для визначення перспективної кількості випадків недотримання законодавства про рекламу / В. О. Шведун, С. В. Хламов. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 389-396. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_10_43 (дата звернення 09.12.2019 р.).

3. Кучерова С. В., Потехина А. В. Применение факторного анализа для исследования преступности на основе социально-экономических показателей. *Интернет-журнал Науковедение*. 2014. № 2. С. 51–59.

4. Барановський М. Чинники просторової диференціації злочинності в Україні. *Часопис соціально-економічної географії*. 2014. Вип. 17. С. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2014_17_7 (дата звернення 09.12.2019 р.).

5. Морозова М. В. Экономический анализ факторов, влияющих на уровень преступности в Украине. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. № 2, 2015. С. 51–54

6. Бубякина А. А. Эконометрическое моделирование влияния социальных и экономических факторов на криминогенную обстановку в республике Саха (Якутия). *Международный научно-исследовательский журнал*. 2019. № 6 (84) Часть 2. С. 100–105. URL: <https://research-journal.org/law/ekonometricheskoe-modelirovanie-vliyaniya-socialnyh-ekonomicheskix-faktorov-na-kriminogennyu-obstanovku-v-respublike-saxa-yakutiya/> (дата звернення 09.12.2019 р.). DOI: 10.23670/IRJ.2019.84.6.049.

7. Юртаєва К. В., Шевчук Т. А. Поняття, види і методи кримінологічного прогнозування: текст лекції. ХНУВС. 2018. 15 с. URL: <http://lib.univd.edu.ua/?controller=service&action=downloadRep&id=97317> (дата звернення 09.12.2019 р.).

СМЕРТНА КАРА ЯК НАЙСУВОРШИЙ ВИД ПОКАРАННЯ

Анастасія Андріївна МУХАЙ,

*студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Оксана Іванівна СОБОЛЬ,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Смертна кара – вища, виняткова міра покарання, змістом якої є страта злочинця за вчинення особливо тяжких злочинів, визначених державою. Смертна кара має давню історію застосування та широке поширення. Слід зауважити, що покарання як інститут кримінальної відповідальності існували завжди та постійно видозмінювалися, в тексті чинного КК [1] вже давно не має таких видів покарання як смертна кара, висилка, позбавлення громадянства, також для нашої історії не

притаманні такі види покарань, як скалічення, забиття камінням. Смертна кара — один із найдавніших і найпоширеніших видів покарань у світовій історії, існувала в Україні аж до початку XXI ст. Відмова від смертної кари була обов'язковою умовою для вступу України до Ради Європи.

Так, Україна, вступаючи в Раду Європи в листопаді 1995 року, узяла на себе зобов'язання запровадити негайний мораторій на всі страти і цілковито відмінити їх протягом трьох років. Фактично в країні з березня 1997 року діяв мораторій на застосування страти [2, с. 84].

У лютому 2000 року Україна ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини [3], в якому зобов'язується скасувати смертну кару.

Головну роль у скасуванні смертної кари в Україні відіграв Конституційний Суд України, який після тривалих дискусій ухвалив рішення щодо неконституційності ст. 24 КК України, що передбачала смертну кару як вид покарання. У квітні 2001 р. український парламент прийняв новий КК України, який замінив смертну кару на довічне позбавлення волі. А в березні 2007 р. Президент підписав Закон України «Про приєднання до Другого Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари». Однак, на думку багатьох правників та пересічних громадян, заміна смертної кари довічним позбавленням волі була передчасною і не відповідає тій криміногенній ситуації, яка склалася в державі, а замінивши покарання смертю довічним ув'язненням, влада свідомо дала надію на волю серійним вбивцям [4, с. 33].

Цікаво зауважити, що зараз у світі налічується 129 країн (серед них і Україна), які скасували страту в законі або на практиці, і всього 68 країн, які застосовують цей вид покарання. Загалом кількість країн, які відмовилися від цієї виняткової міри покарання або ввели мораторій на її застосування, поступово збільшується. Тенденція зрозуміла: смертна кара йде в минуле. Хоча не можна на 100% бути впевненими, що це дійсно позитивна новина.

Така авторитетна міжнародна організація, як ООН ухвалила безпрецедентну резолюцію, що закликає нації ввести мораторій на страту. Пропозицію про введення мораторію підтримали 99 держав, «проти» проголосували 52 держави, 33 країни утрималися. Проти документа проголосували Китай, Ірак, Іран і США, які очолюють «чорний» список світових лідерів за стратами засуджених. Білорусь, єдина з європейських країн, що практикує вищу міру покарання, за що зазнає критики з боку країн ЄС, при голосуванні утрималася [2, с. 88].

Резолюція Генеральної асамблеї не має обов'язкової сили, проте є політичним сигналом для лідерів світу. Подібний документ прийнятий вперше в історії об'єднаних націй і, на думку більшості учасників, продемонстрував перемогу гуманістичних переконань.

Що стосується нинішнього стану в Україні, то кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, які найчастіше вчиняються з особливою

жорстокістю та цинізмом, з кожним роком усе збільшується. Це нашою думкою про доцільність повернення виняткової міри покарання до чинного ККУ.

Така позиція знаходить свою підтримку й серед науковців, які зазначають, що смертна кара необхідна нашому законодавству та суспільству, оскільки суспільство поки не досягло рівня справжньої гуманності й високої цивілізованості, тому поки від смертної кари відмовлятися зарано [6; с. 100]. Дійсно, даний вид покарання суперечить основоположним засадам гуманізму, адже згідно зі ст. 3 Конституції України, життя людини визнається найвищою цінністю. Так, дійсно, природа подарувала право на життя кожному. Воно справді невід'ємне й абсолютне. Серед сучасних дослідників є значна кількість вчених, які підтримують скасування смертної кари, зазначаючи про втрату смертною карою актуальності, про її неприпустимість у сучасному цивілізованому світі [7, с. 89; 8, с. 170]. Основний аргумент прибічників скасування смертної кари, що це порушення основних прав людини: смертна кара суперечить праву на життя і праву не піддаватися жорстокому, нелюдському і принижуючому гідність поведженню. Вища міра покарання підриває цивільні взаємини в суспільстві і завдає шкоди гідності його членів тощо.

Також слід звернути увагу й на економічну складову. Так, за українським законодавством засуджених до довічного ув'язнення тримають у виправних колоніях максимального рівня безпеки, причому окремо від інших категорій засуджених. Зрозуміло, що забезпечення такого порядку для зазначеного контингенту потребує від держави створення нових колоній або перепрофілювання діючих. Крім цього, забезпечення потреб засуджених в одязі, годуванні, облаштуванні камер необхідними предметами, медичне обслуговування покладається на державний бюджет, тобто на пересічних працюючих громадян - платниками податків. У той час як зусилля працюючих спрямовуються на створення для злочинців найбільш комфортних умов у місцях відбування покарання, жорстокі вбивства продовжуються. Основною причиною цього є не те, що злочинців не лякає довічне ув'язнення, а їхня впевненість у безкарності. Тобто фактично наше суспільство стикається з такою ситуацією, коли ті, хто страждав від злочинів (рідні, близькі загиблих) рахунок утримують злочинців, сплачують податки.

До того ж, виконання смертного вироку виключає можливість повторного вчинення злочину. Людина в такому разі не має можливості втекти, відкупитися чи потрапити згодом під амністію.

Отже, смертна кара служить більш ефективним превентивним засобом, аніж інші види покарань. Слід погодитися, що на нинішньому етапі розвитку нашого суспільства людина краще розуміє мову страху, ніж переконань, обмежень чи застережень. Отже, варто визнати, що смертна кара необхідна нашому законодавству і суспільству, приєднуємося до прихильників повернення інституту смертної кари в нашу країну, наголошуючи на тому, що вона має стати саме виключною мірою покарання за тяжкі й особливо тяжкі злочини. Переконані, що

смертна кара є справедливим реагуванням із боку держави на дії, які спрямовані на зухвале (незаконне) позбавлення життя іншої людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Червінська О. Відміна смертної кари в Україні. історія. світовий досвід європейських країн. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 87-94.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
4. Ткачук Д. Смертна кара – необхідна міра покарання! *Журнал Житомира*. 2015. № 5. С. 32 – 35.
5. Бондаренко О. С. Перспективи запровадження смертної кари в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 85-91.
6. Веселов М. Ю. Смертна кара як виключна міра покарання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 97-101.
7. Тараненко М., Коломієць Т. Генезис смертної кари на території України. *Національний юридичний журнал: питання теорії та практики*. 2018. №. 1. С. 89-96.
8. Седих Ю. О. Право на життя і смертна кара. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.)*. Дніпро, 2019. С. 170-171.

**ПОНЯТТЯ РОБОТОЗДАТНОСТІ ТА СПРАВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ
ЗАМКІВ В ТРАСОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ**

Олександр Ігорович НЕМЧИН,

*заступник директора – завідувач відділу
криміналістичних видів досліджень
Закарпатського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Одним із важливих видів судової експертизи, що можуть проводитися в рамках кримінального провадження є трасологічна експертиза. Серед завдань такої експертизи є дослідження замків. Така експертиза може вирішувати, чи справний замок, оскільки бувають випадки імітації злочину, для чого злочинці навішують несправні замки під видом справних. Для вдалого вирішення питання справності та роботоздатності насамперед необхідне розуміння того, що означають ці терміни загалом та стосовно замків, зокрема.

Дослідження замків в установах Експертної служби МВС України проводиться згідно «Методики трасологічного дослідження замків» (реєстраційний код методики 4.2.34 згідно Реєстру методик проведення судових експертиз), а також іншої спеціальної літератури. Однак ні в даній методиці, ні в іншій літературі не наведено чітких понять «справність» та «роботоздатність» замків, що може призвести до плутанини чи, в певних випадках, хибного висновку. Тому метою даного дослідження є створення та розмежування понять «справність замка» та «роботоздатність замка». Для початку, пропонуємо розглянути критерії справності замка, які наведено в методиці трасологічного дослідження замків. А саме, замок може бути визнаний справним у разі якщо:

- вільно відмикається і замикається, тобто відповідні його деталі рухливі і механізм забезпечує їх переміщення, пов'язане з відмиканням і замиканням;

- не має дефектів, які б негативно впливали на надійність його роботи, що передбачена конструкцією виробництва [1, с.13].

Дані критерії справності замків були викладені Пророковим І. І. в підручнику «Криминалистическая экспертиза следов (трасологическое исследование)» (Волгоград 1980). Враховуючи зазначене, критеріям оцінки справності замків налічується близько 40 років. За даний період вимоги до конструкцій, ступеню секретності та матеріалів, з яких вони виготовлені, стали набагато жорсткішими.

Також можемо розглянути визначення «справності», який в підручнику «Трасология и трасологическая экспертиза» надає Кантор І. В.: поняття «справність» характеризує той стан замка (механізму), при якому забезпечується його відмикання й замикання штатним ключем в повній відповідності до конструкції (ИМЦ ГУК МВД России, 2002 – 376с) [2, с.106].

Справність або справний стан – це стан об'єкта, за яким він відповідає усім вимогам нормативно-технічної та (або) конструкторської (проектної) документації [3].

Розглядаючи критерії оцінки справності механізмів замків, що наведені в Методиці, а також відповідно до безпосереднього визначення справності або справного стану, яке представлено в Інтернет ресурсі, та визначення, яке наводить Кантор І.В, в усіх таких випадках експерт зіштовхується з тим, що для вирішення питання «справності» необхідна конструкторська документація.

Так, на даний час основним документом, що регламентує вимоги нормативно-технічної та (або) конструкторської (проектної) документації виробництва до замків на території України є ДСТУ Б В. 2.6-28:2006 «Конструкції будинків і споруд. Замки і заскочки для дверей. Технічні умови». Даний стандарт поширює свою дію на різні та накладні замки з різним механізмом секретності, циліндрові механізми і заскочки для дверей з різних матеріалів, що використовуються в житлових, господарських та виробничих приміщеннях. Вимоги до якості замків, циліндрових механізмів, що забезпечують безпеку громадян і їх майна, викладені в розділах 4 та 5 даного стандарту і визначені як обов'язкові.

До обов'язкових належать вимоги, що забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорону навколишнього природного середовища, і вимоги до методів випробувань цих показників. Обов'язкові вимоги державних стандартів підлягають безумовному виконанню органами державної виконавчої влади, всіма підприємствами, їх об'єднаннями, установами, організаціями та громадянами - суб'єктами підприємницької діяльності. На даний час держава встановила мінімальні допустимі критерії до конструкцій та матеріалів виготовлення замків відповідно до вимог, зазначених в пунктах 4 та 5 зазначеного ДСТУ, а також які мають дотримуватися всіма виробниками та експортерами замків.

Вимоги, які викладені в пунктах 4 та 5 ДСТУ експерт-трасолог в змозі визначити та виміряти в лабораторних умовах. Натомість, є вимоги до замків, перевірка яких вже виходить за межі компетенції експерта - трасолога.

Такі вимоги наведено в пункті 5.8 вищевказаного ДСТУ («Вимоги до матеріалів»), які є обов'язковими до виконання та прямим чином впливають на надійність, довговічність, а саме зазначено різні сплави металів, з яких має виготовлятися замок або циліндровий механізм. Встановлення таких вимог в процесі трасологічної експертизи буде неможливим, оскільки такі питання будуть виходити за межі компетенції експерта-трасолога. Вирішення даного питання в повному обсязі буде можливо лише при проведенні комплексної експертизи із залученням фахівців за експертною спеціальністю 8.9 «Дослідження металів і сплавів». Однак проведення даної експертизи з визначенням всіх технічних вимог до замків які наведені в ДСТУ Б В. 2.6-28:2006 «Конструкції будинків і споруд. Замки і заскочки для дверей. Технічні умови» буде дуже трудомісткою, а очікуваний від неї результат не буде впливати на хід розслідування кримінального провадження.

Тому, враховуючи вищезазначене пропонуємо в експертну практику внести наступні визначення:

- «Справність - стан об'єкта, за яким він здатний виконувати усі задані функції об'єкта».
- «Несправність - стан об'єкта, за яким він нездатний виконувати хоч би одну із за даних функцій об'єкта».
- «Працездатний стан (працездатність, роботоздатність) - стан об'єкта, який характеризується його здатністю виконувати усі потрібні функції».
- «Непрацездатний стан (непрацездатність) - стан об'єкта, за яким він нездатний виконувати хоч би одну з потрібних функцій».

Дані терміни зазначені в ДСТУ 2860-94 «Надійність техніки. Терміни та визначення», а тому дані терміни є обов'язковими для використання в усіх видах документації, науково-технічній, навчальній і довідковій літературі та в комп'ютерних інформаційних системах. Вимоги стандарту є чинними для використання в роботі підприємств, установ, організацій, що діють в Україні, технічних комітетів зі стандартизації, науково-технічних та інженерних товариств, міністерств (відомств).

Також, пропонуємо дещо змінити критерії справності замка в межах експертно-криміналістичної діяльності наступним чином:

1. Замок має вільно відмикатися і замикатися, тобто відповідні його деталі рухливі і механізм забезпечує їх переміщення, пов'язане з відмиканням і замиканням. (оскільки необхідною умовою визнання замка справним є безвідмовна взаємодія деталей його механізму в процесі відмикання запирання). Замок має надійно фіксується в замкненому положенні. Поворот циліндра ключем свідчить тільки про можливість використання замка по призначенню, але не може служити підставою для висновку про його справність. Для формування висновку є необхідним перевірити взаємодію циліндрового механізму й деталей замикаючого механізму, що приводять у дію його повідцем. Дана перевірка дасть нам змогу встановити чи певна зношеність повідка ригелю не буде впливати на переміщення безпосередньо ригелю в замикаючого механізму та перевірити надійність фіксації замка в замкненому його положенні.

2. Наявність у замку всіх деталей механізму; відсутність їх поломок, деформацій, правильне їх сполучення, що мають відповідати загальним вимогам до його будови.

3. Оскільки основна функція будь-якого замка є стійкість до несанкціонованого (кримінального) відмикання пропонуємо до вище зазначених критеріїв внести критерії які мають забезпечувати охороні властивості механізму та повинен мати для одного циліндра: - не менше 5 комплектів штифтів; пластин - 6; дисків - 7, та не менше 4 сувальд.

При виявленні сторонніх предметів всередині замка (наприклад, слідів клею, фольги, парафіну, оліфи, магнітного порошку і т.д.), забруднень, суттєвих корозійних явищ, що можуть знижувати рухливість елементів, які забезпечують секретність замка, також можуть надавати підстави для визнання досліджуваного замку несправним.

Список використаних джерел:

1. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2. «Дослідження знярядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [укл. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Іваник С. І., Чашницька Т. Г.].- К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015;

2. Учебник «Трасология и трасологическая экспертиза» / Кантор І. В (отв.редактор) Ярмач В. А., Жигалов Н. Ю., Смоляков П. П. (отв. секретарь) .:-ИМЦ ГУК МВД России, 2002 376с.

3. Справність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Справність> (дата звернення 09.12.2019).

ОКРЕМІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ У ГАЛУЗІ ДАКТИЛОСКОПІЇ

Станіслав Ігорович ПЕРЛІН,

*кандидат юридичних наук, директор
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Дактилоскопичні дослідження понад сто років залишаються одними з найбільш поширених у практиці розкриття та розслідування злочинів. Ще з кінця 19 століття дактилоскопія розвивається, систематизується її ознаки, продовжують вдосконалюватися способи виявлення, вилучення, фіксації і дослідження папілярних візерунків.

Використання дактилоскопії при розслідуванні злочинів можна умовно поділити на використання під час проведення слідчих (розшукових) дій та використання під час проведення експертних досліджень.

Щодо «польових» методів і засобів дактилоскопії передусім слід зауважити, що в сучасний період рівень технічного оснащення підрозділів Національної поліції, які приймають безпосередню участь в проведенні слідчих (розшукових) дій, направлених на пошук і виявлення слідів (огляд місця події, обшук) залишається недостатнім і потребує покращення. Зокрема це стосується необхідності широкого впровадження технічних засобів виявлення і фіксації слідів рук, що не пошкоджують ДНК (скловолоконних пензликів, дактилоскопичної плівки на колоїдній основі, порошків на сажовій основі тощо).

З метою вдосконалення дактилоскопіювання живих осіб доцільно активніше використовувати дактилоскопичні сканери (наприклад, дактилоскопичні сканери Regula 7145 M, Regula 7130 N). Це дозволить уникнути подвійної роботи, пов'язаної із обробкою паперових дактилоскопичних карт, виконаних за допомогою типографської фарби.

Технічне оснащення, яке використовується під час судово-експертних дактилоскопичних досліджень, зокрема в підрозділах Експертної служби МВС України є більш сучасним, проте також потребує постійного вдосконалення.

Так, пошук невидимих слідів рук на як безпосередньо на місці події, так і лабораторних умовах без оброблення порошками застосовуються візуалізатори, наприклад, прилад «Scene Score Advance RUVIS». Робота приладу заснована на використанні технології формування зображення за відбитим ультрафіолетовим випромінюванням. Він здатен вибірково підсилювати короткохвильове 254 нм ультрафіолетове випромінювання та ігнорувати всі інші довжини хвиль світла. Ультрафіолетове світло відбивається від потожирової речовини, залишеної пальцями, підсилюється в декілька тисяч разів та перетворюється на видиме світло, що забезпечує видиме зображення необробленого відбитка пальця.

Для прискореної обробки ціаноакрілатом при виявленні невидимих слідів рук на різних непористих поверхнях (пластик, метал, скло, плівка, дерево, гума, шкіра, камінь тощо), у тому числі і на великих об'єктах (вогнепальній зброї, портфелях і т. п.), розроблена лабораторна камера СН-315. Латентні сліди рук виявляються в результаті взаємодії парів ціаноакрілата з амінокислотами, що містяться в потожирових виділеннях невидимих слідів рук при певному рівні вологості, що є хімічним процесом, відомим як полімеризація. При цьому поверхня слідів на досліджуваних об'єктах покривається білуватим нальотом, відповідним будові папілярних узорів латентних слідів рук. Тривалість повної полімеризації залежить від зовнішніх умов і складає від декількох хвилин до 24 годин. При правильному використанні даного методу створюються передумови для якісного виявлення як самих слідів, так і деталей будови папілярних візерунків, що дуже важливо при виявленні поредажеоскопічних ознак. Застосування нагрівальних елементів дозволяє прискорити процес виявлення невидимих слідів. Камера обладнана системою вентиляції повітря з підключенням до стаціонарної вентиляційної системи і оснащена вентилятором нагнітання повітря та двома герметично-запірними кранами, системою внутрішньої вентиляції камери для рівномірного розподілу парів ціаноакрілата, а також ультразвуковим зволожувачем [1, с. 107-108].

Також як приклади зарубіжних новітніх технічних засобів у галузі дактилоскопії можна назвати інноваційну високотехнологічну робочу станцію EVISCAN, розроблену в Німеччині, що дозволяє експертам виявляти, покращувати якість і зберігати в цифровому вигляді невидимі та маловидимі відбитки пальців рук без фізичного контакту та без використання хімічних речовин. У Франції було сконструйовано новий дактилоскопічний пристрій, який сканує так звані «внутрішні відбитки» пальців. цьому пристрої дослідник на виході може отримати чітке відображення дактилоскопічного візерунка, розташованого на глибині приблизно півміліметра під шкірою пальців рук, який має ті ж самі топографічні ознаки, що й папілярний візерунок на зовнішньому шарі шкіри пальців рук [2, с. 62-64]. Ці прилади значно розширюють можливості виявлення, фіксації та експертного дослідження папілярних візерунків. У зв'язку з напруженою ситуацією на сході України виникає потреба у встановленні особистості внутрішньо-переміщених осіб, злочинців (терористів), раніше засуджених осіб із підробленими документами тощо. Використання інноваційних техніко-криміналістичних засобів у галузі дактилоскопії дозволило б значно покращити роботи щодо ідентифікації осіб за відбитками пальців.

Дактилоскопія пройшла великий шлях розвитку від її виникнення, перших спроб її наукового осмислення та систематизації до використання в розслідуванні автоматизованих дактилоскопічних систем. Однак, слід зауважити, що на сьогодні в Україні арсенал дактилоскопічних засобів, які використовуються під час огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій, проведення судової дактилоскопічної експертизи потребує суттєвого оновлення. Для цього

слід враховувати напрацювання зарубіжних дослідників у галузі дактилоскопії та впроваджувати її в практичну діяльність.

Список використаних джерел:

1. Перлін С. І. Техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування підрозділами Експертної служби МВС України. Дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.09. Х., 2018. 237 с.
2. Лапта С. П. Перспективні напрямки розвитку дактилоскопії в зарубіжних країнах. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (78). С. 59–66.

**ЩОДО ІНДИВІДУАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ ПРОКУРОРА В
ЧАСИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ**

Олексій Валерійович САЛМАНОВ,

*викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового
слідства факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ;
orcid.org/0000-0001-9421-5085*

Одним із пріоритетів національних інтересів України є інтеграція нашої держави в європейський простір. Процес ратифікації угоди між Україною та Європейським Союзом став потужною рушійною силою, зокрема, щодо перетворення Генеральної прокуратури України на прокуратуру європейського зразка. Для набуття членства в ЄС Україна виконала низку умов.

Нове бачення ролі прокуратури у демократичному суспільстві, а також системи кримінального судочинства і поза ним – для нашої країни головний пріоритет і в цьому нова влада орієнтується на європейські стандарти та рекомендації Ради Європи щодо функціонування прокуратури і статусу прокурора. Зараз здійснюється низка структурних перетворень правоохоронної системи та суттєво нового антикорупційного законодавства. Водночас продовжує руйнувати демократичні засади та напрацювання в процесі євроінтеграції корупція, що стала загрозою національній безпеці нашої держави. На боротьбу із цим ганебним явищем створено Національне антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань та ряд інших серйозних органів. Ці органи є незалежними, що робить протидію корупції більш реальною та ефективною. Із метою викорінення корупційних проявів у середині прокурорської системи вже створено Генеральної інспекції внутрішніх розслідувань та безпеки. Для ефективної роботи робляться кроки з метою

налагодження співпраці з іншими правоохоронними органами, особливо зі Службою безпеки України.

Всі рівні перед законом – це основна вимога проєвропейської України та принципова позиція. Корупціонери мають притягуватись до кримінальної відповідальності незалежно від посади, місця праці й інших соціальних характеристик. Високих стандартів потребують і завдання, які нині стоять перед органами прокуратури і продиктовані реаліями сьогодення та метою розбудови України як рівноправної серед європейської спільноти держав. Зараз, після обрання нового президента країни, нового парламенту, нового кабінету міністрів, у суспільстві очікуються результати роботи органів прокуратури в новому форматі. Саме тому першочерговим завданням є продовження реформування органів прокуратури, аналіз того, що вже було зроблено, і планування абсолютно нових завдань.

Нещодавно 25 вересня 2019 року набули чинності зміни до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури», які дають можливість почати тотальне реформування органів прокуратури.

Всі прокурори та спеціалісти органів прокуратури, які бажають працювати за новими правилами, повинні будуть пройти атестацію. Відповідно до джерел з Генеральної прокуратури заплановано, що першими атестацію пройдуть прокурори Генеральної прокуратури України, друга та третя черга атестації буде стосуватись прокурорів регіональних та місцевих прокуратур.

Як зазначив новий Генеральний прокурор - Руслан Рябошапка, що мета тотальної реформи органів прокуратури полягає у нових стандартах роботи прокурорів, які відповідають очікуванням суспільства, бізнесу та інвесторів. Спочатку відбудеться атестація, і всі чинні прокурори, які пройдуть оцінювання за критеріями професійності та добросовісності, продовжать працювати в нових органах прокуратури. Процес атестації планується завершити до 1 вересня 2020 року. Також, згідно до майбутнього Закону України «Про офіс Генерального прокурора» Генпрокурор зможе, серед іншого, затверджувати порядок проведення добору кадровими комісіями на зайняття вакантної посади прокурора з числа практикуючих юристів, а також затверджувати систему оцінювання якості роботи прокурорів, регулювати навантаження на прокурорів, порядок розгляду звернень щодо неналежного виконання прокурором, який обіймає адміністративну посаду.

На нашу думку, позитивне в цьому те, що прийдуть працювати люди, які мають стаж роботи 3–5 років поза системою, але цінність не в стажі, а у тих сформованих ідеалах структури цінностей, які були сформовані, та можуть подивитись інакше на систему, висловити власну думку та порушити дискусію. Це посилить внутрішню, професійну конкуренцію. І якість роботи відомства, на наш погляд, дещо підвищиться. Дотримуючись кардинальних засад діяльності відповідно до міжнародних норм і стандартів, слід вживати заходів, спрямованих

на структурну перебудову органів прокуратури, оптимізацію чисельності, а також перегляд функцій конкретних працівників, підрозділів.

Рішення Генерального прокурора щодо оцінювання якості роботи прокурора прокурора має бути справедливим і неупередженим. Підбір кадрів та оцінка їх роботи мають бути засновані на об'єктивній, справедливій та прозорій процедурі, що є тими простими та ефективними заходами, які сприяють відновленню довіри громадськості до прокурорів. Довіра до органів прокуратури залежить від незалежності прокурорів щодо прийняття ними професійних рішень, а також від ефективності органу прокуратури загалом. І тут постає запитання про продуктивність. Продуктивність – це те, що організація робить зі своїми ресурсами для досягнення результатів, те, наскільки ці результати є високими порівняно із запланованими і наскільки якісно отримані уроки були засвоєні. Якісні та/або кількісні показники використовуються для оцінювання ефективності організацій. Продуктивність управління є цілісним процесом об'єднання багатьох заходів, які сукупно сприяють ефективному управлінню працівниками і групами з метою досягнення високого рівня організаційної результативності. Це – стратегічний процес, так як мова йде про довгострокові цілі та широкі питання, які включають різні аспекти бізнесу, управління людьми, окремими особами і командою. Індивідуальна оцінка продуктивності є одним з інструментів, які можуть бути використані для управління продуктивністю. Тут постає запитання: як об'єктивно оцінити індивідуальну продуктивність прокурора?

Стосовно цього мають бути визначені чіткі показники ефективності, періодичність оцінки, коло осіб, які мають право оцінювати індивідуальні показники. Показники оцінки індивідуальної продуктивності можуть бути засновані на оцінюванні того, наскільки прокурори шанобливі в будь-який час і за будь-яких обставин, зокрема, вони повинні: – виконувати свої обов'язки, в тому числі обов'язок вжиття заходів винятково відповідно до національного та міжнародного права; – виконувати свої функції справедливо, послідовно, неупереджено і оперативно; – поважати, захищати і відстоювати людську гідність і права людини; – завжди враховувати, що вони діють від імені суспільства і в інтересах суспільства; – прагнути досягнути балансу між загальними інтересами суспільства та інтересами і правами окремих осіб. Існує довгий перелік кількісних показників, які можуть бути використані протягом певного періоду часу: – середнє число справ на одного прокурора; – середнє число апеляційних справ на одного прокурора; – число закритих проваджень на прокурора протягом періоду; – середнє число справ, в яких злочинці визнали свою провину; – частка справ, які були направлені до суду і щодо яких був винесений обвинувальний вирок; – частка справ, які були направлені до суду і в яких злочинець був виправданий; – число випадків неправомірних вироків; – частка справ, які були відвернені від формального процесу кримінального судочинства; – середня вартість однієї порушеної кримінальної справи протягом певного періоду часу, як правило, рік; –

інші показники. З одного боку, оцінювання ефективності кожного прокурора має порівнюватись із середніми показниками і, з другого боку, з очікуваними показниками ефективності прокурора.

Таким чином можна дійти висновку щодо зміни становища, просування по службі, преміювання, депреміювання, навчання тощо. Бюрократична система прагне встановити сотні показників, витратити багато часу, щоб розробити їх, залучаючи з цією метою багато співробітників, які будуть виправдовувати свою необхідність в системі шляхом створення нових показників. У той же час, необхідні лише деякі показники, але вони повинні бути актуальні, послідовні, порівнювані, схвалені усіма зацікавленими сторонами і насамперед правильно інтерпретовані й використані. Встановлення цілей – як якісних, так і кількісних, а також перевірка за допомогою цих показників, чи були досягнуті такі цілі, є частиною роботи керівника структурного підрозділу прокуратури.

Крім того, оцінка індивідуальної продуктивності може бути використана не тільки з метою підвищення індивідуальної ефективності, а і як інструмент управління, коли йдеться про поняття прокурорської політики. Збільшення кількості альтернативних заходів, таких як переговори про укладення угоди про визнання провини, заходів медіації, замість існуючих сьогодні процесуальних заходів, може бути частиною прокурорської політики, спрямованої на зниження навантаження на суд, а також прийняття соціальних або більш економічно ефективних заходів, ніж тюремне ув'язнення злочинця. Це те, що може бути відображено у індивідуальних завданнях, які ставляться та перевіряються з допомогою відповідних індикаторів.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДПОВІДНОСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТОВАРУ КОДУ УКРАЇНСЬКОГО КЛАСИФІКАТОРА ТОВАРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олександр Олександрович СИРОТА,

*завідувач відділу товарознавчих
та гемологічних досліджень
Миколаївського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України*

«Сліпі» (витяжні) заклепки користуються великим попитом в Україні, тому різними підприємствами здійснюється їх закупівля за кордоном та ввіз через митницю. Вивченням мережі Інтернет встановлено, що неправильна класифікація вказаної продукції згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі по тексті – УКТЗЕД) призводить до сплати підприємцем мита у два рази менше

ніж передбачено чинним законодавством. Іноді вказане питання розглядається у судах.

Метою даного дослідження є встановлення єдиного підходу до митного декларування «сліпих» (витяжних) заклепок згідно з УКТЗЕД.

З метою правильного визначення коду згідно УКТЗЕД, розглянемо товар – заклепки взагалі та зупинимось на «сліпих» заклепках.

Заклепки відносяться до класу непродовольчих товарів, промислових товарів, підкласу господарчих товарів, групи будматеріалів, підгрупи металовиробів.

Заклепка – один з простіших видів кріплення для створення нероз'ємних з'єднань. В загальному випадку – це стержнева або трубчата деталь, що має на одному кінці опорну «заставну» головку певної форми. Встановлюється в з'єднанні, як випливає з назви, методом клепки (а також усадки, вальцювання, протягання, вибуху).

За формою головки заклепки діляться на:

- а) заклепки з напівкруглою головкою;
- б) заклепки з циліндричною головкою;
- в) заклепки з потайною головкою;
- г) заклепки з напівпотайною головкою;
- д) заклепки із плоскою головкою.

Конструктивно заклепки відрізняються наявністю отвори всередині заклепки:

- а) повнотілі заклепки – отвір відсутній;
- б) напівпустотілі заклепки – під розвальцювання – мають глухий отвір;
- в) пустотілі заклепки – трубчасті – мають наскрізний отвір.

За конструктивною ознакою заклепок, «сліпі» заклепки відносяться до пустотілих заклепок, або трубчастих – мають наскрізний отвір.

Розглянемо особливості «витяжних заклепок», або «сліпих». У міжнародному стандарті ISO 14588-2005 офіційною загальною назвою всіх таких заклепок є «заклепки «сліпі»». В стандарті DIN 7337, уже заміненого на європейські (міжнародні) стандарти, цей вид заклепок називається «break mandrel blind rivets», або «заклепки сліпі, з відривним сердечником». Американський стандарт IFI 114, який був першим стандартом по таким заклепкам, називає їх «break mandrel rivets», або «заклепки з відривним сердечником». На практиці, та часто в технічній літературі, ці заклепки називають «витяжні заклепки».

«Сліпі» заклепки в залежності від особливостей форми головки сердечника, виду втулки, хвостовика сердечника поділяються на стандартні, герметичні, посилені конструкційні, Hard Lock, багатозатисні, розпірні, пелюсткові, рифлені, інші.

«Сліпі» (витяжні) заклепки призначені для склепування листових матеріалів, кріплення елементів до тонкостінних конструкцій. Технічно всі заклепки витяжного типу виконуються як складову з двох частин: корпусу і сердечника. На кінці сердечника, що поміщається в корпус присутня головка, більша у діаметрі, ніж внутрішній діаметр корпусу. Сердечник виготовляється з більш жорсткого матеріалу, щоб забезпечити

розклепування та деформацію корпусу. При установці «сліпої» заклепки, сердечник виконаний з міцнішого матеріалу деформує корпус, розклепуючи його зсередини, після чого головка відривається.

Класифікація товарів здійснюється згідно з УКТЗЕД, яка складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів (міжнародна номенклатура товарів, розроблена Всесвітньою митною організацією) і Комбінованої номенклатури Європейського Союзу та є товарною номенклатурою Митного тарифу України.

УКТЗЕД як будь-який економічний класифікатор, має свою структуру. До основних його елементів відносяться системи класифікації та кодування. В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами (перші два знаки), товарними позиціями (перші чотири знаки), товарними під позиціями (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної під категорії (десять знаків), найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів. Для докладнішої товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев'ятий та десятий знаки цифрового коду.

Враховуючи вище викладене, УКТЗЕД – це систематизований перелік товарів, який включає код товару, його найменування, одиницю виміру та обліку (ОВО). Класифікація товарів в УКТЗЕД здійснюється з урахуванням шести основних правил інтерпретації.

Черговість застосування методів класифікації така:

- а) точний опис товару;
- б) розпізнавальна ознака;
- в) товарна позиція, що йде останньою в порядку зростання кодів.

Товар більш конкретно характеризується за його назвою, ніж за назвою групи товарів. Якщо товари відповідають опису, що більш чітко ідентифікує їх, то цей опис є конкретнішим ніж той, за яким ідентифікація менш повна.

Згідно УКТЗЕД, код товару 7318230090 має наступну структуру:

- а) розділ XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» (не відображається у кодї);
- б) група 73 «Вироби з чорних металів»;
- в) товарна позиція 7318 «Гвинти, болти, гайки, глухарі, гачки вкручувані, заклепки, шпонки, шплінти, шайби (включаючи пружинисті шайби) та аналогічні вироби, з чорних металів»;
- г) співпозиція «- вироби без різьби.»;
- д) товарна підпозиція 7318 23 «- - заклепки.»;
- е) товарна категорія 7318 23 00 – не деталізована;
- є) товарна підкатегорія 7318 23 00 90 «- - інші».

До товарної позиції 7318 не включаються трубочасті або роздвоєні заклепки загального призначення (товарна позиція 8308), але заклепки, які лише частково є порожнистими, залишаються в цій товарній позиції.

Згідно УКТЗЕД, код товару 8308200000 має наступну структуру.

- а) розділ XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» (не відображається у кодї);

б) група 83 «Інші вироби з недорогоцінних металів»;

в) товарна позиція 8308 «Застібки, рами із застібками, пряжки, пряжки-застібки, гачки, петлі, вушка та аналогічні вироби з недорогоцінних металів для одягу, взуття, тентів, сумок, дорожніх речей або інших готових виробів; заклепки трубчасті або роздвоєні з недорогоцінних металів; намистини та блискітки з недорогоцінних металів»;

г) товарна підпозиція 8308 20 «- заклепки трубчасті або роздвоєні»

д) товарна категорія 8308 20 00 – не деталізована;

е) товарна підкатегорія 8308 20 00 00 – не деталізована.

Незважаючи на те, що в групах 73–76 та 78–81 вироби розглядаються відповідно до конкретного металу, до цієї групи, як і до групи 82, відносяться деякі особливі типи товарів незалежно від недорогоцінного металу, з якого вони виготовлені.

До товарної позиції 8308 включаються:

Трубчасті або роздвоєні заклепки всіх типів. Вони використовуються в одязі, взутті, наметах, тентах, у дорожніх речах, шкіряних виробках, поясах і т.п.; вони також застосовуються в інженерній справі (наприклад, у конструкціях літаків). До цієї товарної позиції також входять глухі заклепки з руйнівальною оправкою (дорном), в яких під час клепаання дорн вставляють всередину або проти корпусу заклепки, а потім руйнують виступаючу частину дорна і розковують кінець.

В коді товару 7318230090 опис товару – «заклепки інші».

В коді товару 8308200000 опис товару – «заклепки трубчасті або роздвоєні».

Заклепки «сліпі» відносяться до пустотілих заклепок, або трубчастих - мають наскрізний отвір, отже опис товару «заклепки трубчасті або роздвоєні», наведений в коді товару 8308200000 є більш повним описом ніж «заклепки інші».

Керуючись основним правилом інтерпретації класифікації товарів 3

а) УКТЗЕД (перевага надається тій товарній позиції, в якій товар описується конкретніше порівняно з товарними позиціями, де дається більш загальний його опис) слід віднести заклепки до товарної позиції з кодом 8308200000, де надано опис товару більш конкретно.

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ НАПРАВЛЕННЯ ВІДМИЧОК ДО ЗАМКІВ НА ЕКСПЕРТИЗУ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Іван Юдйович СЛИВКА,

*старший судовий експерт
Закарпатського науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України*

Стаття 30 Конституції України проголошує, що «Кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду».

Розділ VI Кримінального кодексу України «Злочини проти власності» покликає захищати такі права громадян та інших осіб. Одним із найпоширеніших злочинів, які розслідуються правоохоронними органами є злочин передбачений ч. 3 ст. 185 Кримінального кодексу України, тобто «Крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому». Як показує слідча та експертна практика, злочинці дуже часто використовують різноманітні засоби та пристрої, які дозволяють проникати в певне приміщення без залишення явних слідів дії таких пристроїв. І тільки в подальшому, при наданні замків на експертизу, в процесі їх дослідження за допомогою збільшувальних приладів, можна виявити сліди застосування сторонніх предметів на таких замках (відмичок, бамп-ключів, самоімпресії, тощо).

Разом з тим, в законодавстві України існує поняття «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» (далі по тексті – СТЗ). Чимало вчених та юристів, серед яких І. Логінов, О. Бондар, О. Кошелева та інші, наводять різні підходи до визначення терміну СТЗ. На даний час, відповідно до наказу Центрального управління Служби безпеки України №35 від 31.01.2011 до СТЗ відносяться «технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації».

У кожному конкретному випадку, належність пристрою до СТЗ встановлюється проводиться державною спеціалізованою експертною науково-дослідною установою СБУ — Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (ІСТЕ СБУ).

Такі судові експертизи, відповідно до наказу Центрального управління Служби безпеки України №855 від 24.12.2014, проводяться в межах виду судової спеціальності 7.10 «Дослідження СТЗ негласного проникнення на об'єкт (публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи) шляхом відмикання механічних замикаючих пристроїв»

відповідно до «Загальної методики віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» (реєстраційний код методики 17.0.01 відповідно до Реєстру методик проведення судових експертиз), однак Методика віднесена до документів «Для службового користування».

Згідно із законодавством України СТЗ застосовуються при проведенні оперативно-розшукової, розвідувальної, контррозвідувальної діяльності, реалізації заходів із боротьби з тероризмом правоохоронними, іншими державними органами, визначеними законом. Таким чином, об'єкт вищезазначених об'єктів серед цивільного населення повинен бути обмежений. Дана заборона втілена в ст. 195-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 359 Кримінального кодексу України. Окремо хочемо звернути увагу на коментар до ст. 359 Кримінального кодексу України, згідно якого «...До таких засобів [спеціальних технічних засобів] належать спеціальні технічні засоби для негласного: ... е) проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження». Таке поняття практично дублюється в листі Науково-технічного управління СБУ №36/1199 від 03.03.2006 «Щодо переліку товарів, які відносяться до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації», де вказано, що до СТЗ належать «...спеціальні технічні засоби для негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження».

Таким чином, належність зазначених на початку статті відмичок (відмичок, бамп-ключів, самоімпресії, тощо) до спеціальних технічних засобів може встановлюватися Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, однак, враховуючи те, що підслідність злочинів проти власності належить МВС України, а не СБУ, такі відмички надаються на дослідження до Експертних установ МВС, де відсутня спеціальна методика їх дослідження, через що такі відмички досліджуються зазвичай в контексті «класичних» криміналістичних експертиз (наприклад, «чи відкривався замок наданими відмичками?» або «чи можна даними предметами відчинити замок?»). І хоча відповідно до наказу Центрального управління Служби безпеки України №855 від 24.12.2014 експертиза СТЗ відноситься до класу криміналістичної експертизи, як справедливо зазначають О. А. Гуменський та Т. В. Будко «експертиза СТЗ не є криміналістичною за визначенням і повинна займати місце в класі інженерно-технічних експертиз.» (вставити силку на статтю)

Таким чином, такі відмички можливо й відносяться до СТЗ, але оскільки відсутній висновок експерта про таку належність, то особа, яка використала таку відмичку в процесі скоєння злочину передбаченого ч. 3 ст. 185 Кримінального кодексу України не понесе відповідальність за ст. 395 ККУ. Враховуючи коментар до ст. 359 ККУ саморобні пристрої не можуть бути визнані СТЗ та їх використання не тягне за собою відповідальність за цією статтею. Проте значна частина об'єктів, що схожі на відмички та які надаються на дослідження в Експертні

установи МВС мають ознаки масового виробництва, що може свідчити про те, що особа їх десь придбала, а не виготовила сама.

Враховуючи й те, що в мережі Інтернет (фактично, у вільному доступі) наявні численні вітчизняні та зарубіжні веб-сайти, за допомогою яких можна вільно придбати такі відмички існує висока ймовірність використання такого типу відмичок особами при вчиненні злочинів. Переважна частина сайтів не блокується протягом тривалого часу.

Враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне в подальшому при вилученні в особи предметів, що візуально схожі на відмички направляти їх на дослідження не тільки в Експертні установи МВС України, а й до Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України на предмет належності таких об'єктів до спеціальних технічних засобів.

Список використаних джерел:

1. Прокопов И. И. Криминалистическая экспертиза следов. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1980.

2. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2. «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / [укл. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Іваник С. І., Чашницька Т. Г.]. К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2015 (реєстраційний код методики 4.2.34 згідно Реєстру методик проведення судових експертиз).

3. «Місце експертизи спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (СТЗ) в системі судових експертиз» / О. А. Гуменський, Т. В. Будко]. Криміналістика і судова експертиза. Випуск 63., с. 67-80.

СТРУКТУРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Олександр Миколайович ТАРКАН,

*аспірант Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна*

Корупційні кримінальні правопорушення, що вчиняються працівниками правоохоронних органів, заподіюють особливу шкоду державі, адже в таких випадках на злочинний шлях стають особи, які самі зобов'язані протидіяти протиправній діяльності, бути прикладом дотримання дисципліни та законності під час виконання своїх службових функцій. Виявлення та розслідування таких діянь характеризується підвищеною складністю, адже зловмисники є обізнаними у формах і методах оперативної роботи та кримінальної

процесуальної діяльності. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції, на нашу думку, доцільно виокремити як значущу в криміналістичному сенсі групу кримінальних правопорушень, що потребує створення окремої методики розслідування. Це можна пояснити наступними обставинами.

По-перше, Національна поліція України є найбільш чисельним правоохоронним органом. Він виконує надважливі для держави функції із забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію»). Функції службових осіб органів поліції визначають не просто підвищену небезпеку корупційних проявів у даній сфері, а й особливості інтересу надавачів неправомірної вигоди, а отже, і зумовляють особливу слідову картину події.

По-друге, для неправомірної вигоди в даній сфері характерні не тільки значна аморальність і суспільна шкода, а й суттєва специфіка злочинного механізму, пов'язана, перш за все, із професійними якостями та можливостями суб'єктів кримінального правопорушення, що, у свою чергу, впливає на зміст злочинної діяльності та діяльності з виявлення і розслідування зазначених злочинів.

По-третє, в органах Національної поліції налагоджена специфічна службова дисципліна та система запобігання і протидії корупційним проявам серед персоналу. Ці обставини визначають певні особливості у виявленні фактів неправомірної вигоди, змісті матеріалів про кримінальні правопорушення, поведінці керівників і підлеглих правопорушників під час досудового розслідування тощо.

По-четверте, згідно ст. 216 КПК України повноваження з досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених працівниками поліції, віднесено до підслідності слідчих органів державного бюро розслідувань або детективів Національного антикорупційного бюро України (щодо злочинів, вчинених службовими особами вищого складу Національної поліції). Тому існує суттєва специфіка у питаннях організації досудового розслідування за даною категорією кримінальних проваджень, зокрема щодо взаємодії, координації, планування та проведення тактичних операцій тощо.

Формування методики розслідування неправомірної вигоди в органах поліції вимагає дослідження не тільки діяльності з виявлення та розслідування цього різновиду кримінальних правопорушень, а й відповідної злочинної діяльності. Знання типових прийомів і операцій з підготовки, вчинення та приховування злочинів, характерних слідів протиправних діянь, особистісних властивостей осіб, які вчиняють злочини, та інших елементів злочинного механізму є важливою передумовою створення ефективних рекомендацій тактичного характеру, спрямованих на вирішення завдань слідчого у кримінальному провадженні.

При розгляді питання про структуру криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції діяльності

слід, перш за все, враховувати що перелік і зміст її елементів має визначатись із урахуванням складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України. Аналіз зазначеного кримінального правопорушення і наукових підходів до проблем їх кримінально-правової кваліфікації дозволяє стверджувати, що найбільш значущими для побудови криміналістичної характеристики є такі його ознаки, як: а) спеціальний суб'єкт – службова особа; б) виключно умисний характер дій; в) переважно майновий характер злочину; г) спосіб одержання (пропозиції, обіцянки, вимагання) неправомірної вигоди.

У науковій літературі представлено різні підходи щодо структури криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (хабарництва). Проте, на нашу думку, не всі елементи цієї структури є достатньо обґрунтованими. Зокрема, теоретичний аналіз і комплексне дослідження механізму зазначеного злочину, що вчиняється, службовими особами органів поліції, дає підстави стверджувати про недоцільність відокремлення способу вчинення злочину від способу його приховування, необхідність розгляду предмета неправомірної вигоди як окремого компонента криміналістичної характеристики, помилоковість віднесення до цієї характеристики елементів, що характеризують процес розслідування (специфіку вихідної інформації про злочин, протидію розслідуванню тощо).

Таким чином, криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції може бути представлена як система узагальнених даних про типові ознаки вказаного кримінального правопорушення, які мають криміналістичне значення. Визначити її структуру можна на основі аналізу криміналістичного вчення про криміналістичну характеристику, врахувавши кримінально-правові ознаки неправомірної вигоди та криміналістично значущі особливості механізму вказаної групи злочинів. Аналіз цих питань дає підстави для висновку про те, що доцільним є виділення наступних елементів криміналістичної характеристики злочинів, що розглядаються: а) предмет та обстановка неправомірної вигоди; б) способи та сліди злочину; в) особа набувача неправомірної вигоди; г) особа надавача неправомірної вигоди. Зазначені компоненти мають розглядатись у взаємному зв'язку, тобто як єдина система криміналістично значущої інформації, яка фактично є штучною моделлю злочинної діяльності певного різновиду. Ця модель надає можливість побудувати всі інші елементи окремої криміналістичної методики розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції. Вона є підставою для створення системи типових загальних і окремих версій, визначення типових тактичних завдань розслідування та особливостей їх вирішення, надання рекомендацій щодо тактики окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань під час досудового розслідування цієї категорії злочинів.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Анна Олександрівна ТКАЧ,

*студентка юридичного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

Науковий керівник: *Ющик О. І.,
кандидат юридичних наук, доцент*

Політичні, економічні, соціальні та культурні перетворення, що постійно відбуваються в Україні, потребують підвищеної уваги з боку держави до проблем дітей, які є найбільш уразливими верствами населення. Створення на національному рівні дієвих механізмів захисту прав, свобод і законних інтересів дитини дасть змогу говорити про існування гармонійно збалансованої системи поведження з неповнолітніми у всіх сферах суспільного життя, де вони будуть почуватися повноцінними особистостями. Будучи «інвестиціями» в майбутнє усієї людської цивілізації, діти потребують до своїх проблем особливої уваги з боку держави, яка має гарантувати дитині належний розвиток і самовизначення.

Суттєву емоційну напругу діти відчувають, коли опиняються у сфері дії кримінального процесу – механізму, спрямованого на виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і притягнення її до відповідальності в межах Закону про кримінальну відповідальність.

Створення дієвої, збалансованої системи захисту неповнолітнього, який бере участь у кримінальному провадженні, сприятиме підвищенню ефективності кримінального процесу, зменшенню його негативного впливу на психіку дитини, реалізації завдання кримінального провадження [1, с. 128].

Вікові особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх встановлені в Кримінальному кодексі України [2]. Слід зауважити, що градація відповідальності неповнолітніх за вчинене кримінальне правопорушення залежно від вікової групи (11–14, 16; 14, 16–18 років) дає можливість говорити, що в Україні знайдений правовий компроміс між віком дитини та відповідальністю в межах Закону про кримінальну відповідальність. Урахування вікових і психологічних особливостей неповнолітнього правопорушника, встановлені законом особливості призначення йому покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, можливості застосування примусових заходів виховного характеру свідчать про надання державою правозастосовнику інструментарію широкого спектра для індивідуалізації відповідальності неповнолітніх.

Також слід зауважити, що аналіз чинного законодавства України крізь призму міжнародних стандартів поведження з дитиною, яка

потрапила в межі кримінального процесу, свідчить, що в державі на законодавчому рівні існують всі складники, які сприяють здійсненню ефективного правосуддя щодо неповнолітніх. Суттєва нормативна база, наявність великої кількості державних, муніципальних, громадських закладів, що опікуються проблемами неповнолітніх, запровадження превентивних заходів попередження злочинності неповнолітніх, особливий підхід до дитини в межах кримінальної процесуальної процедури, реабілітаційні заходи, що застосовуються до правопорушника, – усе це дає змогу говорити про існування на державному рівні дієвого комплексного механізму захисту прав і свобод неповнолітніх, у яких є проблеми з кримінальним законом [3, с. 141]. Відповідна модель є прогресивною, базується на загальноновизнаних принципах міжнародного права у сфері захисту дітей.

Разом з тим, деякі об'єктивні й суб'єктивні чинники заважають оптимальному функціонуванню відповідної моделі, що є тотожною ювенальній юстиції. Наприклад, деякі положення законів не діють (Положення про судових вихователів (Наказ № 478/63/7/5 від 15.11.95 р. «Про затвердження Положення про судових вихователів», затверджений Верховним Судом України, Міністерством юстиції України, Міністерством освіти України), деякі є застарілими (Положення про громадських вихователів неповнолітніх, затверджене Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 284-VII від 26.08.1967 р.). До того ж, у державі створені й діють значна кількість установ, організацій, що опікуються проблемами дітей. Відповідною діяльністю займаються органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи. Діяльність відповідних закладів, установ, організацій часто не скоординована, їхні дії нерідко дублюються, що, своєю чергою, призводить до неефективності функціонування одних або звуження наданих законом повноважень інших [4, с. 121].

З огляду на зазначене вище, доцільно погодитися, що в сфері реформування кримінальної юстиції щодо неповнолітніх слід: - провести ревізію національного законодавства у сфері захисту дітей задля його вдосконалення, підвищення дієвості; - створити в Україні центральний державний орган із наданням відповідних повноважень, який би координував зусилля установ, закладів, громадських організацій, об'єднань, фізичних осіб, які займаються проблемами молоді, здійснював контроль за їх діяльністю; - зважаючи на те, що чинна модель правосуддя щодо неповнолітніх має рухливий характер, необхідно здійснювати постійний моніторинг за змінами в суспільно-політичному житті держави, відстежувати потреби дитини в цьому розрізі для оперативного реагування на її проблеми.

Також, ураховуючи те, що законодавець у якості визначального критерію відмежування кримінального провадження щодо неповнолітнього від загального порядку кримінального процесу встановлює вікові та психофізіологічні особливості підлітка, доцільним видається створення психолого-діагностичних центрів, метою діяльності яких стане соціально-психологічна діагностика особистості неповнолітніх

правопорушників. Основними завданнями діяльності відповідних установ є: діагностика особистості підлітка; рекомендації органам, що здійснюють кримінальне провадження, щодо заходів, які можуть дати найбільший ефект у перевихованні неповнолітнього; відстеження його поведінки після відбування покарання, закінчення дії примусових заходів виховного характеру, а також спостереження за підлітками, які звільнені від кримінальної відповідальності чи покарання або щодо них закрита кримінальна справа з nereабілітуючих підстав тощо. Під час перебування підлітка в цьому центрі здійснюється комплексне обстеження його особистості, з'ясовуються причини й умови вчинення правопорушення, а також надаються рекомендації компетентним державним органам про найбільш доцільні й ефективні заходи перевиховання, які необхідно застосовувати до неповнолітнього [5, с. 150].

Також в науковій літературі зауважується, що для створення максимально «м'якої» для підлітка процедури кримінального провадження бажано в межах процесу застосовувати спеціалізацію не тільки суддів, слідчих, а й прокурорів – процесуальних керівників, слідчих суддів, адвокатів [6, с. 126].

Отже, реформування кримінальної юстиції щодо неповнолітніх буде ефективним лише тоді, коли ювенальна політика буде елементом усєї національної правової системи, в тому числі у сфері злочинності неповнолітніх. Вона повинна бути органічно взаємопов'язана з усіма напрямками державної правової політики на стадіях вироблення, прийняття і реалізації рішень. Адже, ювенальна юстиція – це заснована на специфічних принципах особлива система захисту прав неповнолітніх, яка включає в себе сукупність державних органів, діяльність яких здійснюється спільно з відповідними методико-психологічними, соціальними службами допомоги дітям і підліткам за допомогою механізму захисту прав дитини, які застосовуються для забезпечення реалізації її прав. Мета ювенальної юстиції – виховання неповнолітніх через зменшення шкідливого впливу на них чинника залучення у кримінальне судочинство.

Список використаних джерел:

1. Гусак А. Ювенальна юстиція як необхідний захід захисту основних прав неповнолітніх. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 127–131
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
3. Савенко В. П. Перспективи запровадження в Україні ювенальної юстиції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 140-144
4. Семерак О. С. Ювенальна юстиція: проблеми впровадження та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 44(2). С. 119-122.

5. Опацький Р. М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 146-152.

6. Дюдя О. Актуальні аспекти функціонування ювенальної юстиції в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 126-131.

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ КОНТРОЛЮ ДОСТУПУ НА ОСНОВІ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анатолій Іванович ЦІНИК,

*завідувач сектору дактилоскопічного
обліку, Закарпатський науково-
дослідний експертно-криміналістичний
центр МВС України*

Бурхливий розвиток інформаційних технологій протягом останніх десятиліть, що проявляється у зменшенні розмірів електронних компонентів і кратним збільшенням їх обчислювальної потужності, дозволив значно розширити спектр застосування дактилоскопічної інформації особи. Унікальність, стійкість, відновлюваність папілярного узору людини не могли залишитися поза увагою технічного прогресу.

Якщо раніше сканери відбитків пальців рук розмішувалися в аеропортах, на об'єктах критичної інфраструктури, об'єктах у сфері оборони, стояли на захисті державної і комерційної таємниці, то на сьогодні важко уявити сучасний мобільний телефон, ноутбук без вбудованого сканеру відбитків пальців. Такі ж засоби контролю доступу у вигляді окремих модулів можна собі встановити на двері до приміщення чи сховища. Ми маємо підстави вважати, що такі засоби у подальшому будуть застосовуватися ще ширше і, відповідно, частіше будуть ставати об'єктом протиправних дій. Адже вже сьогодні, маючи доступ до мобільного телефону, зловмисник має доступ до банківських рахунків та може безперешкодно здійснювати будь-які фінансові операції. Можливо, в перспективі, відбиток пальця руки замінить підпис або буде слугувати для ідентифікації особи при її зверненні до фінансової установи чи державного органу. То ж ціна помилки при підміні відбитку, обмані засобів контролю доступу буде тільки зростати, що, на нашу думку, буде викликати все більшу зацікавленість з боку зловмисників.

Необхідно зазначити, що ідентифікація особи за будовою папілярного узору пальця руки в контексті забезпечення безпеки та контролю доступу є не найдосконалішим, проте найбільш масовим методом. Цей та інші методи об'єднує та вивчає відносно нова галузь науки під назвою біометрія, яка виникла на стику кібернетики, біології, математичного аналізу. Далеко не останнє місце у формуванні цієї галузі знань зайняла криміналістична наука, яка за століття свого існування

вивчила та систематизувала широке коло аспектів ідентифікації людини за найрізноманітнішими індивідуальними особливостями будови тіла та її рухових навиків. Для підтвердження цього досить лише перерахувати актуальні галузі біометрії: автоматизоване розпізнавання особи за її підписом та почерком, розпізнавання обличчя, розпізнавання голосу, ідентифікація особи за будовою райдужної оболонки ока (англійською - «айріс»), ототожнення ДНК, та, власне предмет нашого огляду – розпізнавання будови папілярного узору, і ідентифікація особи за будовою кисті руки в цілому.

В основі будь-якої біометричної системи контролю доступу лежить баланс двох параметрів: поріг чутливості, при якому одна людина може бути хибно розпізнана, як інша та імовірність того, що людина, яка володіє доступом може бути розпізнана як стороння особа. Дані параметри повинні бути збалансовані, однак вже самим алгоритмом ідентифікації закладена похибка, яку і намагаються виявити зловмисники. Але якщо математичний апарат, яким керується система вже напрацьований, то з боку інженерії, якраз ведуться активні роботи.

Розглянемо найпростіший алгоритм роботи сканеру відбитків пальця руки. Особа, що ідентифікується, взаємодіє з сенсором, який робить електронну копію папілярного узору. Дані з сенсору обробляються, їм надається необхідний контраст, після чого в роботу вступає модуль, що виділяє індивідуальні ознаки та формує із їх сукупності геометричний візерунок у координатній площині. Побудова даного візерунку, а вірніше, відстаней між окремими точками і кутами між лініями, що їх з'єднують, і є тим «ідеальним» відбитком, який обробляє та зберігає машина. Наступний модуль порівнює відбиток з базою даних та на основі закладеної у алгоритм математичної похибки, дає «зелений» сигнал системі управління. У разі, якщо похибка у сліді перевищує певну запрограмовану межу, сканер відмовляє у доступі. Дана схема є типовою, вона може ускладнюватися двоступеневою верифікацією (коли крім відбитку пальця необхідний пароль), обчислювачами похибки, які дозволяють сканувати палець у різних положеннях і так далі, але у тому чи іншому вигляді, усі перераховані компоненти будуть у наявності. Більше того, даний алгоритм був розроблений ще у 70-х роках минулого століття, коли постало завдання розробити машинний спосіб обробки масивів дактилоскопічної інформації.

З точки зору криміналістики, найбільший інтерес, на нашу думку, викликає сенсор, що безпосередньо зчитує папілярний узор. Саме цей компонент системи розвивається найбільш бурхливо та за останні роки покращив не тільки якість зчитування, роздільну здатність, а і декілька разів повністю змінив фізичні принципи, на основі яких він діє. Та саме сенсор першим стає на заваді протиправного посягання на пристрій.

Сенсори перших поколінь базувалися на оптичному методі зчитування. Палець прикладався до грані перевернутої призми, де за допомогою підсвітки та зчитуючих елементів, формувалося зображення папілярного узору. Незважаючи на простоту та високу якість зображення, сенсори даного типу є дуже вразливими до механічних

пошкоджень, мають доволі істотну затримку у отриманні зображення, відмовляються сканувати відбиток з забрудненням, велике значення має щільність прилягання пальця. Перераховані фактори не дозволили засобам контролю доступу на основі дактилоскопічної інформації отримати таке широке застосування у мобільних електронних пристроях, яке вони мають зараз, однак оптичні сенсори постійно вдосконалюються.

Наступним кроком у розвитку стали сенсори ємнісного типу. Дані пристрої практично позбавлені недоліків: механічно стійкі, швидко формують умовне зображення, в розумних межах не зважають на забруднення пальця. Окрім того, мають ще один великий «плюс»: здатні розрізнити палець виключно фізично живої особи, на відміну від оптичних сканерів. З масовим запровадженням сенсорів такого типу, ми можемо спостерігати бурхливе зростання кількості мобільних пристроїв з вбудованими засобами контролю доступу.

В основі принципу роботи сенсорів ємнісного типу лежить здатність будь-якого живого організму нести електричний заряд. Саме на різниці електричного потенціалу між валиками папілярних ліній та міжпапілярними проміжками, пристрій формує «карту» папілярного узору. Матриця таких сканерів має роздільну здатність близько 500 точок на дюйм, один піксель має розмір 50 мікрон. Пристрої такого типу безперешкодно зчитують будову папілярного узору незалежно від щільності прикладання чи кута нахилу.

Найостанніша розробка у цій галузі – сенсор, що базуються на ультразвуковому скануванні папілярного узору. Для роботи такого сканеру не потрібне спеціальне місце, до якого потрібно прикладати палець. Такий пристрій може отримувати зображення навіть без безпосереднього контакту, через скло, метал, пластик. Ще однією важливою перевагою є те, що сенсор не просто формує зображення у площині координат, а сканує його з такою роздільною здатністю та глибиною різкості, що дозволяє отримати повний тривимірний відбиток пальця, у якому відображений весь спектр пореджіоскопічної інформації.

З моменту появи, сенсори та засоби контролю доступу в цілому стали об'єктом, що викликають надзвичайну зацікавленість у зловмисників, тому у їх вдосконалення вкладаються значні ресурси. Як і будь-яка інша перешкода для протиправних дій, засоби контролю доступу не позбавлені недоліків та все-таки піддаються обходу різними способами. Разом з тим, необхідно зазначити, що ці способи чимдалі стають все більш складними і потребують значних ресурсів та спеціальних знань, окрім того, не гарантують позитивного результату.

**ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ РОЗГЛЯДУ
ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СУДІ СКАРГ НА
РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО АБО ПРОКУРОРА**

Вадим Іванович ШЕСТАКОВ,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Як відомо, у гл. 26 КПК України містяться норми окремого інституту кримінального процесуального права - інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. При цьому слід вказати, що реалізація його норм має відбуватися з урахуванням змісту завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України). Насамперед це стосується завдання з охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а, по-друге, його здійснення як гарантії та одночасно права особи, повинно відбуватися таким чином, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Саме питанню повноти правового регулювання процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності уповноважених осіб держави на досудовому розслідуванні, а також напрямам його удосконалення і присвячені тези наукового повідомлення.

По-перше відмітимо те, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності уповноважених осіб держави під час досудового розслідування слід вважати окремим провадженням. Ця теза у нас сумнівів не викликає. Такий висновок також підтверджується і аналізом фахової літератури [1, с. 203].

По-друге, звернемо увагу на те, що, як відомо, порядок кримінального провадження називають процесуальною формою, яка являє собою правовий режим процесуальної діяльності, що включає дотримання юридичних процедур, виконання певних процесуальних умов та забезпечення гарантій у кримінальному провадженні [2, с. 14]. Її значення полягає в тому, що вона створює детально врегульований, юридично визначений, суворо обов'язковий режим кримінального провадження [3, с. 19]. Це стосується кримінального провадження в цілому, а також його стадій та окремих проваджень.

З урахуванням цих визначень та констатації значення кримінальної процесуальної форми робимо висновок, що кримінальний процесуальний діяльність, яка виникає у зв'язку із оскарженням рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, притаманний власний правовий режим. Він втілюється у те, що вказане провадження повинно мати детально врегульований КПК України порядок виконання процесуальних дій щодо подання, розгляду скарг, а також порядку прийняття процесуальних рішень.

За для з'ясування повноти охоплення вимогами кримінальної процесуальної форми досліджуваного нами провадження, здійснимо системний аналіз норм КПК України, якими регламентовані існуючі в

його структурі подібні до цього провадження (наприклад, по застосуванню заходів забезпечення, запобіжних заходів, провадження в апеляційному порядку тощо). Проведений аналіз статей КПК України у тому числі і його гл. 26, привів нас до висновку, що елементами такого детально врегульованого, юридично визначеного, суворо обов'язкового режиму провадження з оскарження рішень, дії чи бездіяльності уповноважених осіб держави під час досудового розслідування слід вважати такі аспекти як: предмет оскарження (рішення, дії чи бездіяльність, які підлягають оскарженню); суб'єкти оскарження; вимоги до скарги та порядок її подання; строки та порядок розгляду скарги; рішення, які ухвалюються за результатами розгляду скарги; можливість оскарження рішення за результатами розгляду скарги; порядок виконання рішення. В цілому вказана гл. 26 КПК України переважним чином регулює вказані питання.

Але, як вважається, існує певна колізія між нормами, якими визначено порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора власне під час досудового розслідування (ст. 306 КПК України) та нормами ч. 2 ст. 303 КПК України, яка визначає порядок розгляду окремих скарг, але під час підготовчого провадження.

Так, ст. 306 КПК України передбачає, що розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування здійснюється за правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 цього Кодексу, з урахуванням положень гл. 26 КПК України. У свою чергу ч. 2 ст. 303 КПК України передбачає, що скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314-316 КПК України. Але вказані норми порядку судового розгляду обмежують фактично виконанням вимог, передбачених статтями 342-345 КПК України.

Вважаємо, що таке вирішення питання про порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час підготовчого провадження у суді не відповідає а ні вимогам засад кримінального провадження, а ні змісту його завдань. До того ж це побічно вказує, що і сам порядок підготовчого провадження дещо не відповідає загальним вимогам, які ставляться до судового розгляду. Вважаємо, що цей недолік має бути усунуто шляхом внесення до ч. 2 ст. 303 та ч. 2 ст. 314 КПК України відповідних змін, в частині вказівки на те, що судові засідання проводиться з правилами судового розгляду, передбаченими ст.ст. 318-380 КПК України.

Як вважається, внесення вказаних змін до КПК України сприятиме більш повній реалізації права особи на судовий захист та забезпечить належну охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також створить умови для застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

Список використаних джерел:

1. Трофименко В. Система кримінального процесу України (спроба концептуального аналізу). Право України. 2014. № 11. С. 201-208.
2. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грушевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
3. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник / О. О. Волобуєва, А. М. Лобойко та ін. К: НД «Дакор», 2015. 172 с

**НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ
ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ**

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
кримінології факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-6096-2020*

В Україні надзвичайно гостро стоїть питання реформування системи ювенальної юстиції. При чому проблема полягає не стільки у відсутності відповідних установ або релевантної нормативно-правової бази, а у пануванні в суспільстві застарілих стереотипів щодо методів, цілей та завдань системи ювенальної правосуддя. На жаль, основним атрибутом організаційно-правових заходів щодо неповнолітніх, що вступили в конфлікт із законом, залишається примус, привселюдне осоромлення, таврування клеймом злочинця, соціального аутсайдера, формування почуття незахищеності та непотрібності, що наразі суперечить передовим світовим практикам у цьому питанні.

Не останнє місце у цьому зв'язку займає необхідність перегляду кримінально-правових норм щодо відповідальності неповнолітніх, зокрема застосування примусових заходів виховного характеру. Загально визнаним є те, що перевагою Кримінального кодексу України (далі – КК) 2001 р. порівняно з КК 1960 р. є включення до його Загальної частини окремого Розділу XV, присвяченому особливостям кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Однак при цьому слід зауважити, що ч. 2 ст. 105 КК 2001 р., яка визначає систему та зміст примусових заходів виховного характеру, за невеликим змінами майже повністю відтворює ст. 11 КК 1960 р. Крім того, якщо ч. 3 ст. 10 КК 1960 р. передбачала можливість застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які до досягнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність вчинили суспільно небезпечні

діяння, то ч. 2 ст. 97 КК 2001 р. встановлює таку ж норму, проте вже імперативного характеру.

Вбачається, що статичність інституту примусових заходів виховного характеру не відбиває реального розвитку суспільних відносин та змін критеріїв ефективності системи ювенальної юстиції. Так, наприклад, О. О. Ямкова, яка перша у 2004 р. на дисертаційному рівні аргументувала існування самостійного інституту примусових заходів виховного характеру у кримінальному праві України, визнавала їх формою соціального захисту суспільства від протиправних посягань осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1, с. 5]. Відповідно до такої позиції державний апарат протиставляв себе та суспільство в цілому неповнолітньому, що вступив у конфлікт з законом, і хоча примусові заходи виховного характеру за своїм змістом і сутністю вважалися більш м'якими порівняно з кримінальним покаранням, вони й досі зберігають своє переважно репресивне спрямування. Так, чотири з п'яти, передбачених КК примусових заходів виховного характеру, мають характер заборон або погрози застосування більш суворих заходів кримінально-правового впливу в майбутньому, і лише останній захід у виді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення (який до речі є найсуворішим з п'яти) передбачає безпосередній виховний вплив щодо неповнолітнього. При цьому слід зауважити, що на 2019 р. в Україні залишилося лише одна Комішуваська школа соціальної реабілітації та одне Макіївське професійне училище соціальної реабілітації, порівняно з одинадцятьма школами соціальної реабілітації та трьома училищами соціальної реабілітації, що діяли в 1993 р. Тому продовження використання термінів «мережа шкіл соціальної реабілітації» та «мережа училищ соціальної реабілітації» у відповідних нормативно-правових документах [2] є наразі необґрунтованим. Проблемним залишається й питання соціальної адаптації випускників закладів соціальної реабілітації [3, с. 79].

Ще одним примусовим заходом виховного характеру, передбаченим ч. 4 ст. 105 КК, можна вважати призначення неповнолітньому вихователя або як зазначається у Кримінальному процесуальному кодексі України (ч. 1 ст. 368 КПК) громадського вихователя. У своїх дослідженнях Н. А. Орловська зазначала низку проблемних питань регламентації інституту вихователя в сучасному Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України [4]. У свою чергу хотілося б звернути увагу на застарілість самого інституту громадського вихователя, запровадженого в 1967 р. і який з 2001 р. не зазнав жодних змін [5]. Статус громадського вихователя не вимагає наявності професійних знань, необхідних для надання соціально-психологічної допомоги підлітку, а передбачає скоріше ідеологічне підґрунтя такого призначення, що не відповідає сучасним потребам формування дієвої системи ювенальної юстиції в Україні.

Підсумовуючи, зазначимо, що вектор побудови ефективної системи ювенальної юстиції в Україні має бути спрямований на рецепцію європейських цінностей в цьому питанні. Зокрема, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, 2010 р. визначають, що система ювенального правосуддя має бути доступною, відповідною віку неповнолітнього, швидкою, добре виконаною, адаптованою та націленою на задоволення потреб і прав дитини, такою, що поважає права дитини, в тому числі права на справедливий судовий розгляд, на участь та розуміння судового розгляду, на повагу до приватного та сімейного життя, честі та гідності [6, с. 17]. Державам-членам Ради Європи, однією з яких є Україна, рекомендується адаптувати свої правові системи до конкретних потреб дітей, подолати розрив між міжнародно-узгодженими принципами та реальністю.

Вважаємо, що на сьогодні генеральним завданням системи ювенальної юстиції України має стати вирішення соціальних конфліктів за допомогою системи виховно-правових заходів, адаптованих до соціально-психологічних потреб підлітків, ресоціалізація неповнолітніх та запобігання їх вторинній віктимізації в процесі реалізації правосуддя. Відповідно необхідність перегляду системи примусових заходів виховного характеру та зміщення акценту з карально-примусових заходів щодо неповнолітніх на морально-перетворювальні й виховні має бути врахована під час реформування кримінального законодавства. У цьому зв'язку пропонуємо змінити застарілу назву інституту «примусових заходів виховного характеру» на «заходи кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх» і відповідно назву Розділу XV Загальної частини КК на «Заходи кримінально-правового характеру та покарання неповнолітніх». Вбачається, що чинна назва зазначеного розділу Загальної частини КК не охоплює застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК. Крім того доцільним вбачається доповнення переліку заходів кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх виховними заходами у виді проходження програм соціальної реабілітації та соціально адаптації без поміщення неповнолітніх до шкіл та училищ соціальної реабілітації. Удосконалення системи ювенальної юстиції в рамках кримінального законодавства потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Ямкова О. О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Одеса., 2004. 20с.
2. Про організацію діяльності спеціальних закладів освіти для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859. База даних

«Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF> (дата звернення: 01.12.2019).

3. Заварова Н. В. Організація діяльності закладів соціальної реабілітації системи освіти України. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка* № 19 (254), Ч. II, 2012. С 75-81.

4. Орловська Н. А. Актуальні проблеми регламентації інституту вихователя в Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С. 317-320.

5. Про затвердження Положення про громадських вихователів неповнолітніх: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 26.08.1967 р. № 284-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-07> (дата звернення: 01.12.2019).

6. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року і пояснювальна записка. Програма Ради Європи «Будуємо Європу для дітей і разом з дітьми». Видавництво Ради Європи. 2013 р. 94 с.

Наукове видання
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
І ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ:
ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 10 грудня 2019 року)

Відповідальні за випуск: А. Є. Голубов, М. В. Завальний

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний

Підписано до друку: 14.12.2019 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 11,98. Обл.-вид. арк. 12,75.
Тираж 75 прим.*

*т. (068) 489-07-66
м. Харків, пл. Конституції, 2/2
www.cory-cory.com.ua*